

Владимир Димитријевић
ЦАРСКО СВЕШТЕНСТВО
Да ли је народ Божји лишен својих права?

Владимир Димитријевић: Царско свештенство / Да ли је народ Божји
лишен својих права?

Издавач: ЛИО, Горњи Милановац
телефон 032 711-112, 063 70 68 726
е-mail lio@alfagm.net

за издавача: Слободан Обрадовић

уредник: Михаило Вујичић

рецензија: Срећко Јовановић

штампа: Ленарт, Горњи Милановац

тираж: 500 примерака

ISBN - 978-86-83697-58-8

Владимир Димитријевић

ЦАРСКО СВЕШТЕНСТВО

Да ли је народ Божји лишен својих права?

Лино, 2008.

Излазак ове књиге помогли су православни хришћани који желе да остану анонимни. Нека им Господ стоструко узврати.

УВОДНА РЕЧ

Књига „Царско свештенство“ бави се пре свега, улогом лаика (чланова лаоса, народа Божјег) у Цркви. Сам појам „царског свештенства“ ослања се на речи апостола Петра упућене Новом Израилу: „А ви сте род изабрани, царско свештенство, народ свети, народ задобијен, да објавите врлине Оног Који вас дозва из таме на чудесну свјетлост Своју (I Петр. 2,9). У Откровењу Јовановом стоји: „И учини нас царством, свештеницима Богу и Оцу својему, Њему слава и моћ у вијекове. Амин“ (Откр. 1,6). Свеопште свештенство верника разликује се од олтарског, хиротонисаног, рукоположеног или рукопроизведеног клира; на први поглед, поглед „либералног“ доба у коме живимо, лаици су у Цркви „лишени“ неких „права“. Због тога права, којих су били лишени у доба „клерикализације“ Цркве, треба да им се „врате“. То је једна од кључних тема тзв. „литургијске обнове“ у Православљу XX века: лаици (чланови лаоса, народа Божјег, вв. „мирјани“) саслужују клирицима, Литургија је јавно, народно дело, они треба да за време Евхаристије све чују и виде; зато наглас треба читати свештеничке молитве, које се више од дванаест векова у Цркви читају тихо, уклонити или радикално снизити иконостас, отварајући олтар за погледе верних, и, наравно, подстицати их на што чешће причешћивање, јер, ако је Литургија свеопшта Трпеза, како то може да буде ако јој нико не приступа?

Ове књиге не би било без вредних учесника у расправи о литургијској реформи у нас, попут владике бањалучког Јефрема, протојереја-ставрофора Душана Колунџића и Матеје Матејића, као и других, који су својим текстовима назначили правце истраживања проблема. Пратио сам њихове чланке, а затим „копао“ по литератури и Интернету, сабирајући потребна сведочанства да бих написао књигу коју читалац држи у рукама. Надам се да ће она помоћи (свима који су заинтересовани за тему „литургијске обнове“) у постављању нових питања, али и у тражењу нових одговора.

Господе, благослови!

О Васкрсу, 2008. године

Аутор

ОДРЕЂЕЊА

ТАЈНА ЦАРСКОГ СВЕШТЕНСТВА ЛАИКА

О чему је реч?

Ако апостол Павле каже да смо постали Христови заједничари, онда сваки хришћанин, попут Христа, Цара, Првосвештеника и Пророка, помазаног Духом Светим на сва три ова служења (јер је Месија), има у себи као потенцијал и призив, Царственост Оца, Свештенство Сина и Пророштво Духа Светога.

Ево шта о тајни свеопштег свештенства каже Павле Евдокимов, руски хришћански мислилац:

>> У доба првих Отаца Цркве три главне Свете Тајне повезане у једно - Крштење, Миропомазање и Евхаристија, - су се називале иницијација (улазак у Цркву, или посвећење) и одговарале су трима степенима духовног живота: очишћењу, просвећењу и потпуном сједињењу. Трострука препрека у виду природне немоћи, изопачене воље и смрти се руши: Крштење представља Страдања Спаситељева и Пасху, Миропомазање је наша Педесетница, а Евхаристија - есхатолошки улазак у нас Царства Небеског.

Крштење нам дарује нашу поново изграђену природу и изнова успоставља људску личност, рађа, по речима апостола Павла, унутарњег човека - скривеног човека срца. На тог новорођеног човека кроз Миропомазање силази Дух Свети, дајући му дарове Божанске енергије, дарове делања. То је она тајна силе која нас наоружава, чинећи нас војницима и борцима Христовим, да би, како се лепо изразио Елвирски сабор, „сведочили без страха и слабости". После буђења из смртног сна кроз Крштење, Миропомазање нам даје снагу и покрет. Значење Миропомазања дивно објашњава Св. Кирил Јерусалимски у својим поукама катихуменима: „Не заборављајте Светог Духа, у време вашег просвећења Он је спреман да вам стави печат на вашу душу, он ће Вам дати небески и Божански печат који чини да демони уздрхте; Он ће вас наоружати за борбу; Он ће вам дати снагу... Он ће бити ваш Чувар и ваш

Бранитељ. Он ће се бринути за вас као за своје сопствене војнике". Важно је нагласити војнички лик борца: „Сваки верник је војник и борац". Централна молитва Свете Тајне моли за печат дара Духа Светог и прецизира: "Да би у сваком делу и речи угађајући Теби, постао син и наследник Небеског царства Твога". Заиста, ово посвећење целог живота служењу у звању лаика је без остатка, без бежања од "страшне ревности Божије". Свеобухватни карактер тог служења се подвлачи у обреду пострижења који је идентичан монашком пострижењу. Ево молитве из тог обреда: „Господе, ... који нам заповедаш да све у славу Твоју чинимо, благослови овог раба Твојег да начини почетак стрижењем власи са главе своје". Принети на дар сав свој живот, служити Господу сваким делом и сваком речју, дакле, стављати сав садржај свог постојања у однос са Богом, - јасно је колико се царско свештенство у свом чистом виду приближава монаштву. Есхатолошки напон молитве појачава пуноту посвећења: „Господе Боже наш,... благослови и главу раба Твог..., да у поодмаклим годинама и седим власима својим Теби славу узноси, и да види добра Јерусалима у све дане живота свог". То је време свих дана, свих тренутака историје; Благодат их открива у димензији будућег еона.

Монах се на црквенословенском зове "инок", од речи "ини", и означава "други", што успешно одговара симболици другог рађања. Ако је монаштво најјачи његов израз (промена имена сведочи о томе), онда је свако ко је крштен, ко је прошао кроз пострижење духовно "унутрашњи монах", ини, други, онај који припада новом роду. Монаштво и брак чине два вида царског свештенства (монаси који нису примили свештенство су лаици).

Помазање миром приликом вршења Свете Тајне Миропомазања је праћено речима: "Печат дара Духа Светог"; оно симболише огњене језике Педесетнице, и миропомазани Хришћанин јс свим својим бићем харизматично биће; миропомазани "су сад сви христос", каже Св. Кирил Александријски.<<

Пророчко достојанство се, пак, састоји у испуњавању воље Божје. Јер, пророк није врач-погађач, него онај који види деловање Божјег промисла у свету и иде путем Божје благодати. Евдокимов вели да је пророчко служење лаика у „оваплоћењу догмата у свакодневном

животу“; пророштву кроз „истину постојања“. По речи Светог Икуменија, ми смо цареви као они који господаре над својим страстима; пророци, јер смо научени великим тајнама; и свештеници - јер на жртву дајемо своје тело.

Ево Евдокимовљеве речи о царском и свештеничком призиву хришћанина:

>> У сиријској анафори Св. Јована Златоустог свештеник моли: "За духа чистог који би нас упућивао на царско стање“. Најнепосредније значење ових речи постулира аскетску надмоћ духовног над материјалним, царско ослобођење од ма какве предодређености од стране света: "Цареви захваљујући власти над својим страстима" (Икуменије); "душа испољава своје царско достојанство у слободи управљања својим жељама, то је само цару својствено; владати свиме је својствено царској природи". Али, свака "слобода од" је истовремено и "слобода за". Од "како" постојања, од свог квалитета слободног бића човеку се нуди да пређе на "шта" живота, т.ј. на његов позитивни садржај, и то води ка свештеничком достојанству. /.../

Изговарајући анафору за време Литургије, свештеник објављује: "Твоје од твојих Теби приносећи..." Верник као носилац царског свештенства продужава ту радњу ван зидова храма: он служи Литургију својим свакодневним животом, одговарајући на речи молитве миропомазања: "Служити сваким делом и сваком речју". Миропомазање посвећује сваког верника и, према предању, припаја га свештенству - као посредника између Цркве и космоса, Цркве и света који се налази ван нас. Елементи свештенства овде јасно присуствују: приношење, жртва и посвећење себе самог.<< То нам каже Павле Евдокимов.

Спајање Евхаристије са умно-срдачном молитвом, и литургијског са исихастичким предањем, види се од најранијих дана Хришћанства. Свети Јефрем Сирин о монасима вели: „Уместо здања цркве они постају храмови Духа Светога, уместо олтара код њих су - сопствене душе, жртве су им молитве, које се свагда узносе пред лице Господње. Они су свештеници самима себи, они приносе жртвоприношење својих страдања, њихов пост је - њихова Евхаристија, њихово бдење - то су жртве леванице, вера им је - светилиште, душе су им олтари, њихово

девство је савршена жртва, целомудрије - олтарска завеса, а смирење - кађење тамјаном“.

Ево како митрополит Јеротеј (Влахос) описује тумачење Литургије у „Мистагогији“ Светог Максима Исповедника:

>> Божанска Евхаристија, како је разматра Св. Максим, пројављује Христову велику милост према роду људском, као и начин на који опитујемо Божански Домострој. Све што се чини и изговара у Евхаристији указује на ступњеве човековог усхођења ка обожењу.

Епископов улазак у цркву да би служио Евхаристију јесте изображење и икона првог јављања Христовог у телу у овоме свету. Христос је Својим делом ослободио човечанску природу од трулежности, греха, смрти и ђавола, од тих човекових највећих угњетача. Христос, Који „није био ни за шта крив, већ безгрешан“, исплатио је читав дуг „као да је Сам био крив“ и узео је човека ка првобитној благодати Царства. Он је, кроз Своја животворна Страдања, даровао Своје спасоносно исцељење роду људском и зато нас Христова животворна Страдања исцељују од наших уништитељских страсти. Пошто уђе у брод (наос) цркве, епископ се пење на трон. Ово указује на Вазнесење на Небеса Великога Архијереја Христа и Његово Седење на Наднебесном Трону.

Улазак свих верника са епископом указује на повратак неверних из незнања и заблуде у познање, као и прелазак верних из незнања у врлину и богопознање. Тај улазак, истовремено, указује и на повратак, нас верних, из стања невршења у стање вршења заповести Божијих и, покајањем, неправљања нашег распуштеног и нечеститог живљења. Онај који греша и дела на острашћен начин враћа се врлини својом личном борбом која се потврђује његовим уласком у цркву.

Читање свештених Књига Светога Писма означава Божју вољу и намеру. Кроз оно што се чита ми, по мери својих способности, примимо (Божије) савете у погледу тога како би требало да деламо. Ми се учимо законима благословене борбе кроз коју стичемо Царство Божије.

Духовно опитовање Божанских песама указује на сладост Божанских благослова. Ова сладост покреће душу човекову на чисту и благословену љубав према Богу и разбуктава у њој мржњу према греху. Возгласи мира, који се, на епископов знак чују из олтара приликом свакога читања,

указују на то да Бог прихвата труд оних који се неустрашиво боре за истину и даје им мир, који окончава сваку невидиву борбу и који ослобађа (човека) телесних греха, у исто време дарујући благодат бестрашћа Светима који су се добро борили у својим биткама за врлину. На овај начин, они усмеравају моћи душе ка задобијању врлина.

После антифона мира, чита се Свето Евангелије, које ревнитељима указује на страдање које треба да претрпе Логоса ради. Кроз ово страдање им Логос духовнога сазрцања долази као Првосвештеник са Небеса да заузда њихово плотско и световно поимање. Логос ограничава њихове земаљске помисли и, после затварања Двери, то јест чула, Логос их узводи ка сазрцању духовних логоса и стварности. Кроз ово, такозвано, тиховатељско кретање, тј. кроз повратак ума у срце и његово сједињење са Богом, човек постаје син Божији по благодати, као што ћемо то размотрити у ономе што следи.

После читања Евангелија, епископ силази са свога трона и следи отпуст Литургије оглашених. Оглашени, али и они који нису достојни „Божанскога виђења Тајни које ће се збити“, напуштају Храм. Ово место показује да Храм напуштају не само оглашени, већ и они Хришћани који нису достојни виђења Божанских Тајни. Овај чин указује на то да се Евангелије објави читавоме свету и да долази Суд. Тада ће Свети Ангели Божији раздвојити верне од неверних, праведне од неправедних и Свете од грешних. Праведна плата ће бити дата свакоме у складу са његовим животом.

Затварање (Царских) двери после изласка оглашених означава излазак од ствари вештаствених и улазак достојних у духовни свет, у брачну одају Христову. Оно, такође, означава и потпуни престанак сваке прелестне делатности у нашим чулима.

Улазак (Вход) Божанских Тајни јесте почетак и увод новог учења о Божанскоме Домостроју, као и откривење тајне нашега спасења, која је скривена у најтајанственијим дубинама Божанског.

Духовни целив који долази пре претварања Предложених Дарова предображава и изображава сагласје, једнодушност и истоветност поимања, које ћемо сви имати у време откривења неизрецивих добара која ће доћи. Уз то, уста су символ речи (логоса). И сви који заједнице у

речи, срastaју као разумна бића са првим и јединственим Логосом Који је Узрок свакога логоса (речи).

Исповедање Божанскога Символа вере предображава наше мистичко благодарење у веку који ће доћи. Кроз ово мистичко благодарење ми који смо обдарени овим Божанским добротинствима исказујемо своју благодарност Богу за Његов велики дар.

Трикратно ускликивање светости, које објављује песма „Свети (је), Свети, Свети (Господ Саваот)..." представља наше сједињење и једнакост по части са бестелесним Силама, Ангелима, које ће се пројавити у будућности. Тада ће човечанска природа бити научена да поје и да слави једнога Бога у Три Личности (Ипостаси).

Свесвето и свештено призивање нашег великог и благословеног Бога, изговарање Молитве Господње јесте символ нашег личног и стварног усиновљења (Богу) које нам се дарује кроз дар и благодат Духа Светога. Кроз ово сви Свети, који су у овоме животу себе украсили врлинама, постаће синови Божији и биће усиновљени Богу по благодати.

Исповедање „један је Свети, један је Господ..." које ускликује свецели сабрани народ на крају мистичке службе представља сабрање и надразумно и надумно заједничење које ће се, у непропадивој вечности духовнога света збивати између оних „које је Бог мистички и премудро усавршио силом Својом, са једне, и тајанственог јединства Божанске једноставности", са друге стране.

Причешће Светим Тајнама јесте учешће у Божанском животу и на овај начин људи бивају названи боговима по благодати, јер су преиспуњени благодаћу Божијом.

Епископов или свештеников позив „Са страхом Божијим, вером и љубављу приступите" указује на три категорије спасаваних.

Првој категорији („са страхом") припадају робови, који испуњавају вољу Божију из страха.

Другој категорији („са вером") припадају најамници, који из жеље за обећаним благима подносе, са дуготрпљењем, свакодневни труд и жегу, то јест тегобе које су својствене и наметнуте садашњем животу осудом наших прародитеља, као и искушења садашњег живота врлине ради.

Трећој категорији („љубављу") припадају синови Божији, они који се

никада не одвајају од Бога, већ се боре да би одржали овај однос и јединство, и они то не чине нити из страха од претње нити из жеље за обећаним благима, већ по настројењу и навици душе према ономе што је добро у духу.

Тако, по овом тумачењу, Божанска Евхаристија указује на човеково усхођење ка учешћу у вечним благословима и учествовању у вечном веку који ће доћи. А већ овде човек предокуша од будућих благослова. <<

Тако је Свети Максим Исповедник, сасвим на трагу Светог Дионисија Ареопагита, објаснио Божанску Литургију. Али, он је служење храмовне Евхаристије повезао са умно-срдчном „евхаристијом душе“. Ево шта каже митрополит Јеротеј (Влахос):

>> Евхаристија не само да показује дело Божанскога Домостроја, или, другим речима, сврху Божијега Ваплоћења, већ, на један открићењски начин, такође показује и начин на који се човек усавршава и обојује. Може се рећи да Евхаристија јесте икона усавршавања душе. Све што смо до сад рекли односи се на просветљену душу. Ово тумачеће разматрање показује како Божанска Црква узводи душу ка њеном савршенству кроз истинито и делатно познање.

Улазак у Храм представља удаљење душе од заблуде и пометње спољашњих вештаствених ствари. Философи древне Јеладе, које Св. Максим назива немудрим мудрацима говорили су да боговиђење долази кроз виђење материјалних ствари. Међутим, боговиђење у Православној Цркви има другачији смисао и значење. Оно није тек виђење материјалних ствари, зато што међу видивим и материјалним стварима постоји непрестани и стални рат и узајамно уништавање, и никада нема мира нити постојаности. Кроз природно виђење, које је у богословљу Св. Максима и Светих Отаца просветљење ума, душа улази као у цркву. Овај повратак душе се савршава кроз познање логоса (тварних бића) и кроз Логоса (Слово), великога истинитог Бога. Ту се душа ослобађа од свакога немира и задобија најдубљи мир. Ово и представљају читања из Закона и Пророка. Мир стоји у вези са Божанском и пламеном жељом за Богом.

Ово је тиховатељско (исихастичко) кретање душе. Ум се повлачи из своје расејаности у чулне и створене ствари, те се збира (силази) у срце и тамо налази своје природно стање и задобија мир. Кроз ово кретање, ум

узлази на један и једини сабор, Свето Евангелије, где заједно обитавају тајна Промисла и сви логоси постојећих ствари. И тада се, што и означава силазак епископа са трона, онима који љубе Бога даје да виде очима свога просвешћенога ума Самога Логоса и Бога. На овај начин се верни разликују од оглашених. Оглашени су, пак, како вели Св. Максим, они који уживају у чулним опажањима и налазе се под влашћу помисли које су повезане са чулним опажањима.

Тада се души дарује да приступи Логосу Који је узводи ка духовноме поимању „које је невештаствено, једноставно, непромениво, Божанско, слободно од сваког вида и облика знања". Кроз духовни целив душа, сједињујући у себи све логосе свога спасења, приступа Логосу Божијем и Логос, кроз Символ вере, поучава душу благодарном исповедању.

Када се душа погрузи у познање логоса како видивих тако и умних (духовних) ствари, она бива узвођена ка познању богооткривенога богословља. Тада душа бива поучавана, колико је то њој могуће, познању Једнога Бога, Једне Суштине, Три Личности, триипостасне Јединице по суштини, једносуштне Тројице по Ипостасима, Јединице у Тројици и Тројице у Јединици. Јер, Јединица није подељена Личностима, нити су Личности смешане у Јединици. Бог је Један у Својој триипостасности и Бог је Тројица у Својој једности. Света Тројица јесте Јединица по несливености суштине и Света Јединица јесте Тројица по Личностима и начинима битовања. По карактеристичним речима Св. Максима Исповедника, када очишћена душа бива узведена ка опитовању Бога, она види једно, јединствено, неразделиво, несливено, једноставно, неумањиво и непромениво Божанство, Које есте „Јединица целовита (савршена) по суштини и целовита (савршена) Тројица по Ипостасима (Личностима), „јединствено светлећи једним трисветлим зраком јединствене Светлости".

Тада душа бива узвођена к усиновљењу по благодати. Последица овога јесте да душа више не жели да припада себи, већ жели да свецелу себе преда Богу и да припада искључиво Њему.

Кроз ово разматрање Божанске Евхаристије које даје Св. Максим Исповедник, можемо видети метод који Православна Црква нуди човеку да би се он сјединио са Богом и да би учествовао у Божанском синовству у Христу, у заједничењу обожења. Душа је тада усредсређена, ослобођена

од робовања чулима, сабрана је у себи, ум је просветљен и види логосе свих бића, услед чега се уздиже ка боговиђењу и тамо сазрцава Тројичнога Бога, видећи, колико му је то могуће, Свету Тројицу (наравно не суштину, већ њене нестворене енергије). Православно богословље је, дакле, повезано са подвижништвом, са оним што се назива тиховатељским (исихастичким) методом. Овим методом се душа усавршава и опитује мистичку Божанску Евхаристију.<<

Свети Макарије Египатски стога је указивао на чињеницу да је сваки хришћанин позван на то да стекне „царско достојанство“.

Људи који живе духовним животом (подвижничко-литургијски), постају благодатни цареви, свештеници и пророци; јер, по Светом Макарију, „ако још увек нисмо царско свештенство, то значи да смо и даље змије и змијски пород“.

Прота Борис Бобрински, у свом огледу „Унутрашња Евхаристија“, указује на чињеницу да је чувени румунски теолог и филокалиста, Димитрије Станилоје, повезао Литургију и исихазам управо на основу „Добротољубља“:

>> Отац Станилоје наводи речи св. Максима Исповедника, Калиста и Игњатија Ксантопула, речи оних писаца „Добротољубља“ који средишње место приписују Евхаристији. Они опширно говоре о хлебу и вину, али не као о обличју Тела и Крви Христове, него као о истинским Телу и Крви Христовој. Ово живототворно Тело и Крв образују наше душе и тела. Отац Станилоје цитира и речи св. Макарија (IV век). „Као што се вино меша са свим телесним удовима онога који га пије и преображава се у њему и он у вину, тако и онај који пије Крв Христову гаси своју жеђ божнским Духом Који се меша са његовом душом и чини да се та душа помеша са Њим. Посредством Евхаристије, они који се достојно причешћују добијају могућност да постану причасни Духу Светом и на тај начин душе могу вечно да живе“.

Са овог становишта, било би прикладно да наведемо и један задивљујући текст из III века, који припада писцу најранијег „Добротољубља“, Оригену: „Сви ви сте свештени народ. Према томе, сви ви имате приступ светилишту. Сваки од вас носи у себи своју свеспалењеницу и свако лично распламсава жртвени олтар тако да он

непрестано пламти. Ако поделим сву своју имовину, ако прихватим свој крст и пођем за Христом, принећу своју свеспаљеницу на олтар Божији. Ако предам своје тело да се спали, ако задобијем мученичку славу, принећу самога себе као свеспаљеницу на олтар Божији. Уколико своју браћу љубим толико да и своју душу предајем за њих, ако се до смрти борим за правду и истину, ја приносим своју свеспаљеницу на олтар Божији. Уколико умртвим своје удове за све телесне пожуде, ако се распнем свету и свет се распне мени, ја приносим своју свеспаљеницу на олтар Божији и постајем свештеник мог сопственог жртвоприношења"/.../

Свети Григорије Синаит (крај XIII. - поч. XIV века) сумира значај литургије срца и износи духовни захтев за силаском у светилиште, за погружавањем у дубине срца, као и за трезвеноумљем у филокалијској традицији: „Срце које је слободно од свих помисли покреће Сам Свети Дух и оно постаје истински храм, чак и пре свршетка времена. Литургија се у потпуности служи сагласно са Духом. Онај, пак, који још није достигао то стање, биће, благодарећи осталим врлинама, добар камен у подизању свога храма, али он сам још увек није храм Духа нити је Његов архијереј”.

Евхаристија и молитва срца - унутрашња молитва - уједињени су заједничким начелима. Као прво, и једно и друго имају један „искључујући” аспект: издвајање литургијске заједнице и људске личности ради црквеног и личног општења са Богом: „сваку сада животну бригу оставимо”, „горе имајмо срца, имамо их ка Господу”, „нека заћути свако тело људско”, „сав живот свој Христу Богу предајмо”, оглашава Литургија. Унутрашња молитва захтева повлачење у келију (клијет) срца, према заповести Господњој (Мт. 6,6). Монашко затворништво подсећа васцелу Цркву на ово љубвеобилно трагање за јединим што је потребно.

Евхаристија, као свака лична молитва, издваја заједницу: „Док су врата била затворена“, како објашњава Јеванђеље по Јовану. Речи ђакона у време раног хришћанства: „Двери, двери” указују на чување црквених врата, како нико од неверујућих не би ушао током епиклезе, и задржале су се код нас као остатак прошлости. Ово возглашавање, које претходи

Исповедању вере, тада није имало само симболично значење: ту се истину радило о затварању врата цркве, у којој су остали само они што припадају заједници.

Исто тако, „сваку сада животну бригу оставимо“ које се изговара на почетку Литургије верних, као и речи које се певају на Велику суботу, „Нека заћути свако тело људско“, допуњују тиховање пред присуство Господње. Тиховање подржава целокупан духовни метод умно-срдачне молитве: нека мисли занеме у овој јединственом и изузетном сусрету лицем у лице са Господом, где је од сада искључено све остало.

Тиховање задаје смртоносан ударац људском мудровању, које се у страху повлачи од исихије. То је такође и значење речи „горе имајмо срца“ у евхаристијској Литургији. У Беседи на Гори, Господ Исус Христос каже: „Када се молите, не чините као незнабошци... Ти када се молиш, уђи у клијет своју, и затворивши врата своја, помолити се Оцу своме који је у тајности; и Отац твој Који види тајно узвратиће теби јавно“ (Мт. 6,6). То се не односи само на врата унутрашње одаје у дому, него и на „клијет“ срца. Постоји време када ова „клијет“ мора бити затворена за све спољашње ствари./.../

Током призивања благословеног имена Исусовог, тама и помрчина подижу се из дубина. Срце бива очишћено и ослобођено страсти и њихових корена. Силе зла бивају протеране услед сусрета са именом Исусовим, које обузима, очишћује и освештава. Ово дубоко исцељење није ограничено само на онога који се моли, него се распростире око њега као пријатан миомирис. Патње, бол, бриге и страсти, било да су добри или лоши, испуњавају људско срце и оне се не могу једноставно пустити да изађу кроз спољашња врата цркве. Уколико се запоставе, оне ће у тој мери овладати нама да ће нам и сама молитва коначно постати немогућа.

Према томе, веома је важно да пред Господа изведемо срце које „пуца по шавовима“ са свим патњама и недаћама света, да га очистимо и да све остало одатле протерамо. Уколико је срце чистије и слободније од сила зла, у њему снажније одјекује патња каква се налази у срцу Господа, Који састрадава са болеснима. Посредством очишћења, оно одражава Господњи лик као сопствени.

На тај начин, она најскривенија и молитва која се твори у

усамљеништву постаје најусрднији посредник за читав свет, подражавајући Исуса, светитеље и Пресвету Богородицу. Бриге за овај свет положене су пред Спаситељеве ноге, у Његово састрадално срце. Без овог метода, бреме невоља свих оних који нам приступе могло би да нас уништи, скрха и учини неспособнима да носимо то бреме. Само у љубави Христовој можемо да се спустимо до ада и да останемо ту, или да обитавамо у пустињи људског срца и да не очајавамо. /.../“ Отшелништво, по Бобринском, тако постаје стражење над заједницом. И то је једна од тајни „царског свештенства“.

Дакле, клерикализација лаиката није тајна „царског свештенства“. Она је у приношењу себе на жртву Богу, кроз непрестано пребивање у Исусовој молитви и подвигу, крепљеном причешћем Христовим Тајнама. На то су призвани и клирици и лаици, и монаси и мирјани. Но, не заборавимо - исихасти по преимућству никад нису учили лаике да приступају Путиру Евхаристије без поста, покајања, исповести. Управо у њиховом случају видимо колико је дубок истински молитвеник исихазма кад поучава свог млађег, а скромног по снази, брата у Христу. Свети Григорије Палама, архиепископ солунски, био је чудесни опитник тиховатељског живота. Као владика, обраћао се проповедима својој пастви, подучавајући је како да се припреми за Свето Причешће. Он их уопште није учио да се причешћују на свакој Литургији, него да се за Свету Литургију припремају, и да се припремљени причешћују. Његово учење се јасно види из проповеди одржане четири дана пред један Божић:

>> 1. Реч која садејствује нашем спасењу може да се упореди са семеном. Као што земљоделци најпре обрађују (досл. украшавају) земљу плугом па тек онда бацају семена, тако би требало да се и ми најпре украсимо и припремимо за примање небеског семена, односно речи духовног учења. Ми нисмо нежива и безосећајна земља коју ће други обрадити и припремити да прими семена, него смо земља о-душевљена (жива), продуховљена и словесна. Зато би требало да се сами за то припремимо покајањем. Показаћу вам да су почетак покајања и украшавање душе следили и они што су дошли да се крсте код Јована, јер је речено: „Он их крштаваше у Јордану и исповедаху грехе своје“ (Мт. 3; 6).

2. Исповедање грехова је, дакле, почетак овог украшавања, односно покајања и припреме, који показују да је човек примио у себе спасоносна семена, односно речи Божије које имају силу да спасу наше душе. Земљоделци због тога и ору (браздају) земљу, да би из недара земље ишчупали дивље корење и учинили је способном да прими наша семена и биљке. То исто чини и исповест приликом словесног (духовног) браздања срца: она из њега ископава и избацује тајне рђаве страсти и чини га спремним за примање свештених семена, за украшавање (обрађивање) и за доношење плода врлина. И као што је земља после Адамовог престапа постала родитељка корова, трња и осталих бескорисних трава, тако је и људско срце родитељ срамних и рђавих страсти и помисли, као и грехова који отуда проистичу.

3. Због тога је, браћо, потребно да сваки од вас има духовног оца, да му с вером (поверењем) приступи, да смирено стане испред њега и открије му рђаве страсти свога срца. Када примите духовно исцељење, из душе ћете са кореном избацити коров и трње греха, које је сваки од вас узгајио у себи услед острашћеног и сластољубивог живота. Тако ћете својим ушима допустити да слушају духовне поуке и покорити се ономе што ми проповедамо и предлажемо ради заједничке користи, а посредством опроштаја и благослова који ми дајемо измирићете се са Оним Који је, због незамисливог мира Свог човекољубља, приклонио небеса и сишао на земљу, полагајући у срца оних који су Му послушни речи живота и спасоносна семена. Нека зато нико од вас не одустане од овог почетка покајања, јер како ћете касније приступити и унапредовати ка бољем, ако не примите почетак врлина?

4. Изнад свега, потребно је да сви ви сада покажете ревност према томе: богоносни Оци дали су нам ових четрдесет дана да бисмо се унапред очистили, после чега долази годишњи празник Рођења по телу нашег Господа, Бога и Спаса Исуса Христа, када је обичај да се сваки хришћанин причести Његовим Светим Телом и Крвљу, да се тиме сједини с Њим и да на божанствен начин постане један дух и једно тело са Њим. Уколико без исповести и покајања које за њом следи човек није достојан да у себе прими чак ни речи божанственог учења - а о чему смо већ говорили и говорићемо у наставку - како то да онда у себе прима Крв

и Тело Христово, а да се претходно није очистио исповешћу и покајањем какво одговара његовим сагрешењима? Због тога и велики Павле сведочи и поучава: „Човек нека испитује себе, и тако од хлеба нека једе и од чаше нека пије. Јер који недостојно једе и пије, суд себи једе и пије, не разликујући тела Господњег“ (1. Кор. 11; 27-28), тј. не разумевајући да ово Тело, које је без греха, неће прихватити да обитава у телу обремененом гресима.

5. Ако не допуштамо да према Христу пружа руке и да Му се моли онај који није чист од грехова, а такође ни онај који претходно није удаљио сваку мржњу и помисли везане са тим - а о чему такође говори Павле, рекавши: „Хоћу, дакле, да се мужеве моле на сваком месту, подижући свете руке без гнева и двоумљења“ (1. Тим. 2; 8), ако немамо одважност пред Богом уколико не задобијемо чисту савест, као што каже Христов љубљени Богослов: „Ако нас срце наше не осуђује, смелост имамо пред Богом“ (1. Јн. 3; 21), како ћемо онда у себе примити Бога и постати једно тело (постати са-телесни) са Њим, ако претходно, путем исповести, нисмо од себе удаљили грехе, ако давањем милостиње, чистотом и уздржањем, молитвом, скрушеношћу и осталим делима покајања нисмо очистили скверну која се услед грехова појавила у души? Бог не прима твој дар уколико нисте чисти и ти и твој дар. Он је то у старини показао тиме што није примио Каинов дар, него му је рекао: „Ако си право принео, ниси право разделио“ (1. Мојс. 4; 7). Тако је према старом закону било недозвољено да се у храм доноси новац који је добијен као плата блуднице (в. 5. Мојс 23; 19). Он је касније кроз Еванђеље обзнанио: „Иди, те се најпре помири са братом својим, па онда приђи и донеси дар свој“ (Мт. 5; 24). Зар ће онда Он теби, који се ниси очистио исповешћу и покајањем, дати Свој велики дар, тј. Своје тело? Шта кажеш? Бог не жели ни да се одлуке Његове објављују нечистим устима, како каже псалам: „А грешнику рече Бог: Зашто ти казујеш законе Моје и узимаш завет Мој у уста своја?“ (Пс. 49; 16). Он, дакле, не допушта ни да се завет Његов узима у нечиста уста. Зар ће онда Своје Тело дати таквим устима?

6. Очистимо стога, браћо, и тело, и уста, и мисли, да бисмо с љубављу и чистом савешћу приступили. Ако кујунције, гвожђари и златари, када

топе са бакром злато, сребро или нешто томе слично, намеравајући да сјајем скупоцениог метала и бакру дају спољашњу блиставост, на почетку, током чишћења, скидају са бакра сваку нечистоћу, колико смо онда више ми, који намеравамо да се на најбољи начин позлатимо или да се, боље речено, обожимо, дужни да се очистимо од сваке нечистоте тела и духа? Ми не чинимо да само спољашњост буде света, као што је случај са позлаћеним бакром, него посвећујемо и васцелу унутрашњост. На тај начин ћемо приступити, када најпре са себе оперемо скверну која постоји у дубини душе, и на такав начин ћемо доћи до спасења.

7. Ако приступимо нечисте савести и не добивши, посредством исповести, отпуштање грехова од онога који је примио власт да их разрешује и свезује, ако, дакле, приступимо и пре него што се обратимо Богу, и пре што се поправимо према правилу благочашћа, онда то, наравно, чинимо себи на осуду и на вечно мучење, удаљујући од себе и сама Божија добротина и Његово дуготрпљење према нама. „Такав гази Сина Божијега, и крв завета којом је освећен за несвету држи и Духа благодати вређа“, каже апостол (Јевр. 10; 29). Сасвим је разумљиво да онај који поцепи и или баци у блисто царски пурпур буде кажњен. Исто тако, починио је једнако зло и онај који неки скупочени мирис проспе у блисто или га затвори у смрадну посуду. Божанствени дарови, наравно, не трпе никакву штету, јер су они неподложни оштећењу. Међутим, они се невидљиво удаљавају од нас; уколико тај Дар претрпи губитак у том смислу што за нас бива бескористан, онда ће се то тражити од онога који га је недостојно примио.

8. Учинимо, дакле, себе путем покајања достојнима или, боље речено, делима покајања принесимо себе Ономе Који недостојног може да учини достојним. На тај начин приступимо с вером и непостидном надом, помишљајући не само на видљиво, него и на невидљиво. Овај Хлеб се појављује као нека завеса Божанства Које је скривено унутра. Откривајући то, божанствени Павле каже: „Обновио нам је пут нови и живи, који нам је Он отворио завесом, то јест Телом Својим“ (Јевр. 10; 20). Посредством ње се наше живљење узноси на небеса, јер тамо обитава овај Хлеб и ми улазимо у истинску Светињу над светињама, благодарећи жртви Тела Христовог, принетој у непорочности. Приступајмо, браћо, истинитим срцем и у пуној вери (Јевр. 10; 22).

9. Свето Причешће се назива Тајном зато што оно није само то што ми видимо, него и нешто духовно и несхватљиво, јер Господ управо о томе говори: „Дух је оно што оживљава, а тело не користи ништа“ (Јн. 6; 63). Ако гледаш само оно што је видљиво, онда никакву корист ниси задобио. Ако пак гледаш на дух, тј. ако Хлеб који је пред тобом посматраш на духовни начин, онда ћеш се, када се причестиш, и оживотворити. Он није јело које пролази, него јело које остаје за живот вечни (Јн. 6; 27), Хлеб истинити који је сишао с небеса, жив и који даје живот свету (в. Јн. 6; 33). Онај који не окуси од Њега, неће ни живети. Онај који га окуси живеће у векове, и не само да ће васкрснути, него ће и избећи вечне муке и задобити вечно царство. Господ о том Хлебу није Својим ученицима говорио само у време Тајне вечере, него је и јавно, поучавајући у синагоги, предобјавио о томе: „Хлеб који ћу Ја дати Тело је Моје које ћу Ја дати за живот света“ (Јн. 6; 51) и: „Ако не једете Тело Сина Човечијег а не пијете Његову крв, немате живота у себи. Који једе Тело Моје и пије Моју Крв има живот вечни“ (Јн. 1; 53-54). О, какво чудо, о, каква величина љубави коју је Бог изобилно излио на нас! Препородио нас је Духом, а ми смо постали једнога духа са Њим, као што каже Павле: „Ко се сједини с Господом, један је дух с Њиме“ (1, Кор. 6; 17).

10. Да бисмо били једно с Њим не само по духу, него и по телу, да бисмо били тело од Његовог Тела и кост од Његове Кости, Он нам је, посредством овог Хлеба, подарио да се сјединимо с Њим. Свака љубав достиже своје испуњење у сједињењу, а свој почетак има у сличности. Због тога и постоји она стара изрека: "Где је сличност, тамо је и љубав." Љубав брачног савеза има у том погледу нешто више него остали видови љубави. Због тога ће оставити човек оца својег а матер, и прилепиће се жени својој, и биће двоје једно тело (Мт. 19; 5). Тајна је ово велика, а ја говорим о Христу и о Цркви, каже божанствени Павле. Овде се каже "прилепиће се" и "биће једно тело", али не и један дух. Ми не само да се повезујемо ("прилепљујемо"), него се кроз причешћивање овом божанственим Хлебом и сједињујемо са Христом, постајући једно тело, али и један дух са Њим. Видиш ли да се превасходна величина ове љубави према нама збива и испољава кроз предају Хлеба и ове Чаше? Због тога, како се каже у псалму, „жртву и принос ниси хтео, а тело си ми припремио“ (Пс. 39; 7).

11. О, како је то разнолика и несхватљива заједница! Христос је постао наш брат, имајући са нама заједницу у крви и месу (Јевр. 2; 14) и самим тим нам се уподобивши. Задобио нас је као истинске слуге и искупио нас Својом Крвљу. Учинио нас је Својим пријатељима и удостојио нас откривања ових Његових Тајни. Свезавши нас и заручивши нас са Собом као женик невесту, кроз причешћивање овом крвљу постао је једног тела са нама. Међутим, због божанственог Крштења у Њега Он је постао и наш Отац, и храни нас Својим грудима као што љубвеобилна мајка храни одојчад и, што још више задивљује, Он нас уместо млеком храни Својом крвљу, али и Својим Телом и не само Телом, него и духом. Благородност коју нам је дао никад се не умањује и узводи нас ка већој љубави и даје нам њено испуњење, али не само тиме што ћемо Га видети, него и тиме што ће Га свако од нас додирнути и наслађивати се Њиме, укоренити Га у срце и задржати у себи, у својој души. Приђите, каже, једите Тело Моје и пијте Моју крв, ви који желите да имате живот вечни, да на тај начин не бисте били само по образу Божијем, него и да бисте постали богови и вечни и небески цареви који сте се обукли у Мене, Цара и Бога, страшног за демоне, чудесног за ангеле, љубљени синови небеског Оца, вечноживи украси синова људских, угодна обитељи најузвишеније Тројице.

12. Ако је само праобраз овог Тела оправдао Авраама (1. Мојс. 14; 23), ако је само праобраз ове Крви сачувао у животу прворођену децу Израилеву у Египту, ако је само праобраз ове Крви освештао древну Божију скинију (2. Мојс 12; 23), ако су се праобраз ове Крви и сама Светиња над светињама очистили, освештали и открили као место Божијег имена на земљи и дали свештенике, првосвештенике и помазанике Божије, ако је, дакле, све то учинио праобраз, шта онда не би савршила сама Истина? Ако без праобраза ове Крви Аарон није улазио у Светињу над светињама, онда ће и нама небеса бити неприступачна уколико се не причестимо овом Истином. Без тога нећемо задобити обитељ на небесима, нити ћемо ми сами постати обитељ Бога небеског, ни жртва жива, света и угодна Богу, јер смо само због ње (Крви Христове) добили приступ на небо. „Каква је корист у крви мојој када будем силазио у пропаст“, каже цар и пророк Давид (Пс. 29; 20).

13. Крв Божију мешамо са нашом крвљу зато да бисмо уништили

пропадљивост која постоји у њој (нашој крви), јер се у овој, Крви Божијој, садржи велика и неописива корист. Она нас, уместо старима, чини новима, и уместо привременим - вечнима. Она нас чини бесмртнима и вечноцветајућима, као дрво засађено крај извора вода (Пс. 1; 3) божанственог Духа, одакле се сабира плод за вечни живот. Тако је из раја потекао извор, али он је био видљив (вештаствен, досл. чувствен), и он је лице земље напојио видљивим (вештаственим, досл. чувственим) водама (в. 1. Мојс. 2; 10). Од ове свете Трпезе коју нам је, да се изразим речима псалма, приуговорио Христос насупрот непријатељима нашим (Пс. 22; 5), демонима и страстима, појавио се духовни извор који напаја наше душе, усходи на небеса и обраћа очи ангела ка Лепоти у којој се види богатство премудрости Божије, побуђујући их да пожелеле да проникну у оно што нам је подарила ова Крв. Приступајући Тајнама, ми постајемо царски пурпур или, боље речено, царско Тело и Крв, преображавамо се у синове Божије (о, какво чудо!), постајемо учесници божанског блистања које се тајанствено излива на нас, и озарења које нас чини помазаницима Божијим и даје нам силу, сагласно обећању Христовом (в. Мт. 13; 43), да приликом Другог доласка Оца нашега заблистамо као сунце, само ако скверна, која се налази у души оног што приступа св. Причешћу, не засени то блистање.

14. Због свега тога, немојмо се само унапред чистити и на тај начин приступати, него и после тога, кад добијемо овај божанствени дар, пазимо на себе и покажимо велику будност (опрезност), да бисмо били изнад страсти и обзнанили врлине Онога Који је благоволео да обитава у нама због онога што смо пројавили на основу подобија са Њим. Самима себи дајмо одговор: с ким се то сједињујемо и чега смо се удостојили, и, задививши се превасходном величином дара и величином Његове љубави према нама, устројимо своја дела речи и мисли сагласно благој и угодној и савршеној вољи Божијој (Римљ. 12; 2). То је Крв Новог Завета која је утврдила и сам Нови Завет, тј. Еванђеље Христово, јер је завештање пуноважно тек после смрти (Јевр. 6; 19). Причешћујући се Крвљу Завета Христовог, пазимо да га својим поступцима не учинимо непостојаним за нас, како нас услед тога не би сустигла казна и вечно мучење као оне што Крв Завета Којом су се освештали нису сматрали за светињу (в. Јевр. 10;

29). И као што велико обећање припада онима који сачувају светињу добијену кроз св. Причешће - а то обећање је Царство небеско - тако и велика казна очекује оне који су, након примања дара, учинили себе бескориснима. Ако су, каже апостол, они који су се одrekli Мојсејевог закона сагласно овом закону немилосрдно били кажњавани смрћу, утолико ће тежој казни бити изложен онај који Крв Завета није сматрао за светињу и тиме увредио ову велику благодат (в. Јевр. 10; 28-29).

15. Молим вас, браћо, да благодат Божију у себи сачувамо неумањеном, у потпуности се предавши послушању и испуњењу светих заповести и на делу приносећи себе Богу, јер је и Он Себе дао за нас. Сам Отац је због нас дао Свог јединородног Сина, а Сам Син Божији је дао Себе. Зар ми, са своје стране, нећемо дати саме себе, али не за Њега него за себе саме? Како ћемо, међутим, ми дати себе Христу, Који је Себе предао за нас? Ако у себи утврдимо љубав према Њему и једних према другима, ако се, ради Њега а пред самима собом и другима смиримо под крепку руку Божију, не мислећи гордо него се смирено понашајући (Римљ. 12; 16), ако, колико је то могуће, распнемо тело са страстима и жељама (Гал. 5; 24), ако умремо за грех и живимо у врлини.

16. Овоме нас учи само распето Тело Христово које нам се нуди као храна, јер, хранећи се Њим, истовремено учимо да учествујемо у Његовим врлинама и страдањима, да бисмо и вечно обитавали и царевали с Њим. И то је он предобјавио кроз пророка Давида, говорећи: „Жртва хвале прославиће Ме, и тамо је пут којим ћу му показати спасење Божије“ (Пс. 49; 23), јер се као помен онога што је Он учинио због нас савршава ова Жртва хвале у славу и похвалу Његову. И као што само Тело и крв Христова уистину лежи пред нама, она (Крв) исто тако говори Богу и Оцу, далеко снажније него крв Авелјева, јер је она крв вапила Богу против брата, а ова крв вапи за нас које је Господ толико удостојио да је постао наш Брат, умилоствљујући Га за нас и помиривши нас са најузвишенијим Оцем; она говори и нама, јасно нам показујући пут љубави, зато што је и Он Сам због љубави према нама умањео (унизио) Самога Себе до нас (тј. до наше природе) и душу Своју положио за нас, показујући нам пут смирења: Јер у смирењу суд се његов узне: као овца на заклање вођен би (Иса. 53; 7-8), указујући нам на пут послушања зато

што је и Он био послушан Оцу, и то до крста и смрти; пут који кроз умртвљавање страсти води у живот вечни.

17. Он Сам је био мртав - а ево, живи у векове и дарује живот онима који су се путем вере и врлине привезали за Њега, прослављајући их и Сам од њих будући прослављан, са беспочетним Његовим Оцем и пресветим и благим и живототворним Духом, сада и увек и у векове векова. Амин.<<

Ево, дакле Паламиних „услова“ за примање Светог Причешћа:

1. Човек треба да се исповеда код свог духовног оца, који ће га руководити ка спасењу. Без покајања човек не сме ни да слуша Реч Божију, а камоли да се прима Свето Причешће. Тело безгрешног Христа неће хтети да обитава у телу грешног човека.

2. Милостиња, чистота, уздржање и молитва су такође неопходни у току припреме.

3. Чистота не сме бити само спољашња, него и унутрашња.

4. Ко приступа Причешћу без припреме, вређа Сина Божјег и Духа Светога (Јевр. 10, 29), и благодат од њега одступа.

5. После примања Светиње, морамо се чувати од сваког пада у грех.

С овим поукама Светог Григорија се сваки православни хришћанин може и мора сагласити. Такве поуке Црква је давала својим верницима чак и у доба онога што данас зову „западним ропством“ православног богословља. Јер дух светих људи, учитеља народа Божјег, увек је био исти - Духом Светим просветљен и обасјан, па нема никакве разлике (у поукама за припремање да се Причешће прими!) између Светог Григорија Паламе и Светог Јустина Ћелијског.

Овде би било важно напоменути и чињеницу да су у историји Цркве бивали и случајеви дугог непримања Светог Причешћа, и то управо у животима највећих подвижника, које је благодат Божја на чудесан начин водила ка спасењу. То не значи да се може без Тела и Крви Господње, али значи да Христос људе спасава на разне начине, а не само причешћивањем на сваком литургијском сабрању, како би могли помислити они који траже „литургијску обнову“ као обнову сваколитургијског причешћивања лаика.

У свом тракату „Докази у корист Еванђеља“, Јевсевије Кесаријски

почетком IV века пише о монасима: “Следујући заповести Учитеља ученици су Његово учење прилагодили различитим могућностима многих људи... Од тог доба, постоје два начина живота у Цркви Христовој: први превазилази природу и обичан начин живљења, зато он својим следбеницима не дозвољава да ступају у брак и рађају потомство, ни да тргују, ни да поседују имовину. Испуњени божанственом љубављу, они се узносе изнад свакидашњег живота, све посвећујући искључиво служењу Богу... Они који иду тим путем, свештени су, стоје пред Богом на небу и на земљи, као представници целог човечанства - не са крвавим и димљивим жртвоприношењима, не са леваницама и кадом тамјана, него природом свог живота, заиста посвећеног, речима и делима, који изражава њихове унутарње врлине. То значи да су се они смирили пред Богом, обављајући му служења и за себе и за ближње. То је ваистину савршенство. Други иду мање узвишеним путем. Живећи целомудрено у браку, они се предају продужетку људског рода, војној служби, породици и трговини. За њих је установљен нарочити час за упражњавање побожности и посебни дан, посвећен верској поуци и читању закона Божијег“.

А Свети Анастасије Синаит у VII веку, одговарајући на питање једног саговорника који се чуди зашто се отшелници каткад туђе од богослужбених сабрања, каже: „Слични синаксиси и сабрања и Литургије створени су за све... Зато, ако човек може да буде слободан од греха, онда и Господ може да пребива са њим, како је и писано... Кад се човек претвори у живи храм Божји, и душа, вођена Богом, удаљава се од сваке жеље за видљивим храмовима и синаксисима и црквеним празницима. У њему већ пребивају Отац и Син Првосвештеник и Дух, истински огањ; у њему је жртвоприношење Богу у истини и дух скрушен; у њему је олтар... у њему је Царство и Јерусалим на висини“.

Екстремизам ниподаштавања светотајинског живота водио је у јерес месалијанства - самоспасавања без благодати Божје. Зато је Бог давао отшелницима и да чувају отшелништво, али и да примају Евхаристију. Св. Анастасије Синаит прича о тројници пустињака које је Бог чинио невидљивима; они су улазили у олтар, и примали Тело и Крв Господњу из дарохранилице једног манастира. Кад је монах одговоран за чување

Светих Дарова видео да честице Хлеба тајанствено нестају, отшелници су му се јавили и признали да су криви. Јован Мосх у „Лугу духовном“ описује двојицу голих пустињака који су се у манастиру, невидљиви, причешћивали на Велики четвртак, и једног анахорету који се чудесно причешћивао на Велику Суботу у храму Васкрсења у Јерусалиму.

Сличне повести имамо и о светим матерама. Паладије у „Лавсаику“ (59,2) прича о девственици која је одбила да оде на Литургију и причести се с другим монахињама да би сачувала своју самоћу и девственост. Света Марија Египатска, која је живела у VII веку, 48 година се није причестила, све док је Св. Зосима Саваит није срео у пустињи и причестио је пред саму смрт. Кирил Скитопољски пише, у житију Св. Киријака, о подвижници која у пустињи деценијама није видела свештено лице. А Житије Свете Теоктисте Митилинске (IX век) каже да се она 45 година није причестила, јер је живела на пустом острву Фаросу. Једном је срела ловца који је на Фарос дошао са острва Еубеје. Замолила га је да јој у неком сасуду донесе Св. Причешће, што је он и учинио следеће године. Света Теоктиста се причестила и умрла.

Удаљавање монаха од свештених сабрања, по оцу Георгију Флоровском, није плод гордости, него дубинског смирења. Ево шта он каже: „Оно најузвишеније у хришћанском животу јесте Евхаристија као победно-свечано сабрање... Христос међу својом браћом! А отшелници се, у некаквом несхвативом смирењу и унижењу, удаљују управо од тог најузвишенијег, повлачећи се у осаму! У овоме има нечег несхватљивог. Али, на својим висотама, та усамљеничка молитва постаје саборна не само по својој теми, већ и због тога што се и сама личност духоноснога молитвеника шири. И он, премда је усамљен, није сам. Он је са Христом и, кроз Њега, у саборности Цркве. Мољење Преподобног Серафима Саровског на камену не само да није било ништа мање саборно од наше храмовне молитве, већ и много саборније...“ По Флоровском, опасно је само лажно, егоцентрично затворништво, које заборавља да Бог не гледа „на самољубиву душу која се гади братољубља“. Отшелници су били „царско свештенство“ и саборници чак и у свом удаљавању од литургијског сабрања, коме су се, благодаћу Божјом, приближавали на други начин.

Протојереј Димитрије Станилоје, један од највећих православних

теолога XX века, у својој књизи „Духовност и заједница у Православној Литургији“ каже: „Није довољно да хришћанин у храму само напредује ка олтарском Христу, него он сам мора да постане храм и свештеник тог места, напредујући како каже, Свети Максим Исповедник, у Цркви у правом смислу према свештеничком звању - и, као такав, могао да служи Богу као свештеник у космичкој творевини“.

Чистећи себе од страсти, кроз Христа, Првосвештеника и Жртву, и ми постајемо свештеници који себе жртвују Оцу, да бисмо добили благодатно усиновљење. Приношење себе на жртву збива се у дубинама наших срца. По Светом Марку Подвижнику, жртве принете Христу на олтару нашег срца суриношење свих наших мисли и осећања, као и читаваг нашег бића, Господу. Храм нашег бића је, по њему, дом који је Бог саздао; олтар - трпеза наде смештена у тај храм; на тој трпези свештени ум приноси првородну мисао сваког дела и животне околности (ово је исихастичко учење о умно-срдачној молитви). Обестрашћене мисли човекове о стварима овог света прима Логос Божји, Који је логосна основа целокупне творевине. По Станилојеу, „Христово првосвештеничко делање у нашем срцу не своди се само нариношење наших помисли и самог нашег бића, него се показује и у нашем причешћивању Њиме“. Причешћивање Христом у унутрашњем храму срца, у храму Божје творевине и у храму - цркви свагда је бескрајно.

Архитектура православног храма указује на дубине богословља; рецимо, иконостас одваја наос од олтара, али из олтара допире светлост која пада кроз прозоре храма, а чињеница да „свештеник често излази у наос и окружава га народ који је с њим у најприснијој вези, као и у породици, показује да се нагласак не ставља на ауторитативну величину свештеника пред народом, него на тајну Божје трансцендентности, која се ипак спушта међу народ пун љубави. /.../ Може се рећи да оделјивање наоса од олтара иконостасом показује да се земаљски живот чланова Цркве разликује од небеског Царства, али је оријентисан према њему“ Христос је рекао: „Ја сам Врата“ (Јн. 10, 7-9); а то, по оцу Димитрију, значи да нас „Христос, врата, уводи код Себе, царске се двери отварају према олтару, узвишеном месту Божјег делања и центру око кога се одвија свети чин Литургије“.

Испуњавати своје призвање „царског свештенства“ значи бити у трепетном стајању свега свог бића пред Богом Живим и Истинитим, у предавању свог ума, срца и воље Ономе Који се за нас распео и васкрсао. Узвишен, али тежак циљ, на коме се удружују наша жеђ за Христом и Његова благодат и сила. „Царско свештенство“ као задатак који нам је постављен уопште не мора да значи сваколитургијско причешћивање, или отворен олтар, без иконостаса, или гласно читање тзв. „тајних“ свештеничких молитава. Оно тражи да „горе имамо срца“, и нашу спремност да их „имамо ка Господу“. А путеви су различити и многи, само ако су у саборном духу Пута који је Истина и Живот, Христос Светог Предања Православне Цркве.

КАНОНСКА ПРАВИЛА ЗА ЛАИКЕ О УЧЕШЋУ У БОГОСЛУЖЕЊУ

Осамдесето правило VI васељенског сабора налаже и лаицима и клирицима редовно присуствовање богослужењу. Од епископа до мирјанина свако је дужан редовно да буде на Светој Литургији: ако неко, без икаквог озбиљног разлога, три недеље одсутује са црквеног сабрања, ако је клирик, треба да се искључи из клира, а ако је лаик, да се одлучи од Причешћа. Канониста Валсамон ово правило тумачи врло јасно: кроз неприсуствовање богослужењу показују се само две ствари: или је безразложно одсутан потпуно равнодушан према молитви и појању Богу, или није верник. А 162 параграф Номоканона при Великом Требнику заповеда да нико не ради недељом и празником „него да у храм долази, како приличи хришћанину“. Ко чини наопако, треба да се одлучи од Цркве.

2. Сви верници треба да остану до краја богослужења, и до последњег отпуста. Девето правило Светих Апостола каже да сви верни, који остају у храму само док се не прочита Свето Писмо, а не до краја молитве и Светог Причешћа, треба одлучити од Причешћа као оне који производе неред.

3. Лаици не смеју јавно да подучавају у храму. Могу да одговарају само на лична питања. Тако 64. правило Петошестог васељенског сабора

вели: „Не треба лаик јавно (пред народом) да држи догматски говор или учи, стичући себи учитељско достојанство, него да следује преданом од Господа поретку, и да отвори ухо своје онима који су благодат учитељске речи добили и од њих се Божанственим стварима поучавати. Јер у Једној Цркви Бог је различите удове створио, по речи Апостола (I Кор. 12, 12, 27-28) коју реч тумачећи Григорије Богослов (Беседа 32, 12), јасно показује поредак међу њима, говорећи: „Овај, браћо, поредак поштујмо, њега чувајмо: Један нека буде уво, а други језик, а трећи рука, а четврти нешто друго. Један нека учи, други нека се учи“. И мало затим: „И који се учи, нека то бива у послушности, и који раздаје, нека (раздаје) радосно, који служи, нека (то чини) усрдно. Да не будемо сви језик, што је најбрже; ни сви Апостоли, ни сви Пророци, ни сви да тумачимо“ (I Кор. 12, 29-30). И мало поче (опет): „Зашто себе чиниш пастирем, будући овца? Зашто биваш глава, будући нога? Зашто покушаваш да војводујеш, кад си увршћен у војнике?“ И другде Премудрост заповеда: „Не буди брз на речима; не пружај се са богатим, будући сиромаш; не тражи да будеш мудрији од мудрих“ (Пропов. 5, 1; Сирах 4, 29; Приче 23, 4). Ако ли се ко ухвати да овај закон одбацује, нека буде одлучен за четрдесет дана“. Валсамон тумачи да лаик не сме да поучава на црквеном сабрању, али, ако је лично упитан, а зна, може да одговори.

4. Лаици, који нису црквењаци или прислужници у олтару, у олтар не смеју да улазе. Правило 69. Петошестог васељенског сабора је јасно: „Није дозвољено свакоме из реда лаика (=вернима) да улази у Свети Жртвеник (=Олтар), чиме се никако не спречава царева власт и ауторитет /.../ кад он, по неком древном предању, хоће да принесе дарове Створитељу“. Владика Атанасије (Јевтић) наводи да у неким рукописима постоји опширнији текст овог канона, који упозорава да ни цар не може самовољно да поступа у олтарском простору, „јер у старини цар Озија, дрзнувши се на свештенство и хотећи да кади, које њему не припадаше, беше спречаван од свештеника Азарије и од осамдесет свештеника; и пошто не послуша изби му губа на челу, и тако пожури да изађе (из Храма) , јер га изобличи Господ. Ако је овде Већи од храма и старих праобразаца, као што рече (за Себе) Господ (Мт. 12, 6), и веће је свештенство од царства, пазимо на себе и сваки, по Апостолу, нека остане

у реду, чину у којем је позван (I Кор. 7, 20),,, Владика Атанасије сматра да се овај канон данас слабо поштује, „јер у Олтар улазе лаици и кад је потребно и кад није“.

5. По 70. правилу Петошестог васељенског сабора, „није дозвољено женама да у време Божанствене Литургије говоре, него, по речи Апостола Павла, нека ћуте, јер се њима не допушта да говоре, него да се повинавају, као што и Закон каже. Ако ли хоће нешто да науче, нека код куће мужеве своје питају“ (I Кор. 14, 34-35). По владици Атанасију, женама није овде дозвољено УЧЕЊЕ (=ПРОПОВЕД) у храму, јер обично говорити (причати) није дозвољено ни мушкарцима. 11. канон Лаодикијског сабора забрањује тзв. „презвитиде/предстојнице“, што Валсамон овако објашњава: „У древности су неке жене, заузимајући место презвитиде у саборним храмовима, вероватно упућивале у (пристојни) поредак друге жене. Па, пошто су неки трпели штету од друговања с таквима, које се нису добро добрим служиле, или из надмености, или из користољубља, оци су сасвим забранили да у црквама буде таквих жена, које се називају презвитидама/ предстојницама. Али не реци: на који начин то бива у женским манастирима, и једна жена, то јест игуманија, начелствује свима? Јер ћеш чути да (само) одрицање Бога ради и постриг саздавају оно што многи сматрају једним телом, и све, што се њих тиче, бива усмерено ка спасењу душе. А да жена подучава у саборном храму, где се сабира мноштво мушкараца и жена разних мишљења, то је ствар најнепристојнија и побуна“.

6. Женама је забрањено да улазе у олтар, по 44. правилу Лаодокијског сабора. Али, 15. правило Св. Никифора Цариградског каже да је монахињи дозвољено да улази у олтар, чисти га и украшава и пали у њему свеће и кандила. И то није засновано на нечијој самовољи, него на Богом откривеној истини: монахиња је, својом одлуком да се уневести Христу, надишла женску природу, и на тај начин више није обично „женско“ биће, него невеста Господња. Но, и монахињи се чита нарочита молитва за прислуживање у олтару, и за ту службу се узимају углавном старије подвижнице.

7. По другом канону Св. Дионисија Александријског „о женама кад су у афедрону (=месечном циклусу), да ли је допуштено док су у таквом

стању да улазе у Дом Божји (=Храм), сматрам да је сувишно и питати. Јер мислим да ни оне саме, будући верне и благочестиве, неће усудити да у таквом стању прилазе Светој Трпези, или да се дотакну Тела и Крви Христове. Јер ни она жена (у Еванђељу), која је дванаест година имала течење крви, није ради излечења дотакла се Христа, него само скута Његова (Мт. 9, 20-22). А да се неко моли, у било ком да је стању, и у каквом расположењу спомиње Господа, и моли да добије помоћ, није зазорно. Но да приступи Светињама (= Причешћу), и у Светињу над Светињама (= Олтар) који није сасвим чист и душом и телом, спречава се“. По владики Атанасију, библијско схватање женске нечистоте „не значи нешто ГРЕШНО, него истиче једно физиолошко догађање код женског, као последица пале људске природе“. Такође, причешћу не треба да приступи ни мушкарац који је у сну имао истечење семена, поготову ако је то било пропраћено блудним маштаријама.

Црква се увек старала да своје верне васпитава, учећи их, између осталог, и тиме што им није сваки храмовни простор учинила доступним. Циљ је један: стицање страха Божјег и љубави према Христу, Првосвештенику Цркве Своје. А темељ љубави је смирење...

Такође, лаици у Цркви су постепено губили своја „ранохришћанска права“ - управо зато што је духовни ниво опадао. Оно што је прво време било уобичајено, изобичајило се. Правило 58. Трулског сабора на то јасно указује: „Никакав, који спада у ред свјетовњака, нека не причешћује себе Св. Тајном, кад је присутан епископ, или презвитер, или ђакон. А који се на то усуди, пошто је преступио противу установљености, нека се одлучи на једну недјељу, да се из тога научи да не мисли више, него што ваља мислити“ (Рим. 12, 3). Дакле, ово одлучење има педагошки смисао; каже епископ Никодим Милаш да дрски лаици бивају подвргнути „односној епитимији, да се науче, како не треба да мисле о себи више, него што им Св. Писмо допушта да мисле у погледу Светиње црквене“. Педагошки циљ има и „строг“ однос према женама на црквеном сабрању; јер, Ева је прва окусила плод познања, пала у непослушност и погордила се. Ђакон Андреј Курајев вели: „./.../ Жена није осетила смрт одмах после греха, него еуфорију. Грех заиста може донети собом ледену радост - просто, радост од кршења забране. Осетивши прилив таквог усхићења, жена је могла да

помисли да управо то значи - „бићете као богови“. Ева је осетила да је богиња, и иде да свој нови статус покаже мужу, „надајући се да ће се као божанство вратити ономе од кога је потекла као човек“. Не само да су односи отуђења, него и „воља за моћ“ ушле у живот људи. Због те чудне побуне Божји суд и одређује: „Воља твоја стајаће под вољом мужа твога, и Он ће ти бити господар“ (Пост. 3, 16). Казна треба да исцели управо оно место којим је човек сагршио. То је повез на болном месту. Ако ме боли уво - шта ће ми повез на нози? Иако се, као казна жени даје власт мужа над њом - значи, да су управо у тој области њихови претходни односи били оштећени“. Зато и Црква каже жени: смири се и бићеш спасена.

Да поновимо: лаици су суштински равноправни с клирицима, али, из педагошких разлога, Црква их држи у смирењу и послушности. Зато патетични искази типа: „Шта то, о свештеници, кријете од нас у олтару?“ нису ништа друго до последица неразумевања светоотачке озбиљности која је свакога у Цркви поставила на своје место. Озбиљан верник, каже митрополит Антоније (Блум) треба да „схвати зашто је Храм подељен на два дела и шта представља олтар у односу на остатак храма. Да, тако је, иконостас одваја народ од олтара. Међутим, требало би да схватимо да је храм област у коју је дошао Христос, и где се збива почетни препород сваког човека, човек као да ту пролази путем спасења. Олтар, пак, представља место где живи Бог. Ја, на пример, пре него што сам постао ђакон, никада нисам улазио у олтар, сматрајући то за свето место у које можеш ући само ако си посвећен, и не жалим због тога“.

„Не крију слуге Твоје, свештеници, ништа од нас, Господе, него нас постепено уводе у Тајну Твог присуства, спасавајући нас од наше несмирене дрскости и револуционарног заноса, који би да се представи као борба за Свето Предање“: тако мисли православни Србин коме је стало до чувања оног литургијског поретка којим су се спасавали његови преци, од Светог Саве до Светог Николаја Жичког.

DISCIPLINA ARCANI НЕКАД И САД

УВОД

Тихо читање свештеничких молитава, које се запажа већ у IV веку, да би од VIII века Христове ере било присутно у Цркви од Истока у свим храмовима и свагда, једна је од главних тема критике покрета за тзв. „литургијску обнову“. Од верника се свештеник наводно, скрива иконостасом и тихим читањем молитава. Тиме се лаици, чланови народа Божјег, лишавају својих права, а и изворни садржај Свете Литургије, као дијалога предстојатеља евхаристијског сабрања са окупљенима, тако бива извитоперен, јер се сабрање претвара у нешто индивидуалистичко - пијетистичко. Занимљиво је уочити да се питање гласног читања свештеничких молитава и анафоре није постављало до почетка XX века, када је покренуто у Руској Православној Цркви, у оквиру покрета тзв. „црквене обнове“ који се временски (али не и по смислу) поклопио са настојањем да се обнови служба Патријарха, коју је укинуо цар Петар Велики, уводећи државно-бирокуратско управљање Црквом путем обер-прокуратуре.

Врло често се питање начина читања горепомнутих молитава банализује: тобож, сви који су их, преко дванаест векова, тихо читали, чинили су то због немара, незнања, па можда и из жеље да људе држе „у покорној необавештености“ (овакав став се не среће често, али га има: тврди се да је тихо читање нека врста магијског мрмљања, скоро бајања.) Упућиване су и практичне примедбе: наводно, немарни свештеници нису читали прописане молитве, него су у олтару причали о свему и свачему.

Ово поглавље књиге „Царско свештенство“ има за циљ да изложи другачији поглед на тихо читање свештеничких молитава, које, по потписнику ових редова, представља мање техничку, а више мистичку страну литургијског богослужења Православне Цркве. Не тврдимо да је ово виђење једино могуће; али, тврдимо да је утемељено у Предању.

РАЗЛОЗИ ЗА ЧИТАЊЕ НАГЛАС „ТАЈНИХ“ СВЕШТЕНИЧКИХ МОЛИТАВА

Познати грчки литургичар, покојни Јован М. Фундулис, заговарао је гласно читање свештеничких молитава, праксу која је у Грчкој захваљујући деловању покрета „Зои“ била већ подуго раширена („Зои“ је почео, али су то прихватили и они који нису били „зоисти“, а који су се трудили да Литургију „отворе“ за лаос, народ Божји.) Ево шта каже Фундулис:

>> Приликом вршења свих Светих Тајни Цркве и свештених обреда Молитве које узноси свештеник читају се гласно да би их и народ чуо. Апостол Павле наглашава неопходност да народ учествује „умом“ у ономе што се говори, да буде свестан његов одговор на то са „Амин“ и да се поучава (у вери) и назиђује Црква (1Кор.14,1-25). Без обзира на то, већ у 6-ом веку примећује се тенденција „тајног“ читања литургијских молитава и молитава Светог Крштења. Реакција на то нам је позната из 137. (174.) Јустинијанове Новеле која заповеда да се молитве говоре „гласом који ће да чује верујући народ“ и поткрепљује то Светим Писмом и теолошким аргументима. На крају се задржало тајно читање Молитава само на Литургији и Молитава на Вечерњу и Јутрењу. Све остале Молитве Светих Тајни и свештених обреда говоре се наглас, сем оних које се тичу само свештеника и чине неку врсту његове исповести и мољења да се удостоји да изврши одређену свештену радњу. Такве молитве су Молитва пред вршење Светог Крштења и Великог Освећења воде, које се говоре док се произноси Јектенија, и Молитва „Нико није достојан..." - на Светој Литургији. Ове молитве су се увек говориле тајно, док остале, које се тичу народа и бивају у име целе Цркве, било је природно да се говоре гласно. Врло је могуће да су технички или пре практични разлози допринели томе да се литургијске молитве читају тајно. Божанствена Литургија се служи у Светом Олтару, док је свештеник окренут према Истоку, односно, леђима (окренут) према народу (у најстарија времена свештеник је гледао према народу), са иконостасом који је већ био почео да се уздиже, и у храмовима, базиликама, које су биле великих димензија. При оваквим околностима било је тешко да се чују текстови који су се читали тоном обичног читања и од људи који нису увек имали нарочите гласовне могућности или су били старци. Доказ да су овакви разлози проузроковали тајно читање, а не

теоретски (разлози), који касније долазе да оправдају то што се већ догодило, је то што су под сличним околностима и молитве на Вечерњу и Јутрењу, које се читају у Олтару, имале исту судбину (тј. читају се тајно), док су, насупротив томе, Молитве Светих Тајни, као што су Свето Крштење, Миропомазанье, Брак, Јелеосвећење, итд., које се читају изван Олтара, остале да се читају гласно. И на Божанственој Литургији Заамвона Молитва, која се говори у средини Храма, чита се гласно, док се Молитве Антифона, које имају сличан садржај, али се читају у Олтару, говоре тајно.

У најновије време (како се чини већ од кољивара) отпочела је тенденција повратка најдревнијем предању у најопштијем оквиру разбуктавања литургијског живота верника. Тако се Молитве читају гласно да и верници учествују у ономе што се говори и да разумеју оно што се служи. Постојала је, као што је било природно, силна реакција свакако и из додатног разлога што су ову праксу подстицали хришћански покрети.

У литургијској пракси византијских Литургија Молитве се читају гласно, све сем Молитве Уласка (тј. Входа), пред Јеванђеље, Молитве „Нико није достојан...“ и Молитава које се читају после Причешћа док се стављају Честице у Путир. Ово бива и из историјских разлога, али и из разлога поретка и образовног циља. Историјске разлоге смо већ поменули. Из разлога поретка, зато што је тајно читање молитава изазвало претурања и неред на Божанственој Литургији, што руши њену логику и свештенодоличну структуру. А из образовних циљева, зато што студенти разумеју садржај свештених текстова и сталним понављањем га утискују у своје памћење да би могли да поучавају народ и да га упућују у верске истине.

Молитве треба да се читају без претеране театралности, скромно и са свештеним благољепијем, и толико гласно колико је довољно да се чују. Увек се читају на свом месту, то јест, пред Возглас који одговара свакој од њих. Када се укључује одговор народа или песма (као што је у Молитви Узношења), свештеник наставља Молитву када народ заврши певање. Исто бива и у другим старим Литургијама које се врше у нашој (богослужбеној) пракси. Међутим, Молитве на Вечерњу и на Јутрењу се

говоре тајно због тога што не постоји потпуна сагласност између молитава које проистичу из Типика певане службе и Типика монашке службе.

Понекад се на Литургији Светог Златоуста следи уобичајена пракса и Молитве се читају тајно да би се приказао на богословским институтима, ради објашњења, и овакав начин служеља Божанствене Литургије. Тада се литургијске песме, према најновијем начину, повају да се, колико је могуће, покрије читање дотичне Молитве. Али се Молитве никада не премештају на друго место.<<

ЕЗОТЕРИЈА У РАНОМ ХРИШЋАНСТВУ

Тако Андреј Курајев истиче да рани хришћани нису познавали езотеричност учења, него су скривеним за непосвећене учинили своје богослужење. У свом тумачењу Јеванђеља по Јовану, блажени Августин вели да се оглашенима нису у потпуности раскривале само две истине вере - учење о Светој Тројци и о Тајни Евхаристије. Разлог је био једноставан: требало је да катихумени свим силама усхтеју да те тајне упознају. „Disciplina arcani“ служила је буђењу жеље за дубљим познањем.

У III и IV веку на то се веома пазило. Јеретици аријанци су на световном суду оптужили Светог Атанасија Великог да је упао у њихов храм и преврнуо чашу са аријанским „причешћем“. Епископ Рима, Јулије I, упутио је писмо дворском епископу Јевсевију, који је имао утицај на аријанце; Јулије запањено уочава да се саслушање о Св. Евхаристији спроводило у присуству незнабожаца, Јевреја и оглашених, што је недопустиво. Сабор александријских епископа брани Светог Атанасија посланицом у којој се каже: „Не стиде се да на тај начин јавно срамоте Тајну пред незнабошцима, кад је написано: „Тајну цареву добро је чувати“ (Тов. 12, 7), и кад је Господ заповедио: „Не дајте светиње псима и не бацајте бисера својих пред свиње“ (Мт. 17. 6). Не треба износити Тајну да се срамоти пред непосвећенима како се незнабошци, услед свога незнања, не би изругивали, и да се катихумени, поставши радозналим, не

би саблазнили“. А Св. Епифаније Кипарски у свом „Сидреном слову“ (57), није хтео да испише речи установљења Тајне Вечере, него вели: „Видим да је наш Спаситељ, уставши од стола, узео То и, благословивши, рекао: „Ово је Моје То и То“.“

Незнабошци су оптуживали хришћане за људожерство. Неоплатоничар Порфирије је реч Господњу о причешћу Његовим Телом и Крвљу назвао „бесмисленијим од сваке бесмислице и суровијим од сваког зверства - окушати крв једноплеменика и једнокрвног, а онда, тако поступајући, имати вечни живот!“ Хришћани су ове оптужбе могли лако да оповргну, само да су незнабошцима допустили да присуствују Св. Литургији. Али, о томе није било ни помена! Тертулијан, обраћајући се прогонитељима, пита: „Да ли је ико икада налетео на поједен леш? Да ли је ико, на хлебу заливеом крвљу, приметио трагове зуба?“ Међутим, Тертулијан не каже паганима: „Дођите, браћо, па се сами уверите!“ Он у „Апологији“ описује ноћна сабрања хришћана и агапе, али не и Литургију.

По Андреју Курајеву, целокупна проповед Апостола може се свести на три основне тачке: проповед Васкрсења, проповед о моралу (учешће у тајни Васкрслог Христа захтева потпуни морални преображај кроз покајање и подвиг) и забрану „заједничарења“ између чаше Христове и чаше демонске. Литургијска дисциплина је од самог почетка спречавала некрштене да присуствују Евхаристији, као што каже Дидахи: „Нека нико не окуша и не пије од ваше Евхаристије, осим крштених у име Господње“. Није било писаних служебника и текстова Литургије јер се, по Оцима, „ћутањем чува светиња Тајне.“ Значи, у Цркви Божјој није се скривало оно што је Христос говорио, него су се од оних ван заједнице уклањале Св. Тајне. Ево опет Курајева:

>> „Тајни догмати живота“, чувани у древној Цркви, били су најнепосредније везани управо за мистички, литургијски живот хришћанске заједнице. За нашу тему веома је важно да истакнемо да се сва предања, откривена древним црквеним писцима, односе на литургијски живот Цркве. За светог Иринеја Лионског пример апостолског усменог предања била је забрана коленоприклоњења на дан Пасхе. За Оригена је усмено предање - крштавање деце (на Левит. 8,3),

окретање током молитве лицем према Истоку, чинопоследовање Крштења и Евхаристије (на Број. 5,1). За Кипријана се неписано предање састоји у томе што се у чашу с вином на Литургији додаје вода (Посланица 63,9-13).

За светог Василија Великог, усмено предање такође не говори о вероучењу, него о литургијском животу: крсно знамење, окретање на Исток, забрана коленопреклоњења у недељу. Оно што је најважније - то је епиклеза: „Ми се не задовољавамо само оним речима које је апостол поменуо у Јеванђељу, него и пре и после њих изговарамо друге, будући да имају велику силу код вршења Тајне, примивши их из учења које није изложено у Писму..!“ (О Светом Духу, 27). Осим тога, свети Василије на истом месту пише: „Међу догматима (dogmaton) и проповедима (kerygmaton) који су сачувани у Цркви, неке смо добили као писану поуку, а неке смо примили од апостолског Предања по прејемству у Тајни“. Чини се да би, расуђује проф. Ливерије Воронов, боље било да се последњи део реченице преведе овако: „А неке смо примили од апостолског предања као оно што нам је предато у тајанственом свештенодејству“. Што се тиче израза „предато нам у тајанственом свештенодејству“, он, највероватније, значи: „предато нам у чинопоследовањима Тајне“.

У полемици с гностицима (међу којима су неки сматрали да је Логос напустио Маријиног Сина пре страдања или да је уместо Њега био распет Симон Киринајац), св. Јован Златоусти се, као и св. Василије, обраћа Предању, а превасходно Св. Тајни Евхаристије: „Када они кажу - одакле знамо да је Христос Себе принео на жртву, ми им, поред других сведочења, затварамо уста и самим Тајнама. Ако Исус није умро, као чији символ онда служе Тајне?“

Свети Иполит Римски је у III веку рекао: „Ми смо се приближили самом извору предања“ управо пре него што ће говорити о посвећењу епископа, а затим и о вршењу саме Евхаристије. Аналогно је и св. Кипријан Картагински на одговарајуће извршење епископског служења применио следећу карактеристику: „Божанско предање и апостолски надзор" (Посланица 67, 5).

Зашто је за послеапостолски век толико важно апостолско

прејемство? Ради се о томе да Предање није сума знања које се може непосредно усвојити када прочитамо књижицу непознатог човека који је некад живео. Предање је увођење човека у тело Христово, у Богочовештво. Како се овамо може увести странац, онај који му је туђ? Апостол Павле је једном упитао: *Шта ли имаш што ниси примио?* (1. Кор. 4,7) Ако пак ниси примио, како онда можеш да предаш?

Тајна гради Цркву, али се сама Тајна може извршити једино у Цркви. Због тога је неопходан продужетак оног тајанственог живота који је започео код апостола, зато је неопходно апостолско прејемство.

Према томе, тамо где нема Литургије, нема ни Цркве. „Само Црква приноси Творцу чисто приношење, а сви зборови јеретика не творе приношење Богу. Наше учење је сагласно с Евхаристијом, а Евхаристија, са своје стране, потврђује наше учење“, сведочи св. Иринеј. Чисту жртву може Богу да принесе само истинска Црква, а истинска може да буде само она Црква коју је саздала жива Истина. Услед тога, не може да постоји self-made Church, Црква која је створила саму себе, коју су неки ентузијастички саздали на историјској и онтолошкој празнини. *Један је хлеб, једно смо тело многи, пошто се од једнога хлеба причешћујемо* (1. Кор. 10,17).

Према томе, „нека се нико не завањава - ко није унутар жртвеника, лишава себе Хлеба живота“ (св. Игњатије Богоносац, Еф. 5).

Човеку није дато да сазда апостолску Цркву, он може само да јој се присаједини. На то већ рођено Тело можемо да се накалемимо, али оно се не може поново створити изван њега и мимо њега. Живо тело не може по други пут да почне негде да расте, оно не може да започне нови, одвојени живот, раскинувши непосредну и физичку везу с оним телом које је дато приликом рођења. То је истина у односу на човечије тело. Међутим, исто тако ни Тело Христово не може да расте из празнине. Апостолско прејемство није само канонска, него онтолошка реалност, онтолошки захтев, услов битија Цркве као Христове имовине, као инобитија Бога. Према речима апостола Павла, *темеља другога нико не може поставити осим постојећег, који је Исус Христос* (1. Кор. 3,11).

Дакле, Црква се саздаје Литургијом, и само је Свете Тајне чувају у добрим и рђавим данима.“

Ето повода за размишљање: један вид *disciplina arcani* постојао је док је империја тронула у паганизму: неприступност учења о Тајнама за незнабошце и катихумене и немогућност присуствовања истих на „Литургији верних“. А онда је Св. цар Константин хришћанима дао слободу, и Црква ће ускоро постати мистичко срце државе. Како масама које се у Цркву уливају не кроз катакомбе, него кроз врата базилика, објаснити да је Тело и Крв Христова страшна и, у исти мах, свеспасоносна Тајна? Олтар се „затвара“, завесе се навлаче, указује се на трепет пред Светињом. *Disciplina arcani* остаје, али се акцентуација мења. И данас, пред Путиром, ми јасно и гласно кажемо: „Нећу рећи Тајну непријатељима Твојим, нити ћу Ти дати целив као Јуда, већ као разбојник исповедам Те: „Помени ме, Господе, у Царству Твоме“.“

DISCIPLINA ARCANI ПО СВЕТОМ ВАСИЛИЈУ ВЕЛИКОМ И ДАНАШЊА ПРАКСА ЦРКВЕ

У свом знаменитом делу „О Духу Светоме“, Василије Велики, „Христов тајник“, истиче да Црква не открива тајанство своје утробе (богослужбеног живота) свакоме. Напротив, она га чува ћутањем. У време Светог Василија, богослужбено Предање није записивано, јер је било живо у Духу Светоме (он га назива „муклим и тајним“). Уосталом, оно је и записано само зато што је побожност верујућих почела да опада, управо због чега је записано и само Свето Писмо. Златоуст је говорио да Новог Завета не би било да су хришћани сачували првобитно горење срца какво је имала апостолска заједница, а да је Бог благословио да се Нови Завет забележи да се касније не би подвргавало фалсификацији. Очито је да су се Златоуст и Кесаријац руководили свећу да ранохришћанско харизматско доба пролази, и да треба умолити Духа Светога да се правоверни литургијски чин фиксира. Али, то није тема нашег огледа. Тема је незаписано предање. Зато чујмо Св. Василија о *disciplina arcani* (у преводу монаха Давида Перовића):

>> Од догмата и проповеди сачуваних у Цркви ми једне имамо од записане дидаскалије, а друге смо примили тајно из повереног нам апостолског предања. Оба елемента, и записано и незаписано Предање,

имају један те исти значај за веру, те свако ко је имало упућен у црквене установе неће хтети ово да порекне. Јер ако станемо негирати незаписане обичаје, као да они немају велику силу, а при том не схватајући Јеванђеље у његовој суштини, ми ћемо оштетити, или најпросто свести на испразну мисао оно што је тамо проповедано. На пример (да се најпре опоменем предмета првог и најпознатијег), ко је писменим путем научио оне који своју наду полагају у име Господа нашег Исуса Христа да чине знак крста? Окретати се према истоку при молитви, како смо томе Писмом научени? Речи епиклезе у време освећења евхаристијског хлеба и благосиљања путира, ко нам је од светих оставио записано? Нити се ми опет задовољавамо само оним речима које нам апостол или Јеванђеље помињу, него још друге и пре и после говоримо, јер оне имају велику силу за вршење тајне, а примили смо их из незаписане дидаскалије. Ми такође благосиљамо воду крштења и уље помазања, па још и крштаваног. А све то на основу каквих записаних наредби? Зар то није из муклог и тајног Предања? Шта још? О самом помазивању уљем, на основу које записане речи бејасмо научени? Да човека треба три пута погрузити при крштењу, одакле је то? Пак и све остало при крштењу, одрицање од Сатане и анђела његових, из којег је то писма? Није ли то из оне необнародоване и тајне науке коју су наши Оци сачували у ћутању и скривитости, лишену сувишног истраживања, добро научени да светињу тајни треба чувати ћутањем? (...) Сви ми, на пример док се молимо, гледамо на исток. Међутим, малобројни знадемо да тиме древну отаџбину тражимо - рај што га Бог насади у Едему на истоку (Књига Постања 2, 8). Исто тако ми стојимо док вршимо молитве у први дан по суботи (у недељу, прим. прев.), али разлог томе сви не знадемо. Јер не само зато што смо саваскрсли са Христом и што смо дужни тежити ка ономе што је небеско ми стојимо у времену молитве на дан помена Васкрсења; - да бисмо се сећали дароване нам благодати, него и зато што се овај дан приказује као икона века кога ми очекујемо. Јер и почетак дана будући, он од стране Мојсеја не беше назван првим него-једним. И би дакле, вече, и би јутро, дан један (Књига Постања 1,5). Као да тај исти дан много пута чини један исти круг. Таквим начином тај један, а уједно и осми дан, који је збиља и један и прави осми, и кога помиње псалмопојац

у појединим натписима Псалама (6 и 11), собом показује стање које ће наступити после овога века, дан коме никада неће бити краја, никада вечери-(или заласка), онај век коме други неће последовати, него који ће свагда трајати, а никада застарити. Црква своје васпитанике дакле нужно поучава да се у онај дан молитве они морају уздизати стојећи, како трајним сећањем на бесконачни живот никада не бисмо занемарили попутнину за прелазак тамо. И опет, свака Педесетница јесте сећање на васкрсење очекивано у будућности. Онај пак дан један, седам пута уседмостручен, сачињава седам свештених седмица Педесетнице. Од првог дакле почевши, она истим завршава, који се у међувремену одвија педесет пута кроз једнаке делове. Стога (он) сличношћу опонаша вечност, јер у кружном кретању завршава тамо где и почиње. Црквене установе нас поучише да тога дана на молитви треба стајати усправно: очевидним сећањем наш ум се преноси из садашњости у будућност, па и сваким чином сагибања колена и поновног устајања ми показујемо да смо због грешности наше на земљу панули, а кроз човекољубље Створитеља да смо поново у небо позвани (...) Само пак исповедање вере у Оца и Сина и Светога Духа, из којих писама имамо? Ако је из предања о крштењу то да по благочестивој доследности морамо веровати онако како смо крштени, и да према крштењу и исповедање постављамо, нека нам онда у складу са истом том доследношћу допусте да и славу одајемо у складу са веровањем" (О Духу Светом, глава 27, 66-67, на грчком, ЕПЕ 10, стр. 457-465).<<

Отац Георгије Флоровски сматра да је Свети Василије Велики баш у богослужбеном Предању нашао основу за своје излагање учења о Божанству Светога Духа; истовремено, он нам објашњава смисао ранохришћанске езотерије:

>> Заиста, сви примери које Св. Василије наводи у вези са овим јесу богослужбене или литургијске природе: употреба крснога знамења у чину примања оглашених; окретање ка Истоку при молитви; обичај да се стоји за време недељнога богослужења; Епиклеза у чину Евхаристије; благосиљање воде и уља; одрицање од сатане и његових дела, трикратно погруживање у чину Крштења... Постоје и многе друге „незаписане Тајне Цркве“, вели Св. Василије. Оне се не помињу у Светом Писму, али су од

великога ауторитета и значаја. Оне су неопходне за сачување праве вере. Оне су делотворна средства сведочења и општења. По Св. Василију "незаписане" црквене Тајне долазе из "прећутнога", "скривенога" Предања: "Из прећутнога и мистичкога предања, из необјавивог и неизрецивога учења". Ово "прећутно" и "мистичко" Предање, "које се не објављује" није пак, нека езотерична доктрина која је резервисана за неку нарочиту елиту. "Елита" јесте - Црква. У ствари, Предање на које се позива Св. Василије јесте литургијска пракса Цркве. Св. Василије овде говори о ономе што се данас означава као *disciplina arcani* (дисциплина тајности). Ова "дисциплина" је, у четвртостолећу, била у широкој употреби у Цркви, где је била званично заговарана и спровођена. Она је стајала у вези са установом катихуменства и била је спровођена, првенствено, у васпитне и дидактичке сврхе. С друге стране, како сам Св. Василије каже, извесна "предања" морају да се чувају "незаписана" да би се спречило њихово обесвећење од стране неверника. Ова напомена се, очигледно, односи на свештенорадње и требе. Можемо се овде присетити да је, у пракси четвртог столећа Символ вере (као и Молитва Господња) био део ове "дисциплине тајности", и да нико није смео да га открије непосвећенима. Символ вере је био резервисан за кандидате за Крштење, и то у последњој фази њихове припреме, после чега су били, на свечан начин, примани и прихватани [у Цркву]. Епископ је катихуменима саопштавао или "предавао" Символ вере усмено и они су морали да га пред епископом изговоре напамет: била је то чин "предавања" и "узвраћања Символа".

Катихумени су били строго упозоравани да ни у ком случају Символ вере не одају „спољашњима“, као и да га никако не записују. Символ вере су морали да запишу у својим срцима. Довољно је да, у вези са овим, поменемо само *Procatechesis* Св. Кирила Јерусалимског (гл. 12 и 17). На Западу код Руфина и Блаженог Августина, осећа се да је било непримерено да се Символ вере записује на папир. Из овог разлога Созомен у својој Историји не наводи текст Никејског Символа вере „који могу да изговарају и слушају једино посвећеници и мистагози“ (*Hist. eccl.* 1, 20)<<

Као што смо већ видели, ранохришћанска езотерија добија другачију акцентуацију кад се историја улије у Цркву у постконстантиновској епохи. Члан Цркве више није само онај који је спреман да погине: сада је то и свако ко жели да следи одлуке царске власти, јер су цареви признали

Христа за свог Бога и Суверена своје државе. Тада се олтар „затвара“, јавља се олтарска завеса, и полако почиње да се шири тихо читање свештеничких молитава. То је нови вид *disciplina arcana*; овог пута пред лицем недовољно христијанизованих хришћана, од којих они најревностији беже у пустињу и тамо траже спасење. „Езотерија“, на изврстан начин, остаје у Цркви до дана данашњег.

Ево како познати хришћански писац и литургичар, епископ Венијамин (Федченков), објашњава свештеников возглас „Благодаћу, и милосрђем, и човекољубљем Јединороднога Сина Твога, са Којим си благословен“, пред ђаконски возглас „Пазимо“ и клириково „Светиње светима!“:

>> Тако и сада Црква најпре теши надом на благодат Божију. Ту мисао, а наду посебно, она изражава наглашено, не једном речју, него трима: "Благодаћу, и милосрђем, и човекољубљем..“

У суштини, све су ове речи сличне по свом садржају и говоре о незаслуженом дару Божијем.

Један од литургичара приметио је да од сличних возгласа само у том часу Црква користи читање три речи, при чему на прво место ставља управо "благодат". Причасник треба да има на уму, да зна и нада се у датом тренутку управо на благодат Божију. Јер страшна се ствар збива; купина Гори и не сагорева, Бог ће ући у човека, огањ - у сено, а неће га спалити. Чак и такав величанствени Светитељ, какав је Симеон Нови Богослов, после многих речи кајања и наде ипак говори: "И што је чудесно и за Ангеле, и за људске мисли казујеш им (људима грешним) често, као пријатељима Својим истинским... И уздајући се у Твоје богато према нама добротинство, радујући се уједно и дрхтећи, Огњем се причешћујем ја трава и, дивнога чуда, орошаван сам несагориво, као купина у старини неопаливо пламтећи". Ипак, ми смо се сувише навикли, недовољно смо свесни онога што се дешава и зато и немамо таквога сграха и трепета какав овде приличи.

А ако чак и постане свестан сувише онога што се збива, а да не говоримо о нашој недостојности, па шта се и тада човек може надати, осим на благодат? (...)

Ако је благодат тако неопходна уопште, тим пре то важи у самом тренутку приступања Причешћу, а понајпре када је реч о недостојном, грешном створењу, каква је већина од нас.

Ето зашто Црква, пошто је "уплашила" причасника, доводећи га у срушено стање, истога часа даје му и лек и "утеху" у нади на благодат Божију, на Његову милост и човекољубље.

Мада су све ове три речи сродне, ипак међу њима постоји разлика: благодат, као сила Божија, резултат је или пројава великих милости, односно незаслужено Милостивог и љубављу Изобилног Бога, јер Бог је Љубав (1. Јн. 4, 16), и то љубав безмерна, која би да се излије на људе и на сву творевину. Господ је, међутим, посебно склон човеку, као круни Своје творевине и љубљеном образу Свом. Ипак, све те три речи једнако теше уплашену душу.

Али ни то још није све: све те благодатне милости плод су дела Испушитеља, Једнороднога Сина Божијег. Он је као заступник пред "Огњем". Зато се Црква овде управо и узда на Њега, указујући на Његово име пре других, како то чини испред евхаристијског канона: "Благодаћу, милосрђем и човекољубљем Једнороднога Сина Твојега, са Којим си Благословен, са Пресветим и Благим и Животворним Својим Духом".

Ми слушамо управо те "утешне" речи. А о "Страшном" Богу и о нашој "недостојности" верницима се сада и не говори. Тајне молитве чита само свештеник "тајно" у олтару.

Црква вас више не изводи вас из тог поверљиво-синовског стања у које вас је увела после Евхаристије, после Претварања (Дарова). И само у тренутку "Верујем... и исповедам", већ пред самим часом Причешћа, она ће ипак довести све пред "суд и осуду" или "исцељење душе и тела".

Такву двојаку свест - и страха и наде, и срушености и утехе - изазивају и наредни возглас и појање, само што је то још живље, силније и обично приметније нашој души, него што је поменути возглас о благодати. Бакон ће ускликнути: "Пазимо", позваће душу на опрез. "Пазимо!" У то се од Царских двери чује звук - оне се затварају, завеса се навлачи. Људи остају "иза врата" трпезе. Шта сад то значи? Зар их неће пустити унутра? Зар ће, као они који нису одевени у брачну одећу, бити избачени и остати без Јагњета? Али они су већ сви позвани на Вечеру Царску. Не, то је само привремено, то засад важи само за вернике. Свугде постоји поступност, поредак, јерархија, ред. Најпре су за трпезу позвани најближи сатрудници, ученици, служитељи Слова. Затим ће све то добити и сви остали.

Тако је било и историјски; Господ је прво савршио Тајну вечеру само за Апостоле, за одабрану дванаесторицу и при том "тајно", увече, иза затворених врата... Нико и није знао. Зато се она и назива Тајном Вечером. Само га је Јуда после издао.

Доцније су сви Хришћани пребивали у молитвама и ломљењу "Хлеба" (в. ДАп. 20, 7, 11, 36). Тако је и сада: најпре се причешћују "тајно", иза закривене завесе и затворених врата, прејемници Апостола - епископи и њихови саслужитељи. Када служи архијереј, он представља Самога Господа и зато, пошто се сам причести, он раздаје Тело и Крв и другима, како је чинио и Спаситељ (в. Јн. 13).

Раније, када још није било иконостаса, као што га код римокатолика ни сада нема, свештенослужитељи су се причешћивали тако да су их сви могли видети. Ипак, наш данашњи обичај бољи је из неколико разлога: он нас сећа на Тајну Вечеру, даје могућност свештенослужитељима да усредсређеније, нерасејано, "присно" приступе Причешћу, заборавивши на све и па свакога, осим на Спаситеља, и не мислећи ни о верницима, који би у том тренутку свакако гледали како се то тамо баћушке причешћују.

Осим тога, то је боље и за саме вернике: њих то не само да не расејава, што би се догодило када би имали могућност да посматрају причешћивање свештенослужитеља, него напротив, то их наводи да се усредсреде на себе саме и то да се усредсреде смирено и у покајању: двери су затворене... да ли сам ја достојан?! Сада ће их отворити и доћи ће ред и на мене. Како ли ћу приступити? Још док има времена, размисли о себи и о Ономе Кога се спремаш да примиш. Неки су већ примљени, сада ће примити и мене.

Заиста, колико све то има смисла! Пре него што Ђакон каже "Пазимо" и пре него што се врата затворе, архијереј, свештеници и Ђакон у себи говоре трипут молитву цариникову: "Боже, милостив буди мени грешном". И ту се врата већ затварају.

Значи, и они најближи, којима се Причешће најпре даје, једнако су свесни своје недостојности и страха, те зато моле за опроштај... Верници то опет не чују, од њих се тражи мање... Али зато следи возглас који се већ тиче свих: "Светиње светима...".

Ко не зна из сопственог искуства какав ударац по грешном срцу представља тај возглас?! Ко се у том часу не пита са болом: "Значи, то није за мене? Јер какав сам ја то - светитељ!?"

О, Боже, Боже! Чак ни речи цариникове сад немамо снаге да изговоримо, него можемо само да скрушено, немо погнемо главе... "Светима"... "Зар сам ја - свети"?

Да, тим речима Црква нас све подстиче на смирење, чак и силније, него скривеном надом на "Страшнога Бога" и нашом "недостојношћу". Те речи сваки пут нам се као нож забијају у срце.

Каква ли је сила у Цркви! Рећи само две речи, без додатних објашњења - и тако ударити по души! "Светиње светима..".

Неки пут то човеку дође тако тешко, да он пожели чак и да се не усредреди на смисао тих речи, него да их душом протрчи, као да их некако прескочи, не осврћући се на њих. Као у областима са живим блатом, када, затворивши очи, човек скаче са хумке на хумку, само да се што пре извуче отуда. Страшно је, језиво, али можда ћу ипак успети да прескочим?

И Црква хита у сусрет својој уплашеној деци новом утехом: "Један је Свети, Један Господ, Исус Христос", одговара хор у име народа. Ето и њега - прибежишта! Ето тврђаве спасења: "Само је Господ свети". А сви остали су, само се по себи разуме, грешни. Биће онда да ни ми не морамо да дрхтимо у страху.

Тако наједном, после страха опет долази олакшање, опет је ту нада, опет утеха. Тако у двојаким осећањима Света Црква и држи наше душе. Али ако је Он "једини Свети", што и јесте истина, зашто онда и изговарати те речи? Јесмо ли се замислили над тим? Не потиरे ли, не чини ли то друго што је речено излишним оно прво? И ако не - а разуме се да не, јер у Цркви се ништа сувишно не говори - како их довести у везу?

На то се може дати двојаким одговор. Први је психолошки, духовни и корист од тога савршено нам је очевидна: са једне стране, позивамо се на скрушавање, а са друге - добијамо ободрење. И, најзад, свако из искуства зна да и после речи "један је Свети", код нас свеједно остаје свест о сопственој недостојности, или чак и страхопоштовање због првих речи,

али она је умерена и умирена - овим што је накнадно речено. То и треба да карактерише хришћанско расположење: да осећамо и једно и друго. А ако нам је то циљ, то значи да је све ово умесно и неопходно.

Даље. У Хришћанству ни близу није све "просто", "логично" и "рационално". Хришћанство је у свему тајна, спајање ствари неспојивих: оно је "нераздељиво", "неливено", а јединствено, потпуно, целосно. Ум то не може да прими, али чињеница је несумњива. Тако је и овде: то су ствари неспојиве, али корисне.

Уосталом, може се дати и другачије објашњење...

Да, Свете Тајне треба да примају свети... Огањ неће спалити само огњену материју, него ће се само сјединити са њом и тада ће се из две огњене материје добити једна. Али шта се дешава овде? Тамо је Свето, а ми смо грешници. Управо ту су и потребне те друге речи - о Светом Господу Исусу Христу. Да, ми, као људи, као творевина, као пали - јесте, грешни смо, нисмо свети. Али зато у Светом Господу и Христу нас БОГ прима у општење: због Његове светости, због Његове искупитељске Жртве Невинога, али Онога Који је узео на Себе наше грехе, и ми ћемо се прибројати "светима", светима не сопственом светошћу, него Његовом, Христовом, и само зато се и удостојавамо приопштења Божанству. << Тако владика Венијамин.

Баш зато што се у Литургији не може све рационализовати, а поготову не, често баналном, причом о томе да верници морају да разумеју сваку реч да би учествовали у Служби над службама, треба бити опрезан кад се говори о реформисању нечега што је пракса преко хиљаду година.

„Disciplina arcani“ нам је увек и свагда била неопходна, да бисмо знали своје место у Цркви. Више нема скривања богослужбених предања и Символа вере, али ту су иконостас, Царске двери, завеса, тихо читање молитава. Да ли нас, верујеће људе, неко пита сметају ли нам покрови на Тајни? Или хоће да нас усреће без нас и упркос нама, сводећи све на баналну катафатику дидактичко-механичке приче о самодовољном евхаристијском сабрању? (А замислимо и ово: да некеме, у оквиру „литургијске обнове“, падне на памет да обнови импровизовано читање литургијских молитава и одбаци Службеник, јер га није било у „раној Цркви“. Што да не? Уосталом, већина аргумената „обновитеља“ се и

своди на то - у раној Цркви је било овако или онако, а ми се томе враћамо (било је причешћивање на свакој Литургији, било је гласно читање Анафоре, био је отворен олтар, итд.) То је, наравно, протестантски пут: реконструишемо својим силама, оно што је нестало. За нас, православне, Цркву је, у свако доба водио Дух Божји, и она је „првобитна“, данас, као и у I веку од рођења Христовог!)

АРХИЕПИСКОП ФИЛАРЕТ (ГУМИЉЕВСКИ) О ТАЈНОМ ЧИТАЊУ МОЛИТАВА

Чувени руски патролог XX века, архиепископ Филарет (Гумиљевски), у својој књизи „Историјски преглед песника и песама Грчке Цркве“, каже да је још у Златоустово време било молитава приношених „у дубоком ћутању“ какво је призивање Светога Духа, које је прекидано возгласом „Светиње светима“. Наводећи многобројна места из Златоустових беседа, владика Филарет доказује да је у његово време Света Литургија трајала око два сата (скупа с проповеђу), па по његовим речима, „не можемо да помислимо да би се служење могло завршити до дванаестог часа у случају да је гласно свештеник читао молитве у време кад се не певају химне“ (Златоуст вели, у 17 беседи на Посланицу Јеврејима, „наша богослужења се у већини случајева завршавају средином дана“.) Измену у односу према гласном читању свештеничких молитава Гумиљевски види у опадању побожности. У прво време, „сви су се присутни припремали за причешћивање Светим Тајнама, када су стајали са чистим мислима, достојним созерцавања тајнодејства. Међутим, како је и једно и друго постало реткост још у доба св. Златоуста, а још већа реткост у доба цара Јустинијана, потреба је наложила да се народу препусти да учествује само у молитвама за своје спасење и благодарним похвалама Бога, али не и у молитвама тајнодејства“.

ПРОТОЈЕРЕЈ ЛИВЕРИЈЕ ВОРОНОВ О ТАЈНОМ ЧИТАЊУ МОЛИТАВА

Познати теолог Московске Патријаршије 60-их година XX века, протојереј Ливерије Воронов, каже да у Цркви ништа није случајно, па ни читање свештеничких молитава у Евхаристији. Његово истраживање има за циљ да покаже ту „не-случајност“.

Од првих дана Црква Божја је од свеопштег „царског свештенства“ (I Петр. 2, 5, 9; Откр. 1, 6; 5, 10) издвојила светотајинско свештенство побуђујући осећај „духовне одговорности и страха Божјег према највишој светости Св. Тајни у Цркви“. Са своје стране, лаик - члан лаоса, народа Божјег, свестан да од Бога није позван на вршење Св. Тајни, пребива у смирењу пред свештеницима, рукоположеним да литургишу, дивећи се благодати која им је дата. Мирјанин такође зна да би био тешко кажњен од Бога ако би себи присвојио свештеничку службу, попут Датана и Авирона (Бројеви, XVI, 1-40), које је земља прогутала због побуне против Ароновог свештеног призива. С друге стране, свештеник се сакрушава зато што је свестан своје недостојности да буде у олтару јер, по Златоусту, он „треба да буде чист као да је на небу међу блаженим духовима“. Лаик не завиди епископу и свештенику, јер је њима теже да се спасу него лаику. У својој књизи о свештенству Св. Златоуст каже да „ако се свештеник задовољава тиме да сам добро живи, а не брине се са усрдношћу за живот/.../ свих оних који су му поверени на старање, заслужиће пакао са свима развраћенима“. Зато побожан мирјанин ни не „завиди“ олтарском свештенству. (Тобож - зашто само Он у олтару, а не Ја?) Епископима, свештеницима и ђаконима је теже да се спасу но обичним верницима јер је њихова одговорност много већа. Лаик нема никакву ПОТРЕБУ да целива Часну Трпезу, узима у руке свештене сасуде, самог себе причешћује; озбиљан хришћанин то би сматрао светогрђем. Уосталом, свакоме су пред очима речи Св. Златоуста, који у 18. проповеди на II посланицу Коринћанима Св. апостола Павла каже: „Између вас и нас влада једнакост, делимо исте драгоцене дарове. Ја немам већи удео, а ви мањи, у Трпези Господњој; ви и ја подједнако у њој учествујемо. И ако сам ја први, то није битно, јер и међу децом најстарији син први пружа

руку ка јелу“. Златоусти нас такође подсећа да „у служењу Најстрашнијих Тајни свештенство се моли за народ, али се и народ моли за свештеника, јер речи: „И са духом твојим“ немају друго значење. Благодарeње им је исто заједничко, јер не благодари само свештеник, већ и народ у целини“.

Ливерије Воронов сматра да је тајно читање свештеничких молитава последица развоја „disciplina arcani“ („обичај држања у тајности извесних елемената вере и црквеног уређења, - који се односи на суштину Светих Тајни“, каже руски теолог). Правило да се „ћутањем чува светост Тајни“ како вели Св. Василије Велики у свом делу „О Светом Духу“ допринело је, по Воронову, „одржавању код верних осећања побожног поштовања пред светотајинским животом Цркве“. Катихумени, од самог почетка, нису смели да присуствују Литургији верних. За време цара Константина и касније, кад су се масе улиле у Цркву, то правило више није могло да се поштује, али и данас се на Св. Служби чује возглас ђакона : „Оглашени, изиђите!“

Disciplina arcani није била никаква криптогностичарска пракса, него је, по Воронову, имала дубок педагошки смисао: „То је била педагошка метода усмерена ка наглашавању побожног Богопоштовања како код катихумена који су били лишени одређених привилегија, тако и код верних који су те привилегије поседовали“, вели он. Зато је и Св. Атанасије Велики, у својој апологији против аријанаца, говорио: „Пожељно је да не откривамо Свете Тајне незнабошцима, из страха да им се незнабошци у незнању не наругају и да се катихумени не саблазне чињеницом да су ове Тајне познате и незнабошцима“. Ова забрана није била апсолутна, али је поштована и успешно је вршила педагошку функцију. Зато је Црква одобрила тајно читање литургијских молитава као посебан вид „disciplina arcani“. Он би се могао укинути, али би му се морало наћи ПЕДАГОШКИ ЕКВИВАЛЕНТ чији би циљ био „НЕОСПОРНО ПОДИЗАЊЕ НИВОА ДУХОВНОГ ЖИВОТА У ОКРИЉУ ЦРКВЕ“ (подвлачење В.Д.) Без тог педагошког еквивалента укидање садашње форме disciplina arcani било би, очито, штетно. У првим вековима (када, уосталом, није било ни храмова, и када се литургијско сабрање обављало на разним местима - од домова до катакомби), евхаристијске молитве читане су гласно. Но, у доба Св. цара Константина,

граде се велики храмови у којима „сви присутни нису могли добро чути речи молитава које је епископ или свештеник читао“; али ипак, по Воронову, ово није погодило битијну дубину светотајинског живота Цркве. Јер, молитвено МИ Анафоре није само МИ сабтраних у једном храму, него МИ свих православних хришћана широм васељене. Борис Сове каже: „Немар народа према Евхаристији нагнао је Свете Оце и литургичаре да пажњу првенствено усредсреде на истицање неопходности побожног поштовања, страха Божјег и трепета пред Св. Даровима, пред којима и анђели скривају лице“. (Овде се, наравно, поставља питање: да ли су Свети Оци своју проповед о Страшним Тајнама засновали на чињеницама које су им се откриле Богом или су то „измислили“ да би паству „довели у ред“. Ми верујемо у ово прво, исто као што верујемо да је Небеска Литургија коју је Св. Јован Богослов видео на небу (Откр. 4, 2; 5, 6; 4, 4; 4, 10; 19, 5-9; 6, 9; 11, 17-18; 5, 13; 8, 1-6, итд.) основа за саздавање земаљске Литургије, док они који мисле „људски, сувише људски“ сматрају да је Јован земаљску литургијску праксу ране Цркве само „пренео“ на небо.)

У тумачењу Литургије Теодора Мопсуестијског, види се да „кад смо у тишини, у великом страхопоштовању, свештеник започиње анафору“; Теодор каже да „свештеник ТИХО чита ове молитве“. И несторијански писац Нарсај сведочи да су после возгласа „Горе имајмо срца“ сви сабрани у тишини, и да се моле у својим срцима да би свештеник („уста Цркве“) разговарао лицем у лице са Богом као пријатељем. У VIII веку Св. Герман Цариградски вели да свештеник „насамо разговара с Богом“ и „тајно пред Богом изговара Свете Тајне“. Монофизитски писац Јаков Едески каже да су у VII веку „Свете Тајне служене иза затворених двери, у тишини и следећи усмено предање“.

Ливерије Воронов сматра (а с тим се и ми потпуно слажемо) да „тајно“ читање свештеничких молитава не значи БЕЗГЛАСНО, МИСЛЕНО читање истих, него ТИХО ИЗГОВАРАЊЕ. Такође, он вели, да би ова пракса могла и да се измени, али, „треба признати да би сваки непромишљен, незрео и некритички покушај успостављања палеохришћанске праксе гласног изговарања евхаристијских молитава, тако да их чују сви присутни у цркви, који не би узимао у обзир прави ниво

унутрашњег духовног живота хришћанске заједнице, био ништаван“. Јер, по Воронову, „Црква одређује меру захтева за disciplinam arguam, а све у Цркви треба да се чини и благообразно и уредно“ (I Кор. 4, 10), у вези са постојећим нивоом духовног живота хришћана“. Какав је тај духовни ниво, ваљда нам је сасвим јасно. Двеста хиљада абортуса годишње у Србији о томе говоре.

ИСТРАЖИВАЊА РОБЕРТА ТАФТА

У раној Цркви свештеничке молитве биле су изговоране наглас, сматра Роберт Тафт, римокатолички изучаваца православне Литургије. Од I до IV века ова пракса била је уобичајена. Св. Иринеј Лионски и Свети Кипријан Картагински упозоравали су да јеретици на својим службама проиносе непрописне молитве („Да се те молитве нису читале гласно, ко би могао знати КАКО су биле изречене?“ вели Тафт.) Међутим, у древно доба све се читало тако: чак и кад су људи насамо читали, читали су наглас самима себи (Тафт: „Наша савремена пракса читања у себи или тихог читања, па чак и „читања очима“ без гласног изговарања речи, па и без помицања усана, за људе у давнини била је ретка вештина, која је изазивала чуђење кад су се суочавали с њом/...!“)

У антици, и ЛИЧНЕ МОЛИТВЕ НА ХРАМОВНОМ САБРАЊУ читане су гласно. Тако су чинили и Јудеји и пагани и хришћани. Свети Никита Ремезијански (Белопаланачки), у IV веку, у спису „О користи химни“ упозорава своју паству да не мрмљају своје личне молитве на бденију, ометајући тиме чтеца: „Нико не треба да се моли тако гласно да тиме смета ономе ко чита“. Свети Кесарије из Арла (VI век) вели: „Пре свега, љубљени, када приступамо молитви треба да се молимо тихо или ћутке. Ако неко хоће да се моли наглас, може тиме да отме плодове онима који стоје поред њега“.

Зато Тафт каже да смо у великој опасности да изведемо погрешне закључке од који је један тај да су „У ПРОШЛОСТИ МОЛИТВЕ НАМЕРНО ГЛАСНО ЧИТАНЕ ДА БИ ИХ САБРАНИ У ХРАМУ МОГЛИ ЧУТИ“ (подвукао В.Д.) У раној Цркви се скоро нико није бринуо о томе „који део богослужења сабрани могу да чују или виде, и колико

могу у њему да учествују, изузев читања псалама, Писма, проповеди и Светог Причешћа“. Гласно читање молитава није било БОГОСЛОВСКИ утемељено, него је то био ОБИЧАЈ заједнички паганима, јудаистима и хришћанима. Уз то, храмови пост-константиновог Истока били су огромни, и без микрофона. Чак и да је свештеник на сав глас изговарао анафору, тешко да би га верни (осим најближих олтару, а то беху деца) могли чути. Молитве су изговаране у погнутом положају, што уопште није погодно за већу чујности.

У исто време, Тафт нас упозорава да „чак и кад људи чују молитве, то још не значи да их разумеју“. Јер, наставља он, „све до савремене епохе већина Хришћана била је неписмена и необразована, говорила је дијалекатском формом језика и имала врло оскудан речник“, због чега је „језик који је коришћен у богослужењу, чак и када је то била књижевна форма њиховог матерњег језика, био сасвим другачијег нивоа од дијалеката којим су говорили, са фондом речи који је превазилазио границе њиховог разумевања“. Па и данас, вели Тафт, „у руској и јелинској Православној Цркви Литургија се служи на старим формама језика које су изашле из употребе и које људи више не разумеју, тако да нема велике разлике читају ли се молитве гласно или не“.

Тафт тврди да данашњи разлози увођења гласног читања литургијских молитава немају никакве везе с древним разлозима. И то је поштен закључак: не сакривајмо се иза древне праксе, доносиће сопствене одлуке о реформи богослужења.

И, на крају, предлог за литургичаре: писати о томе колико је увођење микрофона у храм допринело богословљу „литургијске обнове“ данас? Рецимо, оглед под насловом „Микрофон, Откривење и Евхаристија“; или „Микрофон, клир и лаос у евхаристијској еклисиологији...“ Крајње је време да се проговори о утицају ТЕХНОЛОГИЈЕ на ТЕХНОЛОГИЈУ, и технолошког начина мишљења („знање је моћ“) на савремено богословље.

ИСТРАЖИВАЊА КИРИЛА КВАДРОНЕ

Амерички православни писац Кирил Квадроне, у свом тексту „Свештенослужитељ: јереј или пастор?“ подробно је истражио наводе који се користе да би се доказала „неопходност“ гласног читања свештеничких молитава. Он креће од основне тезе модернистичких „обновитеља“ Литургије - да је оно што је старије (у смислу древнијег слоја црквеног живота), то је и православноје. У истраживању Квадронеу је помогао јеромонах Григорије, који му је, постављајући основне тезе огледа, писао (упозоравајући га да једна новела цара Јустинијана, који тражи да свештеници наглас читају извесне евхаристијске молитве, није довољна за извођење свеопштих закључака):

„Уважени г. Квадроне,

Независно од специфичног контекста у којем је писао свети Јустинијан и од специфичног питања којима се обратио када је састављао ове редове, унутар Цркве данас постоји озбиљно погрешно мишљење које је постало веома распрострањено, а према којем древни текстови, као што је овај о којем је овде реч, могу бити истакнути као оправдање за „повратак“ литургијској пракси каква више није уобичајена у Православљу. Ако је то мотивисало Ваше занимање за ове речи св. Јустинијана, дозволите ми да Вас упозорим на грешке које су у основи оваквог приступа.

Православна Црква је Тело Христово, јединствени богочовечански организам. Њу покреће Свети Дух, и Он, будући савршени Бог, савршено је надахњује док се она органски развија кроз историју. То значи да је садашња пракса Цркве непосредни резултат богонадахнутог сазревања. Према томе, ако се осврнемо на протекли период њене литургијске праксе(при чему је, наравно, увек био очуван њен интегритет и идентитет), у том случају речи апостола Павла можемо да тумачимо на еклисиолошки начин: „Кад бејаш дете, као дете говораш, као дете мишљах, као дете размишљах, а када сам постао човек одбацио сам што је детињско.“ (1. Кор. 13; 11). То не значи да хоћемо да кажемо да је рана Црква на било који начин била инфериорна у односу на Цркву наших дана и нашег времена. Не, нипошто; као што је ваплоћени

Христос увек био, јесте и биће савршени Бог и савршени човек - било да је Новорођенче Које лежи у јаслама, Дечак Који проповеда у храму или одрасли ваплоћени Бог Који се враћа на облацима славе - тако и Црква - само Његово Тело - „узраста у човека савршена, у меру раста пуноће Христове“ (Еф. 4; 13).

Према томе, литургијски аргументи засновани на претпоставкама да ономе што је древно аутоматски треба дати предност или да је оно више „православно“ од онога што је сада присутно, у темељу треба да буду одбачени. Као илустрација за ово може да послужи примање Светих Дарова. У раној Цркви пречисто Тело Христово је, током Светог Причешћа, полагаано непосредно у руке верујућег. Као што знамо, ову праксу је потиснула она која је постала уобичајена: употреба кашичице да би се причестили верујући. Зашто је дошло до ове промене? У својој божанској мудрости, Свети Оци су разумели да су многи нови хришћани недовољно зрели у односу на поштовање Евхаристије. Многи би узимали Тело Христово и, уместо да га одмах поједу, чували су га за касније, за сујеверну, па чак и богохулну употребу. Зато је са промислитељском опрезношћу одлучено да се Свети Дарови деле на такав начин да приморају верујућег да Светом Причешћу приступи са доличним благочашћем и брижношћу. Према томе, уследила је употреба кашичице.

Као и још неколико литургијских пракси које су некад биле заједничке васцелом Православљу - подизање руку током молитве, размена целива мира, итд. - примање Тела Христовог непосредно у руке Црква сада омогућује једино онима који имају благодат свештенства - јерарсима, свештеницима (презвитерима) и ђаконима. Исто се може применити и на слушање тајних молитава током Литургије. Ако су некад тајне молитве и могли да чују сви верујући, то више није случај. Следећи непогрешиво руковођење свога Духа, Црква је одлучила да је за њена чеда духовно корисније да не чују те молитве. Према томе, сваки покушај да се у савремено Православље поново уведу старе литургијске праксе које су природно изашле из употребе током сазревања Цркве, представља новачење и насиље над самим Предањем./.../“

Квадроне креће од светодионисијевског учења о недодирљивости

светиње за непосвећене, то јест од учења о јерархијском путу богопознања, који подразумева да нижи чиновни, послушни вишим, напредују ка Лепоти, Мудрости и Доброти управо кроз то послушање. Затим нас подсећа на опасност од „револуционарне“ клерикализације лаиката, који своје „царско свештенство“ хоће да упражњава преузимањем свештеничких „привилегија“. Квадроне нас опомиње да су сестра Мојсијева, Марија, и Арон, брат његов, били строго укорени због љубоморе према Мојсију, нарочито Марија, која је кажњена губом због речи: „Зар је само преко Мојсија говорио Господ? Није ли говорио и преко нас?“ (IV Мојс. 12, 2). Такође, Кореј и његови следбеници, Датон и Авирон, и „иже с њима“, преко две стотине несрећника, устадоше на Мојсија и Арона, позивајући се на своје „царско-свештеничке привилегије“ рекавши: „Доста нек вам је; сав овај народ, сви су свети, и међу њима је Господ; зашто се ви подижете над збором Господњим“ (IV Мојс. 31-33). Због тога их је прогутала земља. Живе.

И што се новозаветних истина тиче, Квадроне каже да ту не морамо све знати да бисмо били спасени. Наводећи речи Светог Симеона Солунског да се током входа, на вечерњој служби, „свештеник моли у тишини погнуте главе, јер је Богочовек принео Себе на жртву небеском Оцу, и сишавши у ад, избавио нас од тираније ада“, Квадроне нас подсећа да извесне ствари превазилазе речи, да ми никад нећемо моћи да појмимо односе унутар Тројице или тајну Христовог силаска у ад, због чега „тишина понекад говори јасније него речи“. Зато, по њему, „када захтевамо да учествујемо у сваком поједином чину божанствене Литургије, ми онда захтевамо да свештеник буде пастор, Црква позориште, Литургија представа, а Евхаристија пука „трпеза љубави“ (агапе) и да при том сами постанемо руковођи своје сопствене судбине, одбацујући љубвеобилни промисао Божји“.

Квадроне се бави претумачивањем појединих ставова ранохришћанских Отаца, за које заговорници гласног читања јерејских молитава кажу да доказују да је то била рана пракса Цркве. Он нас подсећа на чињеницу да, чак и да јесте тако, то не значи да се све мора прихватити: јер, поједини Оци су каткад могли и да греше (рецимо, Црква одбацује учење Св. Григорија Нисијског о апокатастази), а битан је *consensus patrum* (сагласје Отаца). После увида у ставове Светих Јустина

Мученика и Дионисија Александријског, Квадроне се осврће на 137. новелу цара Јустинијана, показујући да је он покушавао да успостави нову праксу ГЛАСНОГ ЧИТАЊА СВЕШТЕНИЧКИХ МОЛИТАВА, а не да обнови стару праксу, за коју није ни био сасвим сигуран како изгледа. По Квадронеу, Јустинијан је „реаговао против неверујућих клирика, који ове молитве, будући да нису читане наглас, нису ни на који начин изговарали, па чак их нису ни знали“. С друге стране, од VIII века свуда је општеприхваћено тихо читање анафоре (мада се, из XIX канона Лакодикијског сабора у IV веку, види да су извесне молитве верних чак и тада биле изговаране једном у тајности и два пута наглас). Квадроне цитира и чувеног западног литургичара Луја Бујеа, који у својој књизи „Евхаристија“ тврди да „НЕ ПОСЕДУЈЕМО НИ ЈЕДНУ ЈАСНУ ТВРДЊУ У ВЕЗИ С ОВИМ ПИТАЊЕМ КОЈА ПОТИЧЕ ИЗ ПАТРИСТИЧКОГ ПЕРИОДА“.

Практични разлози за тихо читање свештеничких молитава такође су битни: прво, свештеник се тим молитвама усредсређује на службу коју приноси, у страху и трепету, Господу над војскама; друго, читање ових молитава, поготово у Литургији Св. Василија Великог, веома продужава службу, и људима је чини сложенијом за слушање (јер је „класично“ служена Литургија појање и клицање, а не рецитал!). Кирил Квадроне додаје и ово:

>>Један од главних разлога за тајне молитве јесте мистичка природа богословља. И катафатичко (богословље речи) и апофатичко (богословље молчанија, ћутања) јесу део православног богословља. Будући да је и једно и друго део наше вере, и једно и друго је део наше молитве. Не може се свака истина о Богу појмити умом, па према томе, не можемо ни сваки део Литургије "уграбити" својим ушима.

У нашој Литургији је заклоњено оно што је најдрагоценије и најсветије. Олтар је заклоњен иконостасом, чији је циљ да уједини два дела цркве, светилиште и лађу. Иконостас је нешто што је управо супротно од баријере: далеко од тога да нас одсеца од онога што је иза њега, он нас тајанствено доводи у саму присутност олтара.

Свети Дарови су прекривени током Входа. И опет, то је аспект јерархијске природе и мистичког момента нашег богослужења. Оно што

ћемо окусити, и оно што ће постати део нас самих, скривено је од наших очију.

Тело монаха је прекривено чак и пред очима епископа и његове сабраће монаха, као што и жена из сличних разлога носи покривало за главу. И монаси и жене су својевољно прихватили живот у послушању. Из тог разлога су њихова скупочена тела (у случају монаха) и њихове скупочене главе (у случају удатих жена) прекривени. Покривач је, ма како то чудно звучало, свеславни и драгоцен знак њиховог смирења. Смирени су крунисани, и њихова тела и главе сматрају се скупоченима, због чега морају да буду прекривени.

Слично томе, и неке молитве су заклоњене од наших ушију, због њихове драгоцености пред Богом. И док хор током Анафоре пева, „епископ најпре тајно изговара молитву епиклезе, а онда три пута молитву трећег часа... То су уистину најсвечанији тренуци духовног богослужења међу службама источне Православне Цркве“. Према томе, Анафора (Приношење) се сасвим извесно означава као време када треба бити покривен мистичним ћутањем незнања, како наше чулно опажање чињеница не би ометало умно схватање натчулне истине које изражава божанска Жртва.

Свети Герман Цариградски указује да је сама природа молитве народа различита од природе молитве свештеника. Према томе, чак и ако не помиње непосредно тајну молитву, он у најмању руку показује да су оне сагласне са вером коју је примио од својих претходника. Свети патријарх пише да „преграда испред олтара указује на место молитве: изван ње је место за народ, док је унутрашњост, Светиња над светињама, приступачна само за свештенике“. Он бива још одређенији када, тумачећи Велики вход, пише: „Свештеник са одважношћу приступа престолу благодати Божије и искреног срца и у поуздању вере беседи са Богом. Он више не беседи кроз облак, као што је чинио Мојсеј у шатору, него непокривеног лица созерцава славу Господњу. Он је научен божанском познању Пресвете Тројице и вере и 'лицем у лице' обраћа се Богу, тајанствено објављујући тајне скривене од памтивека и од поколења, али које су нам сада откривене јављањем Сина Божијег... Бог је уистину невидљиво беседио са Мојсејем и Мојсеј са Богом: сада тако и свештеник,

стојећи између два херувима у светилишту и клањајући се због страшне и несхватљиве славе и блистања Божијег, и созерцавајући небеску Литургију, он бива посвећен чак и у блистање живототворне Тројице... Свештеник созерцава и објављује трисвето величање серафимских сила и четворолких бића. Будући заклоњен херувимима и серафимима који гласно ускликују, он објављује: „Победничку песму певајући...

Говорећи о поклонима и са њима сједињеним молитвама које свештеник твори током Анафоре, свети Герман пише: „Свештеничко служење Божанске Тајне док се приклања показује да он невидљиво беседи само са Богом: јер он созерцава божанско просветљење, он бива озарен блистањем славе лица Божијег...“

На почетку свог коментара на Литургију оглашених, свети Николај Кавасила пише:

„На почетку, свештеник позива народ на молитву, јер је он назначен за ово служење и из тог разлога је постављен испред народа. Он је овде такође и као њихов представник и посредник, тако да његова молитва може да буде веома делотворна... Истовремено, они за које се моли доприносе колико год могу својим врлинским владањем, молитвама, благошћу, правдом и свим осталим за шта знају да је Богу угодно...“ Овде видимо начело да не могу сви подједнако делити са свештеником учешће у божанској служби. „Истовремено, док ђакон изговара прозбе а благочастиви народ се моли, сам свештеник се, унутар олтара, у тишини моли за присутне и за тај свети дом...“ Када заврши „своју тајну молитву, свештеник онај стих који објашњава изговара наглас, тако да га сви чују, јер је то закључак и славословље; он жели да на тај начин сви верни учествују у његовом похвалном појању, како би васцела црква узносила хвалу Богу. И заиста, читаво сабрање се уједињује у његовој молитви, јер када он изговара славословље, сви верни одговарају: 'амин' и, изговоривши ову реч, они присвајају све речи јереја“.

Ово још снажније наглашава неубудљивост оних ранијих аргумената којима се тврди да, с обзиром на то да народ изговара „амин“, целокупна свештеникова молитва мора да се чује. И опет, током другог антифона, „свештеник са своје стране изговара молитву за све верујуће који се моле заједно са њим, молећи да сваки од њих добије од Бога оно што је њему

лично на корист... и опет... сам крај молитве... изговара наглас“. После Јеванђеља, објашњава св. Николај, „свештеник се још једном моли за самога себе и за присутне, да неосуђено стане пред свету трпезу и да верни који се моле са њим буду удостојени причешћивања Светим Тајнама“. После Великог входа, „свештеник се темељно припрема, очишћује се молитвом и бива спреман за жртвоприношење“. Ова молитва је лична, али је она истовремено и једна од оне три поменуте ствари којима он такође „припрема и присутни народ за ову благодат“. Свети Николај потврђује да је истински дионисијевски богослов када, тумачећи завршетак Литургије, пише:

"Након што је жртвовање завршено, са закључним славословљем и након што су свети обреди ваљано одслужени, требало би приметити како свештеник, да тако кажемо, приводи крају своје општење са Богом и постепено силази са тих висина да би беседио са људским родом. Он то чини како доликује свештенику, јер то чини са молитвом, тако да и начин и место његове молитве симболише овај силазак. Као прво, он се унутар олтара лично обраћа Богу и тајно се моли за самога себе. Затим излази из олтара и, стојећи усред збора, гласно изговара, тако да свако може да чује, молитву заједничког мољења за Цркву и за све верујуће“.

Свети Симеон Солунски говори нам о неким тајним молитвама свештенства, које се узносе док хор пева нешто сасвим друго. Он нам каже да тајно кађење пре вечерње и јутрења означава „божанску славу и благодат коју свештенику даје анђео, и да је дом Господњи преиспуњен славом“.

Исто тако, онима који би да кажу да је њихово право да чују тајне молитве, јер је Литургија дело народа и јер смо ми подједнако део ове службе као што су то и свештеници, свети Симеон одговара:

„Божанствена и најсветија служба над службама је... издвојена и потиче само од Исуса, и она је задатак свештенства... Она је нешто особито, дело Самога Бога и могу да је врше једино свештеници и нико осим њих“.

Осим тога, није било потребе да им се гласно говори током служби које су одржаване у Солуну, „јер свештеничке молитве Богу помињу ствари о којима појци певају“. То јест, чак и ако су речи (које чита свештеник док поју појци,нап.прев.) другачије, суштина је иста.

Исто тако и данас, свештеник, ђакон, хор, па чак и сабрање верујућих - сви понаособ имају своју улогу у богослужењу. Исти је циљ, али су функције различите. Симфонијски оркестар изгубиће своју лепоту уколико сви буду свирали исту мелодију или ако би сви свирали први део. Потребна су и друга и трећа виолина, као и друга и трећа труба, као што су потребне и прва виолина или прва труба. Чак и туба и бубањ доприносе лепоти као целини. У ствари, прихватањем свога места трубе, бубњеви, чинеле, итд. достижу већу лепоту од оне коју би икад могли да достигну, било сами, било покушавајући да доминирају музичким комадом. На крају, наравно, мора да постоји и један диригент. Само ако сваки верујући испуњава своју улогу, усаглашавање мелодија може да оствари тражени заједнички циљ блиставог извођења класичне композиције или, како је то изразио св. Дионисије, „због те богонадахнуте, јерархијске хармоније, свако је способан да, колико је то њему могуће, буде причастан Ономе, Који је истинска Лепота, Мудрост и Доброта“.

Наш осврт на св. Симеона завршићемо коначним описом значаја тајних молитава као оних које су повезане са јерархијском природом наше свете Цркве. Он пише:

„После молбе долази прозба и приклањање главе, када сви повијају главе и стоје у тишини, означавајући безгранично страхопоштовање које дугујемо Богу, пројављујући наш положај слугу и потчињеност. Кад свештеник моли Бога, јединог светог Господа Који обитава на висинама Своје славе и све види, Којем смо сви ми потчињени и телом и душом - када проси божански благослов, опроштај наших вољних и невољних грехова и наше овоземаљско и небеско добро, он подиже главу, будући укрепљен од Бога. Свештеник, који се усправља са народом, благодари Богу и пева: „јер Теби приличи да нас милујеш и спасаваш“ и даје отпуст“.

На светог праведног Јована Кронштатског, којега злоупотребљавају да би подржали све врсте страшних новотарија, неки се позивају као на заговорника гласног изговарања молитава. Овај човек Божији је, заправо, рекао да „свештеник или епископ многе молитве изговарају за себе; било би много корисније за умове и срца хришћана када би били свесни

потпуног текста Литургије“. Он, у ствари, није рекао да би те молитве требало изговарати гласно, него да би за мирјане било добро да знају за шта се они (свештеник или епископ) моле. Наравно, свако је у стању да у било које време прочита, за себе, те молитве. Нико то не пориче! Уистину, сам отац Јован је ове молитве изговарао тако, да су биле једва чујне чак и за оне који су се налазили поред њега у олтару. Савремени епископ Грчке цркве, следбеник Светог Предања, Августин Флорински напомиње да тихо изговарање тајне молитве током Малог входа, у којој се помиње анђелско учешће у божанској Литургији, наглашава чињеницу да је творевина и видљива и невидљива, да анђели служе заједно са људима. Овај јерарх такође саопштава (мада се мора признати да он то не тврди отворено) да је један од разлога за тајне молитве током Анафоре намера да се покаже да се „ова тајна не може објаснити људским језиком. Њу разумеју они који су благословени да верују у Христа“. Тако каже Кирило Квадроне.

Он своје истраживање завршава позивом да, са смирењем, прихватимо место које нам је Бог дао у Цркви - јер се благодат на све излива и сваког очишћује и спасава, по мери његове вере, његовог подвига и покајања.

СВЕДОЧАНСТВА СТАРИХ РУКОПИСА

Епископ бањалучки Јефрем је, у свом тексту „Свету Литургију очувати и служити неизмјењену“, већ указао да богослужбена упутства древних рукописа Свете Литургије иду у прилог ТИХОГ ЧИТАЊА свештеничких молитава и анафоре на Св. Литургији. У познатом „Кодексу Барерини“, који доноси текст Златоустове Литургије из 8. века, види се да у оквиру анафоре свештеник говори тајно („мистикос“) молитву „Са овим силама“, као и „Да буду (Св. Тајне) причасницима на трезвеност душе...“ која се завршава возгласом: „Особито за Пресвету, Пречисту, Преблагословену Владичицу нашу Богородицу и Приснодјеву Марију“. Свештеник тајно (тихо) чита и молитву „Теби поверавамо сав живот свој“ и, после Заамвоне молитве, „Благодаримо Ти, невидљиви Царе“...

Рукописни Евхологиј Гротаферате из 10. века, наводи да свештенство тихо (тајно) чита молитву „Нико није достојан од свезаних земаљским похотама“, за време Херумивске песме (исто је и у Златоустовој и Василијевој Литургији). И док помиње, после Богородице, бестелесне силе, у Литургији Златоустовој, свештеник то чини тихо. У Литургији из 14. века, чији је уредитељ Св. Филотеј Цариградски, дугогодишњи игуман светогорске Велике Лавре, пре тога синајски монах (по владици Атанасију, „велики подвижник исихастичког живота, искусни зналац живог литургијског предања и благодатне богослужбене праксе Цркве“), видимо да свештеник тајно чита молитву Малог входа, као и молитву Трисветога. У поретку архијерејске Литургије из 12. века, видимо да епископ за себе чита молитве попут „Опет и много пута“.

У србском служебнику из 13. века (време Св. Саве, Св. Стефана Првовенчаног, Св. Милутина и Драгутина) пише да свештеник молитву антифона чита тајно, као и молитву Малог входа, молитву Херувимске песме. Тако је и у хиландарском служебнику из 14. века (око 1330); све молитве које се и данас читају тајно, читане су тајно (наравно, и анафора). Тако је и у србском Служебнику Ђоровића из 14. века (рецимо, за молитву „Нико није достојан“ пише да је свештеник твори за себе (у себи)). И први штампани служебник србски, онај Вуковићев из 1554. године, јасно вели да се молитве читају тајно (молитва Малог входа, молитва Херувике, молитве анафоре, итд.)

Дакле, као што су већ истицали учесници наше полемике око Свете Литургије: србско (и руско, бугарско) литургијско предање не зна за другачији начин читања свештеничких молитава и саме анафоре, осим ТИХОГ, са возгласима на прописаном месту. Питајмо Св. Саву како је служио, и Св. Арсенија Сремца, и Св. Саву II, и Св. Јоаникија патријарха, и Светог Василија Острошког, и Св. Јоаникија Девичког, и Св. Пајсија и Авакума, и Св. Николаја Жичког и Јустина Телијског - и сви ће рећи: ТИХО. Ваљда би њима Бог открио да у нечему греше. Таквим Литургијама присуствовали су и Св. Стефан Првовенчани, и Св. Драгутин и Милутин, и Св. Стефан Дечански. На таквој Литургији је кнез Лазар „причестио и наредио војску“, да би „све свето и честито било/ и миломе Богу приступачно“. И Карађорђе је био на таквим Литургијама,

и краљ Петар Карађорђевић. Њима није сметало што не чују анафору: живели су побожно, знајући своју меру и границу. Па зар ми треба да преступамо међе својих отаца?

Од искреног одговора на ово и слична питања, зависиће много шта у србској хришћанској будућности.

РАЗМИШЉАЊА ГРИГОРИЈА ВУЛФЕНДЕНА

Григори Вулфенден је, у часопису *St. Vladimir's Theological Quarterly* (2-3/2007.) објавио оглед „Молитва анафоре: гласно или тихо?“, настао на основу предавања одржаног у присуству православо-англиканског Братства Св. Албана и Сергија децембра 2003. године у Москви. Бавећи се историјом начина читања молитава анафоре, и залажући се за гласно читање истих, Вулфенден ипак упозорава на поједине проблеме.

Пре свега, Вулфенден вели да се данас молитве анафоре посвуда изговарају на различите начине - негде читају само делове, а негде целину. Не постоји ниједно ауторитативно упутство како да се то чини. Пошто заговара гласно читање анафоре, Вулфенден вели: „Није добро стање да се превише тога препусти локалној самовољи, али пошто и даље има мало сагласности око овог предмета, па чак и мало сагласности о томе да ли да се анафора произноси или не произноси гласно, ова ситуација је вероватно боља од оне у којој се доносе преурањена одлука, па се после због ње жали. Што је још важније, изгледа да нема богословља анафоре које подржава или оспорава гласно изговарање. Практична тешкоћа у наше време је како имати гласну анафору, и сачувати хорске обичаје које привлаче људе. Понегде хорске композиције (друго „Достојно ест“, „Свјат, Свјат, Свјат“, „Амин“, „Тебје појем“, итд.) и даље постоје, и поју се дуго и „подробно“. Ако свештенослужитељ чека хор да доврши појање, постоји стварни ризик да ће анафора бити доживљена као низ безначајних молитава, а не као јединита целина. Искривљавање је, по свему судећи, мање ако се певају једноставне мелодије. Опасност од декоцентрације је већа у случају Литургије Светог Василија Великог где пуна дужина молитве и пјенија лако може да се окрене против сваког ко се нада да ће донети корист читајући ту прелепу молитву наглас“.

Вулфенден упозорава на још једну опасност: да верници, после анафорске свештеникове молитве Оцу да учини хлеб и вино Часном Крвљу Сина Његовог почну, скупа са ђаконима, да вичу: „Амин! Амин! Амин!“ Таква пракса нагласак ставља на, углавном западњачки засновану, идеју „тренутка консекрације (освештања) Дарова.

Аутор указује и на искуства инославних. До краја 60-тих година XX века, римокатолици су знали само једну анафору, тзв. Римски канон, која је читана тихо. Онда је у „новом поретку“ Литургије (*novus ordo*) допуштено да се користе и друге анфоре, састављене из разних извора, углавном древних. Међутим, у пракси, римокатолички свештеници користе најкраћу могућу молитву - да не ремете пажњу својих верних присутних на миси. Англиканци су гласно читање свих свештеничких молитава започели још у XVI веку. Данас се њихови теолози (Robert Cotton & Keneth Stevenson, *On the Receiving End* (London, Mowbrays, 1996.)) жале да англикански верници читану анафору сматрају само „дугим и досадним прекидом на путу ка врхунцу службе, примању причешћа“.

По Вулфендену, још је протојереј Александар Шмеман тврдио да приступ извесних православних теолога реформисању Литургије („уклонити иконостас, све молитве читати наглас, скратити службе, уклонити све што се не односи на „заједништво“, увести појање свих у храму, превести све на најнародскији и најпростији енглески“) није довољно добар ако се заборави да све што се чини треба да послужи осмишљавању Литургије као пројави „вере Цркве“, а није циљ самом себи.

Аутор закључује: „Чак и да целу анафору читамо наглас у свим околностима, то само по себи не значи да они који чују молитву схватају све што се збива у тој молитви. Како сам покушао да покажем на примеру римокатоличких и англиканских проблема у овој области, сасвим је могуће да многи доживе анафору, поготово ону Светог Василија Великог, као дуги и досадни монолог служашчег свештеника или епископа. С друге стране, ако је паства добро упућена у то какву улогу игра у току анафоре, да су они молитвеници - чланови Цркве, чија су уста пред Богом свештено-служитељи, они ће бити кадрији и спремнији да је приме као своју заједничку молитву благодарности за

дарове Божје, и њихово учешће у пориношењу Жртве Христове.

Слично томе, мада тихо произношени анафору неки могу да доживе као време када се нетремично слуша прелепа музика коју хор изводи док су људи усредсређени на сопствену молитву, она такође може да некима буде прилика да речи које се поју учине сопственим речима. Уверенима у то да оно што се збива у том тренутку јесте улазак у Божју тајну свију присутних на челу са свештеником или епископом, то може бити тренутак, у коме скривени и невидљиви Бог Себе открива као Неког ко тајну Свог божанског живота дели са нама. У вези с нашом расправом о речима „мистикос“ (тајно) и „екфонисис“ (возгласно), треба рећи да, мада прво („тајно“) не мора да значи сасвим нечујно, како смо већ напоменули, то ипак значи „са страхопоштовањем“ и „молитвено“, насупротив јавном, прокламаторном стилу обележеном са „возгласно“.

На крају, да се упитамо која начела може да следи онај који чита анафору гласно или нечујно. Прво и најважније, свака промена у већ постојећој пракси захтева архијерејски благослов, и, што се усрдно препоручује, тражи спремност епископа да имају стратегију у тој области, и да покажу мудрост да ли да то чине или не чине у сваком од храмова понаособ. Друго, треба размишљати о људским снагама које постоје у датом храму. Свештеник слабог гласа и без озвучења, али који макар има омали, али увежбани хор, треба да остане при традиционалном методу читања анафоре - паства не мора много да слуша његов глас, али може да се сједини са мноштвом хора. Слично се може рећи и за цркве које имају добар хор. Богослужбена жртва се мора лепо приносити, и то треба да је свагда важно; јер, народ треба да се надахњује свечаношћу богослужења.

Ипак, цркву са малим и неувежбаним хором, треба подстаћи да има једноставније појање које би могли да упражњавају сви присутни, па због тога и већи део анафоре треба да се чита гласно. Било како било, ако анафора треба да се чита наглас, она не сме постати искомадани низ молитава раздељен сложеним хорским појањем, јер то нема много везе са молитвом. У крајњем случају, који год метод да се изабере, не сме да се заборави да је ово надасве молитва кроз коју Бог дела, а ми смо благодарни примаоци Његових дарова“.

РЕФОРМА УНИЈАТСКЕ ЛИТУРГИЈЕ И ГЛАСНО ЧИТАЊЕ

Епископ бањалучки Јефрем је у свом тексту „Свету Литургију очувати и служити неизмењену“, истакао да тврдње појединих заговорника „литургијске обнове“ како је предањско служење Евхаристије под „латинским утицајем“ прикривају чињеницу да је литургијска реформа у Православљу често веома сродна модернизацијским процесима код унијата. Владика Јефрем је истакао текст „Литургијска реформа у Византијској Цркви унијатског свештеника из Питсбурга (у САД), Дејвида Петраса, као пример инсистирања на гласном читању анафоре. Потписник овог текста потражио је Петрасов текст на Интернету (www.davidpetras.com) и, заиста, нашао на ставове које свакако треба изложити.

Други ватикански концил, који је дао утемељење богослужбеној реформи код паписта, наложио је и унијатима, римокатолицима византијског обреда, да се врате свом источном наслеђу и ослободе дотадашњих латинских наслага у богослужењу. Унијати у Америци су, обављајући „делатинизацију“, обновили читање „Символа вере“ без *filioque*, враћали уливање топле воде („теплоте“) у причесни путир, обновили служење Литургије Преждосвештаних Дарова у Великом Посту, обновили крштење у току Литургије, причешћивање свих новокрштених и крштавање погружавањем.

Такође, обновљено је, одлуком Синода унијатских бискупа, гласно читање анафоре, које је дошло након увођења савременог језика у богослужење, након уклањања црквенословенског језика. Јер, гласно читање анафоре било би немогуће без уклањање словенског. Позивајући се на преседанске примере у Православној Цркви (покрет „Зои“ у Грчкој, обновљенске идеје пре бољшевичке револуције у Русији, итд.), Петрас се са одушевљењем осврће на одлуку Синода Грчке Цркве, предвођеног покојним архиепископом Христулом (енциклика бр. 2784, 31. март 2004.) да наложи гласно читање већине свештеничких молитава у Литургији, да би народ, свесно и вољно, могао да каже: „Амин.“ Ватикан је 54. параграфом свог литургијског упутства из 1996. године такође наредио овакву праксу. Петрас сматра да је гласно читање анафоре прави пут ка обнови Литургије, која је јављања Христа Који међу нама није

присутан као „мртво тело, него животворна Евхаристија која се даје у Светом Причешћу“.

Читање Петрасавог текста нас, по ко зна који пут, уверава да прича о „латинским“ утицајима на православну Литургију није баш тако једнозначна као тврде делатници „литургијске обнове“. Поставља се питање зашто и православни модернисти и унијати иду истим путем у реформи богослужења. На то питање, за сада, нико није одговорио.

КОЉИВАРИ, ТИХО ЧИТАЊЕ СВЕШТЕНИЧКИХ МОЛИТАВА И ЛИТУРГИЈСКА РЕФОРМА У ГРЧКОЈ ДАНАС

Угледни грчки теолог и духовник, архимандрит Сарантис (Саранду), у свом тексту „Секуларизам и богослужење“, указује на чињеницу да су секуларне тенденције у савременом друштву довеле до литургијске реформе каква је, на жалост, почела и у Грчкој Цркви (између осталог, и настојавањем на гласном читању свештеничких молитава.) Отац Сарантис се позива на Св. Дионисија Ареопагита који, по њему, „сведочи да су суштина, форма и садржина нашег богослужења на земљи икона богослужења на небесима и његово живо изображење,“ што се модернистичким интервенцијама умногоме угрожава.

Осврћући се на тенденцију гласног читања свештеничких молитава, грчки теолог нас подсећа на речи Св. Николе Кавасиле, (који истиче да свештеник у олтару „тихо и за себе изговара молитву“, а речи те молитве су „речи слугу“) и додаје: „Слуга никада не виче своме Господу. Зашто се том дубоком крстоваскрсном опиту противе неки свештеници? Зашто молитве које треба да изговарају за себе вичу гласније од возгласа? Зар тако не обесвећују Св. Литургију и тиме је чине тварном?“

Отац Сарантис јасно указује на чињеницу да је вођа кољивара, Свети Никодим Агиорит, наслањујући се на Св. Дионисија Ареопагита, тражио да се свештеничке молитве читају тихо, по Дионисијевој речи („Црквена јерархија“, поглавље 7): „Призивање Светог Духа (епиклезе) при вршењу Светих Тајни није правилно изводити из тајности у јавност“. Никодим Светогорац, у „Пидалиону“, вели: „Свети Дионисије Ареопагит тражи

да се молитве за освештање, епиклезе, благослови и молитве увођења у Свете Тајне, према неписаном предању, изговарају тихо /.../ Отуда је у црквеној пракси уобичајено да се увек тихо, а не гласно као Господње речи (то јест, „Узмите, једите“), читају ове молитве према прећутном неписаном тајанственом предању“.

Архимандрит Сарантис, старешина манастира Успења Пресвете Богородице у Амарусију, каже да изговарање молитава у себи током Свете Литургије на изванредан начин представља предокушање „тајанственог, неописивог и неизрецивог начина општења анђела“, као и припрему за „будуће општење са светима, са увек ћутљивом Богородицом“, за општење с Христом, пуно страхопоштовања. Отац архимандрит указује на то да „лудачки“ труд свештеника-обновљенаца „да га сви верни чују, да би тобоже што боље учествовали у служби, заправо представља човекоугодништво, а у ствари се суштински ограничава оностраност (трансцендеталност) божанствене Литургије и она се тако спушта на ниво „друштвеног статуса“ и секуларизовану религијску пасивност и статичност. Светогорско, али и константинопољско литургијско предање, смирено и смело се супротставља том подмуклом облику посветовњачености, а с тим предањем слаже се, изгледа, и већи део нашег православног народа, јер захтева, жели и стреми оностраности и мистичној дубини наше Литургије, те се у исти мах и радује и сакрушава слушајући чудесно и предивно византијско појање. Уз ову мистичку настројеност духа, иде и затварање Царских двери, које се одржало све до данас у нашим манастирима и у многим градским парохијама. Наш верни народ се тако делатно васпитава не само с обзиром на катафатички аспект нашег богослужења, него и на апофатички/.../“

Отац Сарантис се противи и покушајима модерниста да укину читање Апостола и Еванђеља појањем. Критикује и свенародно читање „Вјерују“ и „Оче наш“, супротно јелинској литургијској пракси. То новачење потиче од покрета „Зои“ и „Сотир“, што је нека врста подилажења масама и „верског популизма“. Обичај православних Јелина је био да „Символ“ и „Оче наш“ у манастирима читају игуман или игуманија.

Грчки духовник истиче да припадници покрета за литургијски

препород као свој основни аргумент указују на потребу да народ разуме богослужбене радње; он уочава нелогичност таквог захтева: „Како можемо тачно да утврдимо шта народ разуме, а шта не разуме? Има ли за то неких инструмената, као што су апарат за мерење притиска, рендген, ултразвук, ЕЕГ, ЕКГ, има ли некакав скенер који би могао да утврди и измери умно, емоционално, психолошко, или духовно стање сваког појединог верника током православног богослужења?“ Затим се овај подвижник пита - зашто да се мења вековни богослужбени поредак на захтев само неколицине верника, а камо ли на еклисиолошки, неутемељен, прохтев извесних, модернизму склоних, свештеника.

Отац Сарантис примећује да се захтеви за модернизацијом богослужења поклапају са настојањима да се грчки народ потчини евроунијатском подухвату глобализације и тиранији Новог светског поретка. Један грчки политичар каже да „Предање значи да ствараш од нуле“, а модерна „државница“, Васо Папандреу, у Скупштини је изјавила: „Да бисмо преживели у Уједињеној Европи, треба да заборавимо шта смо до данас били“. Ево шта вели умни грчки архимандрит:

>> Захтев за литургијском обновом подудар се са одговарајућим захтевом за модернизацијом упућеним од стране наших политичара. То је сасвим сигурно циљана и смишљена пропаганда свих средстава масовне комуникације, која стално приказују како се наши политички прваци труде да модернизују наш народ, као да је наш народ нецивилизован и заостао.

Ради се о бруталној историјској манипулацији нашим народом са циљем да се без протеста преведе у глобализовано нехришћанско друштво, да прода и изда своју више од три хиљаде година стару културу, заједно са светињама. Народ подвргавају сталном испирању мозга приморавајући га да прихвати да је најсиромашнији, најслабији, најнеразвијенији у савременој, модернизованој светској заједници. Нека успут буде речено да савремено друштво рађа све више сиромаша и бескућника, а да сви најсавременији економски системи помажу само богатима да постану још богатији и да мањина покупи сав новац и држи га у својим рукама... „модернизовано“.

Нажалост, такав светски модернизаторски менталитет попримили су

и неки наши пастири, који се надимају од лажног световног знања и не цене више слободу, радост, живост, богочовечанску динамичност у Христу, коју Православна Црква непрестано пружа народу, нарочито кроз своје богослужење. Сећам се једног највишег црквеног великодостојника из иностранства који нас је окарактерисао као провинцијалце јер немамо ум отворен за модернизацију као што га имају клирици у иностранству.

А сећам се и добро познатог теолога лаика који је наш грчки православни народ описао као крдо стоке без пастира која сатима стоји у реду да би се поклонила Појасу Пресвете Богородице. Живо се, такође, сећам чланка митрополита Козанског, господина Дионисија Псаријаноса, под насловом „Са поштовањем и страхом (Јев. 12, 28)", који је први пут објавила Митрополија Швајцарске, а недавно га је поново објавио часопис „Синакси" (бр. 73, стр. 109-124). У том чланку писац дословно решета наше литургијско предање, верујући да се по њему ухватио дебео слој рђе, а уједно потцењује наш православни грчки народ. Наводи публикацију јеретика Апостола Макракиса, који сматра да је наш народ катихетски необразован и да је недовољно васпитан што се богослужења и црквености тиче. /.../

У вези са поменутом проблематиком неки су, из „пастирских" разлога, похитали да предложе модернизацију богослужбеног језика. На пример, клирик, писац једног чланка у часопису „Синакси", разматрајући ову тему са аспекта психологије, тврди да чување старогрчког језика у нашем богослужењу представља психолошку одбрану која нас затвара у неку врсту јаловог конзервативизма без могућности да комуницирамо са савременим човеком, који је затворен у шкољку сопственог ега, премда не жели да буде херметички затворен у своју усамљеност. Поменути писац чланка наводи изванредан број речи које, по његовом мишљењу, указују на то колико је традиционално богослужење језички удаљено од живе речи савременог човјка.

Свима је познато да је велики учитељ нашег рода Равноапостолни Козма Етолски, имајући уза се целокупно светогорско и константинопољско предање, подстицао родитеље да своју децу уче (древни) грчки, а конкретно је мислио на поучавање из свештених књига: Псалтира, Октоиха, Часослова, Триода итд. Да би приволео родитеље да своју децу

повере свештеницима и монасима да их науче грчки, говорио им је: „Преузимам све ваше грехе ако своју децу научите грчки...” Сами родитељи, међутим, нису знали грчки, па их је слао онима који су имали књиге за стицање нашег пребогатог богочовечанског образовања. Да је Козма Етолски сматрао да образовање ове врсте представља психолошку одбрану, да ли би био тако категоричан у захтеву да треба научити целокупан спектар грчког језика, он, који је био толико једноставан у свом изражавању? /.../

Отац Порфирије, савремени богопросвећени светитељ наше Цркве, говорио је да није ништа разумео од текстова које је слушао када је први пут отишао на Свету Гору, као дете од четрнаест година. Напрегао је, међутим, сву своју пажњу тако да су његов мозак и његово срце постало један огроман живи речник који је од неколико првих речи које је разумео, могао временом да разуме и протумачи на хиљаде, испуњавајући се неизречивим узбуђењем, удивљењем и радошћу према величанствености потенцијала нашег литургијског језичког блага. Колико пута је, као старац, већ немоћан и болестан тражио од посетилаца да му прочитају понеки Псалам или тропар из Триода, да би им отворио жељу и љубав према ремек-делима старогрчке, Христом подарене речи, која, по мишљењу светога старца, има и образовну и душеисцелитељску вредност, а не психолошко-одбрамбену безвредност.

Такви гласови чују се од стране разних фактора унутар цркве и они су свакако под утицајем световног менталитета. Такав менталитет је искључиво у складу са антигрчким и антиправославним владиним плановима. Да ли знате, да ли грчко друштво зна да се до претпрошле године у другом разреду лицеја старогрчки језик учио са фондом од седам часова недељно, а да се од прошле године учи са фондом од само два часа недељно, а само на друштвеном смеру са четири часа недељно?

Зашто да се сложимо са антигрчким образовним плановима и зашто да не сматрамо највећом чашћу што је наша Православна Црква по природи ствари добила јединствено служење да шири учење богочовечанске истине у свој њеној пуноћи, најлепшом и најсавршенијом речју васељене, речју коју је благословио Сам Господ? Зашто ми сами да престанемо да будемо учитељи? Слава Богу, наша деца су толико паметна

и способна да уче и стране језике, за разлику од деце у остатку Европе која не уче лако други језик осим матерњег и компјутерског. Кад бисмо им само мало очински и с љубављу помогли открила би своју предањску ризницу и не би била склона разним наркотицима, психонаркотицима и осталим заменама за истинску срећу. Наше опробано христоисцелитељско грчкохришћанско образовање може још и сада да учини чудо и да хармонично покрене све њихове душевне силе и целокупну њихову личност.

Радио станица Грчке Цркве, „Пирејска Црква“, издања богослужбених текстова са тумачењима, у садејству са благодаћу Божијом из самих текстова, помажу верујућима да разумеју, да се сакрушавају, да их уче, да им се радују, да их пригрле и да се, појући их, духовно уздижу.<<

Отац Сарантис такође је уочио да је кључни извор измена православног богослужења екуменистички покрет, који већ одавно утиче на „протестанте источног обреда“, од Атине до Владивостока:

>> О свему што смо поменули повремено се расправља на скуповима Светског савеза „цркава“ и то, наравно, без консултовања са правослаовним искуством. Поменути световњачки предлози-интервенције постали су, такође, постепено теме за расправу будућег Свеправославног Сабора. Списак је поново измењен, а то показује да то нису теме које истински заокупљају Тело Цркве, већ се ради о томе да су то световњачке жеље под утицајем протестаната и неких клирика из иностранства. То су клирици са малобројним, или чак непостојећим стадом, који модерном логиком мањине хоће своје световњачке рационалистичке модернизаторске идеје да наметну Телу Цркве.

Сасвим је извесно, међутим, да један такав „сабор“ на коме неће бити заступљен широки спектар јерараха целе васељене, ни случајно неће наићи на одобравање православних, па тако ни његове одлуке, какве год биле, будући да је предвиђено присуство представника свих православних Цркава само у оквиру Савета, а не и Сабора у синодском еклисиолошком смислу.

Само се по себи разуме да такав систем богопоштовања, јединственог и непоновљивог, ни на који начин не може да се меша са

иноверним молитвама, или бесмислицама других верских система. Стога свештени канони не допуштају заједничке молитве.

Већ је позната недавна потресна исповест римокатоличког кардинала који је признао да је реформа, коју је извршио Други ватикански концил да би привукао људе и осавременио литургијски систем, промашила циљ, јер је све постало „без присуства Утешитеља“.

Зар да ми, после једног таквог горког искуства и отвореног признања неуспеха од стране римокатоличког Запада, изводимо световњачке експерименте на живом и општеприхваћеном организму свог православног богослужења? Сувишно је овде спомињати разорне реформаторске интервенције које су протестанти извршили у богопоштовању, чије трагичне последице су његово потпуно отуђење од Бога, потпуна секуларизација и разарање неких њихових заједница, које су принуђене да продају чак и своје храмове, или да их издају у најам за изложбе аутомобила, или луксузне барове и кафетерије.

Ми, слава Богу, подижемо прелепе и скупе храмове и манастире без државне економске подршке, само од малих прилога нашег верног народа умножених благодаћу Тројичног Бога, заступништвом Пресвете Богородице и посредовањем светитеља, благодарећи непропадивом и неисцрпном квасцу, аутентичном непроменљивом богопоштовању./.../

Да ли су у нашем православном богочовечанском богослужењу могуће такве модернизаторске реформе које би постале синергичне са деловањем сатанског разорног глобалистичког Новог доба? Никако! Наше православно, Христом облагодатељено богопоштовање, напротив, може да постане спасоносни чинилац спречавања деловања Њу Ејџа и да у Христу преобрази целокупну нашу светску заједницу, будући да њено бржино и човекољубиво крило у себи садржи најопипљивију силу Божију.<<

Оглед оца Сарантиса (Сарандуа) објављен је у књизи „Црква и посветовњачење“ (Атина, 2003), у којој су објављени прилози угледних јелинских духовника, попут митрополита Јеротеја (Влахоса), протојереја Георгија Металиноса и Теодора Зисиса, итд. Зборник је посвећен покушајима грчких „обновљенаца“ да реформишу Свету Литургију, али и духовни живот у целини.

Дакле, реформа Литургије није „мода из Грчке“ ствар, јер и Јелини верни Светом Предању јој се одлучно одупиру. Пунота Православне Цркве, од Атине до Владивостока, данас се суочава са изазовима на које треба одговорити верношћу Оцима и ономе што су нам Оци завештали.

ОПОМЕНЕ ПРОТЕ ДУШАНА КОЛУНЦИЋА

Дугогодишњи професор Богословије, вредни пастир у земљи и иностранству, аутор низа књига о вери и хришћанском животу, прота Душан Колунџић се веома одлучно укључио у полемике око литургијске реформе у Србској Православној Цркви. У часопису „Православље“ (15. март 2008.), прота Колунџић се јавио поводом чланка г . Саве Добића, студента технологије родом из Врњачке Бање, који се на истом месту, неколико бројева раније, огласио тврдњом да је тихо читање свештеничких молитава на Литургији нешто што не доприноси изграђивању Цркве. Добић тражи и чешће причешћивање, упозоравајући на то да поједини свештеници покушавају да приступање Телу и Крви Христовој ограниче на четири пута годишње. Прота Колунџић се у свом чланку zaloжио за катихизацију србског православног лаиката, као једини пут на коме може доћи до литургијског препорода. Гласно читање евхаристијских молитава уопште не значи да ће верујући разумети те молитве: реформа Литургије не може да замени катихизацију. На делу је покушај да се мистика (као свецело погруживање човека у Тајну Христову) замени дидактиком („Кад чују, разумеће, и онда ће прићи да се причесте“.) Примедбе проте Колунџића су више него начелне природе. Оне потичу из дубине свештеничког искуства, и зато их треба пажљиво саслушати:

>> Неспоразуми у појединим епархијама, на релацији епископ - парох-верни народ, у погледу служења Свете Литургије, појавили су се искључиво због одсуства катихезе. Почела је кућа да се гради од крова. Требало је српском верном народу, а не само малобројнима који долазе у храм, најпре објаснити Свету Литургију, затим циљеве и методе „обнове литургијског живота“, па тек онда прећи на одређене практичне примене, али и тада званично, организовано и да у целој помесној Цркви буде

прихваћено. У „Православљу“ смо читали, из пера Епископа Атанасија, а сада и г. Сава Добића, који је у броју 981 потписао чланак „О Светој Литургији и читању литургијских молитава наглас“, да „једнообразност у Цркви никад није постојала!“ Чудновато! Па зашто су се онда састајали помесни и васељенски сабори, да би успостављали „једнообразност учења и служења?“ Кад Уставом хоћемо да у нашој помесној Цркви стекнемо јединствену администрацију, Закон о таксама, односе између клира и верника, материјално пословање, па зар да у служењу Свете Литургије, једином стварном заједничарењу са Христом, са Светом Тројицом, треба препустити да свако ради како хоће? Чули смо да је један епископ, који пропагира „литургијску обнову“, рекао свештеницима да служе ко како хоће, да поступају са причешћивањем како му воља. Зар такво поступање може довести до јединства Тела Цркве?

Зашто се у пропагирању слободног, и да не кажемо „свакодневног“, причешћивања верника, настоји показати да у СПЦ постоје неки кругови, органи, појединци који забрањују верницима причешће „више од четири пута годишње“? Где су то они чули или прочитали? И мене је један од савремених ревнитеља прозвао за тако нешто, кад је у мојим парохијским писмима прочитао да сам, по доласку на парохију 1977. године, у првом обраћању верницима везаном за Свето причешће, написао да је Црква прописала да се „чешће причешћујемо, а најмање четири пута годишње, у току четири вишедневна поста“. И сада тврдим: био бих веома срећан да сам успео, да се сви они којима сам се у Писмима обраћао (отприлике 1.200 породица) причестили бар једном годишње. Моји ученици у богословији, моји ђаци на веронауци (16 година у деветоразредној основној школи), и моји парохијани за 28 година мога пастирствовања међу њима, нису никад чули за ограничавање Свете тајне причешћа. Напротив, стално сам говорио, и у више од стотину парохијских писама писао, да без Причешћа нема православног хришћанина, као што без крсне Славе нема светосавског Србина. И ни од једног свештеника у мом окружењу, па ни у Отаџбини од свештеника са којима сам служио, нисам никада чуо о било каквом ограничавању причешћа на неки број у години. Чуо сам само о потреби припреме за причешће и о настојању на достојном причешћивању. И о томе да је време вишедневних постова

врло погодно за припремање верника за причешће, јер се верни народ, постећи, налази у погодном стању за појачану молитву и примање Светог причешћа. А о томе сам се и ја у својој пастирској пракси старао.

Сигурно да је у „древној Цркви“ било причешћивање верника чешће. Био их је мали број, сви су се међусобно познавали, стално су, као и апостоли, „били истрајно и једнодушно на молитви и мољењу“ (Дап. 1,14). И одредба Сардикијског помесног сабора, да верник који се не причести на три узастопне недељне Литургије, треба да се одлучи, претпоставља да су се сви верни „у душу“ познавали, па и кад су из села одлазили у град. Ако је тада била толеранција три недеље, данас, обзиром на број верника и начин живота, мора да буде бар три пута толико. Који сеоски парох може данас да се похвали да „у душу“ познаје своје стадо и води евиденцију о њиховом доласку у Цркву и причешћивању (а да о многољудним градовима и не говоримо)? Ако се у једном граду, са неколико десетина хиљада крштених Срба, у две или три цркве, недељом причести по стотину, углавном истих верника, можемо ли говорити о честом причешћивању верног народа?

Потписник, даље, замера што се свештеници, или како их назива „посвећени“, могу причешћивати стално, али не и верници, па из тога изводи закључак да тај „привилегован ред има право на пуноћу Евхаристије, а остали не“. Претпоставимо да сви верници једне парохије, рецимо у Врњачкој Бањи, пожелеле да се причешћују на свакој Светој Литургији. Колика црква, колико путира и колико времена би требало да се сви они причесте? И тако, бар осамдесет пута годишње. Знали су наши преци, пре много стотина година, да се верници не могу причешћивати на свакој Служби већ, да тако кажемо, на смену, да би сви могли доћи на ред у храм, па су и храмове градили по мери доласка у цркву верника. А свештеник је морао сваке недеље и празника да служи, и да се причести, како би причешће било омогућено свима, и онима који се определе да баш на ту Службу дођу.

Потписник нам, даље, чита лекцију како овде „није реч само о гласном читању, навлачењу завесе или просте забране причешћа вернима више од четири пута годишње, проблем је много дубљи, у питању је наше поимање и његово даље преношење, наш доживљај Цркве и Евхаристије,

вере и спасења, света и живота, Бога и човека". Изгледа да Потписник чланка не зна за две обимне књиге Епископа Атанасија, баш у његовом граду штампане, иако у тексту настоји да га опонаша. Видео би ту, иначе, да је Еп. Атанасије сабрао, превео, фуснотама протумачио велики број рукописних, а касније и штампаних, чинова Свете Литургије по запису светог Василија Великог и Јована Златоуста. Почевши од Барберинског, Севастијановог и Синајског рукописа, па све до словенских рукописних Службеника пре „реформе Петра Могиле", нигде није наишао на запис да молитве треба читати гласно, већ искључиво стоји упутство тајно. Није нашао ни податке да су се верници причешћивали на свакој Литургији. Упућујемо, дакле, потписника чланка да бар прелиста, ако не може да прочита, те две књиге Еп. Атанасија, и да се тамо обавести како је служена Света Литургија још у време васељенских сабора. Верујемо да неће Оцима VII и VIII века оспорити „поимање Цркве и Евхаристије... света и живота, Бога и човека", како то оспорава, у угледном црквеном часопису, хиљадама честитих српских, и не само српских, епископа и свештеника.

И за какво читање литургијских молитава се потписник залаже? Противи се „тајном мрмљању молитава", а залаже се за неко „тихо, нижим гласом" читање, за разлику од возгласа, који се произносе гласно, као „позив вернима да одговоре у свештеном Дијалогу". А зар то није било и до сада, већ вековима? И сада свештеници, по упутству званичног синодског издања Службеника из 2007. године, читају тихо и разговетно прописане молитве у олтару, а верни народ пева одређене литургијске песме, да се одржи „свештени Дијалог". И оно што се у погледу „свештеног дијалога" неће наћи нигде у грчким храмовима, може се још наћи на територији бивше Карловачке митрополије: да сав верни народ у цркви одговара на јектеније и свештеникове возгласе, најчешће двогласним појањем. Ко не верује, нека оде у Сантово, Деску, Ловру или Помаз у Будимској епархији, па ће видети како су Срби сачували не само дивни српски језик Јакова Игњатовића, већ и милозвучно појање „по Барачком", које зна и пева „цела Црква".

И дрзнуо се Потписник да увреди све свештенослужитеље, од светог Василија Великог и Јована Златоуста до Еп. Атанасија, кад је написао:

„Гласно говорење евхаристијских молитава... је црквени начин служења Евхаристије, а тајно читање нецрквени"... „Гласно читање молитава је црквеноградитељски чин, а тајно насупротив томе", ваљда разарајуће. Овде је потписник заиста дао свој „највећи допринос свештеном Предању", како закључује свој чланак, јер нас је ослободио илузије да смо припадали Православној цркви, да смо миленијум и по служили исправну Литургију и на њој се причешћивали, већ да смо све то време разарали Цркву Божју. Није нам Потписник објаснио само коме је, у ствари, потребно гласно читање литургијских молитава: Богу, свештенику или народу? Ако сматра да је потребно Богу, па Бог разуме и „мрмљање" и шапат, па и „читање очима", али тражи да је прожето молитвеним осећањем, из срца и душе. Ако је било потребно, како кажу неки, да се свештеник натера да прочита те молитве, јер их поједини, наводно, уопште нису читали, онда је требало организовати свештеничке семинаре, на нивоу епархије или намесништва, па подсећати свештенике да литургијске молитве морају читати. А да ли ће их свештеници читати „са умиљењем", то не зависи од директиве епископа, већ од призива свештеника. Ако је, пак, гласно читање намењено верном народу, онда би свештеник морао бити окренут народу, као постконцилски римокатолички свештеници, или да у све цркве буде уведено озвучење, а свештеници да буду обучавани у дикцији и јасном читању. Лично сам присуствовао Литургији на којој је свештеник читао молитве гласно, а ја га за певницом нисам разумео. Или, да ли неко мисли да ће, кроз читање молитава гласно, верници схватити и прихватити Литургију, без додатне катихезе? Као што то Потписник тврди да „одсуство могућности да се чују евхаристијске молитве води 'механичком' причешћивању!" Ако постоји „механичко причешћивање", онда је то приступ Светој чаши без припреме, без претходне катихизације.

Насупрот тврдњи Потписника, да је један јеромонах, који чита молитве гласно, одушевљено приман где год је служио, имам мало друкчије искуство. У манастиру, у коме врло често служим и у који долази много верника из више епархија, по савету и пракси оца игумана, не читам молитве гласно, али јасно изговарам све прозбе и возгласе, а на крају Литургије говорим поуку, која никад није прошла без дотицања

теме о Литургији и причешћу. После Литургије, сав верни народ се сабере у манастирску трпезарију, где се наставља тема из проповеди, а верници постављају питања која их муче или интересују. Многа питања су, разуме се, везана за Литургију, причешће, пост и црквену дисциплину. И нико се није пожалио да се осећа ускраћеним што се литургијске молитве не читају гласно. На излазу из трпезарије, сваки верник може да узме (бесплатно) припремљену од оца игумана поучну књижицу, па чак и више примерака, да чита и подели у својој околини.

Конечно, немам ништа против да се искључиво евхаристијске молитве читају јасно и гласно, али тада Саборска комисија треба да изврши ревидирање Литургије оглашених. То ће заиста допринети бољем разумевању Свете Литургије и активнијем учешћу верника у њој. Међутим, православни српски народ није за то још ни издалека спреман. Шездесет година без верске поуке деци и младима (за коју Потписник има само речи осуде: „Сетимо се периода пре Другог светског рата - сви су слушали веронауку и сматрали се православним, а колико само изневеравања после тога!!!“), индоктринације комунизмом читавих генерација, допринело је да су сада многи на брзину, неофити без припреме, постали верници, који још нису спремни за тако озбиљне литургијске реформе. Напротив, сматрам да када ова деца, која од пре неколико година уче у школи веронауку, буду родитељи, и кад они буду слали своју децу на верску наставу и доводили их у храм на Свету Литургију, да ћемо тада моћи озбиљно порадити и на „литургијској обнови“. А дотле, да по угледу на Светог Владика Николаја Српског, отпочнемо са општом катихизацијом повереног нам народа Божјега, на народу разумљивом језику и свим расположивим медијским средствима. Успех сигурно неће изостати!<<

Али, драги оче прото, за то треба жртве и труда. Питање је колико смо спремни да се жртвујемо.

О „РАЗУМЉИВОСТИ“ БОГОСЛУЖЕЊА

Култ „разумљивости“, „народног језика у богослужењу“, итд, има својих истинитих основа, али и много заблуда. Јер „разумевање“ је, кад

је богослужење у питању, много сложенији процес но што на први поглед може да се учини. Рецимо, опело... Свештеник на савременом србском језику пева: „Јагње Божје проповедаше и заклани бише као јагањци, и преставише се животу што не стари и не пролази; Њега, приљежно, мученици, молите, да нам дарује опроштај сагрешења“... Шта присутни на опелу „разумеју“? Какво „јагње Божје“, какви „јагањци“? Ко коље јагањце? Зашто? Какве то има везе са опелом и са покојником? Једна црквено православна хришћанка пратила је реакције народа на сахрани жене, умрле од рака после дугих мука. Свештеник је на србском певао Мајци Божјој: „Како из груди млеко точиш, Дјево? Како храниш Хранитеља твари?“ Касније је та хришћанка потписнику ових редова рекла: „Сигурна сам да је преко 99 % присутних мислило да су се речи о дојењу односиле на жену коју сахрањују, јер су и њена деца била ту“.

Побожни православни Србин воли словенски језик свог богослужења. Он га, у току неколико година редовног похађања јутарње, вечерње и Литургије и научи толико да службу може да прати словесно. Уосталом, како је говорио Свети Јован Кронштатски, људи не жале времена и новца да науче стране језике, а духовно су лењи кад треба да науче двеста-триста речи своје Мајке Цркве. Па и тврдња да су Свети Кирило и Методије засновали све своје преводе на народном језику(нешто попут Вука Караџића који је, да би у преводу Еванђеља избегао аристократски појам „родослов“ употребио турцизам „тефтер од племена“), није сасвим тачна: Свети Кирило и Методије су, на словенском предлошку, СТВОРИЛИ богослужбени језик за народ моравског кнеза Растислава и његову једнокрвну браћу од Охрида до Урала.

Уосталом, не треба нас женити без нас. Да ли ко пита лаике у Србској Цркви ЖЕЛЕ ЛИ потпуни прелаз на србски језик (на коме речи благовештенског акатиста Богородици: „Радуј сја, древо благосенолиственоје!“ звуче као „Радуј се, дрво доброга хлада“, и где се чудесни израз „благосенолисно“ претвара у опис дрвета испод кога се, по врућини, седи и пијуцка `ладно пиво)? За сада их је, у свом истраживачком раду, питала само др Ружица Бајић, која резултате анкете међу православним Србима објављује у својој изврсној књизи „Богослужбени језик“. Ево шта каже госпођа Бајић у закључку студије:

>> Српски језик, према исказима наших испитаника, широко је прихваћен у његовој богослужбеној функцији, што се доводи у везу пре свега са потпунијом рецепцијом садржаја богослужбених текстова на њему. Међутим, анализа анкетних одговора је показала да афирмативни однос према савременом стандардном језику код верника Српске православне цркве не подразумева и негативан вредносни „став“ према црквенословенском језику. Преовлађујућа већина испитаника је за напоредну употребу црквенословенског и српског језика као богослужбеног у Српској православној цркви.

На основу преовлађујућег афирмативног односа верника према црквенословенском језику закључујемо да га је потребно задржати у богослужењу Српске православне цркве, барем у ближој перспективи. Кумулативно посматрано, већина испитаника обухваћених нашим истраживањем преферира овај језик у односу на савремени српски. Истина, преференција је најизразитија кад је у питању рецепција лингвостетичких квалитета црквенословенског језика (пре свега милозвучности), који су најмање одлучујући у изграђивању језичког планирања и језичке политике. Међутим, у домену богослужења ова својства црквенословенског језика су од великог значаја, с обзиром на историјски много пута посведочену вредност његове не само рационалне, него и естетичко-доживљајне рецепције.

Такође, црквенословенском језику испитаници приписују веома изражену симболичку функцију, као и функцију одржавања јединства међу словенским православним народима и њиховим помесним Црквама. Стога можемо да претпоставимо да би укидање овога језика из богослужбене употребе верници доживели негативно, можда чак и као атак на свој верски и национални идентитет.

Навикнутост на црквенословенски језик је, према нашим налазима, изнад очекивања. Резултат према коме већина испитаника сматра да довољно или у мањој мери него српски разуме црквено-словенски језик (најмањи број анкетираних определио се за одговор да га веома тешко разуме) није изненађујући ако имамо у виду генетску и типолошку блискост ова два језика, као и њихове међујезичке лексичке идентичности и сличности.

Занимљиво је, даље, да не постоји изразита превага става о неопходности потпуног разумевања текста богослужења у односу на став о допустивости извесног степена нераздевања. Вероватно се позитиван однос према црквенословенском језику непосредно везује и за овакву процену.

Такође, савремени просечни верник не сматра црквенословенски језик светим, што упућује на закључак да је однос према овом језику базиран на његовој свесној когнитивној и естетичкој перцепцији.

Приметна је разлика у ставовима испитаника из категорије „теолози“ и оних из категорије „нетеолози“. Први, наиме, преферирају српски језик у својству богослужбеног. То је највероватније узроковано њиховим афирмативним односом према идејама литургијског покрета и литургијске обнове, које су присутне у нашим теолошким просветним институцијама већ око две деценије, као и мисионарским потребама Цркве (приближавање неофитима и онима који су још изван црквеног живота) које ова категорија испитаника има више на уму него категорија „нетеолози“. Тенденција пораста преференције савременог језика примећује се и код млађих особа. Ово објашњавамо како преовладавањем рационално-логичког односа младих према богослужењу (настојањем да га не само доживе, него у првом реду да га разумеју, да стекну што више информација о њему, свакако под утицајем општег интелектуалистичког и рационалног приступа већини животних појава, који се подстиче у савременом друштву и образовању), тако и непостојањем могућности учења црквено-словенског језика у нашој средини (нема организоване наставе, уџбеника, приручника, дигиталних материјала итд.). Такође, млађи испитаници су навикли на српски језик још од првих одлазака на богослужења, што са старијима углавном није случај.

Иако испитаници имају велику потребу за присуством савременог српског језика у богослужбеној употреби, заинтересовани су и за ближи контакт са црквенословенским текстом и за могућност његовог бољег разумевања. Тако, повољно је оцењена идеја о издавању публикација са паралелним текстовима на оба језика.<< То је, дакле, једно емпиријско истраживање.

Нећемо се зауставити само на емпирији. Ученик Светог Силуана

Атонског, отац Софроније, такође је сматрао да литургијски језик не сме бити језик улице. Ево шта он каже, наводећи мистичке разлоге за словенски језик у богослужењу:

>>Људски језик је предвиђен за изражавање реалности различитих нивоа: постоји свакидашњи ниво - ниво природних потреба; постоји ниво близак њему који се од њега ипак разликује - ниво примитивних душевних осећања и страсти; постоји језик политичке демагогије; постоји научни, философски језик, језик поезије; на крају највиши од свих јесте језик Божанског Откровења, молитве, богословља и других односа између Бога и људи - литургијски.

Сваки језик има свој задатак: да уведе слушаоца или читаоца у област којој дати језик припада. Имајући у виду „условно-рефлективну“ енергију речи нарочито велику пажњу треба да поклонимо литургијском језику који је позван да у уму и срцима људи који се моле рађа осећај другог, највишег света. Ово се постиже присуством имена и појмова који припадају искључиво божанственом нивоу, као и употребом малог броја специфичних облика изражавања.

Словенима је по промислу дарован благословени језик који се вековима користи у богослужењу, Светом Писму и молитви, и који се никада не користи за ниже свакодневне потребе, чак ни у црквеној литератури. Ми смо категорички убеђени у неопходност употребе овог језика у богослужењу; уопште нема потребе да се он замени језиком свакодневице, чиме ће се неизбежно снизити духовни ниво и тиме нанети неизмерна штета. Неумесни су аргументи о тобожњој неразумљивости старог језика за многе савремене људе; за људе који су одреда писмени и чак и образовани. За њих усвајање малог броја речи које се не користе у свакодневном животу представља посао од неколико сати. Сви без изузетка улажу огроман напор у усвајање сложене терминологије из различитих области научног или техничког знања: политичких, правних и друштвених наука, философски или поетски језик и томе слично. Зашто би се Црква приморавала на губитак језика који је неопходан за изражавање својствених највиших форми богословља или духовних искустава?

Свако ко искрено жели да постане заједничар у вековној култури Духа

лако ће наћи могућност да усвоји непроцењиво благо свештеног словенског језика који запањујуће одговара великим тајнама богослужења. Невелике особености овог језика човеку олакшавају напор да се привремено одвоји од страсне свакодневице: *всјакоје ниње житејскоје отложим попеченије.*

Ако бисмо приликом служења Литургије користили језик своје свакодневице он би у души и уму присутних изазивао реакције нижег нивоа - нашег физичког постојања. Људска реч је икона Предвечне Речи Оца. *Ријечју Господњом небеса се створише... Он рече и постаде; он заповједи, и показа се* (Пс. 33, 6, 9). И наша реч поседује стваралачку моћ. *Ријеч Бога нашега остаје довијека* (Ис. 40, 8); и наша реч достиже вечност ако је речена у путевима воље Његове. Призивањем Имена Божијих обављају се Тајне Цркве, укључујући и претварање хлеба и вина у Тело и Крв Господа.

Речи Литургије и молитава уопште нису само људске, већ су и Одозго дате. Црквени језик спада у сферу Божанственог Битија; он мора да изражава Откровење Духа и њиме изазвана умна виђења. Кроз слушање *ријечи Божије* (Рим. 10, 17) човек се надахњује на веру *која је победила свет* (1 Јн. 5, 4; упор. 1 Сол. 2, 13)<<

МИСТИКА БОГОСЛУЖБЕНОГ ЋУТАЊА

ЋУТАЊЕ У ПРАВОСЛАВНОМ МОЛИТВЕНОМ ПРЕДАЊУ

Хришћанство се развијало у доба кад је ћутање било на цени. Неоплатоничар Прокло је тврдио да „Логосу мора да претходи ћутање, у коме је он укореењен“, а један антички текст отворено тврди да је „ћутање символ Бога Речи“. Свети Григорије Богослов је желео да Богу упуту „славослов без речи“, као што и Свети Дионисије Ареопагит говори да у божанственом примраку потпуно онемимо. Како каже Сергеј Аверинцев, „рановизантијски, као и средњевековни писци похвала и славоспева различите врсте, посвећених светим лицима и предметима, по правилу су почињали своја дела дилемом: с једне стране, писац схвата да је недостојан и неспособан да изложи своју тему речима, те може да јој укаже поштовање само ћутањем; с друге стране, он ипак осећа дужност да се послужи речима“.

У средњевековном свету се реч обликује на позадини ћутања, добијајући, како Аверинцев каже, сасвим другачији модус. Она није површна, необавезна, аутоиронична реч постмодерне, него се „приближава изражајности ванкњижевних семиотичких средстава“.

Монаштво је понајвише истицало молитвено ћутање као пут ка Речи изнад сваке речи, ка Христу. Утицај монаштва на обликовање богослужења непорецив је. У свом огледу „*Apofegmata patrum* и појава старчества у Русији“, доказује да је тихо читање свештеничких молитава у Руској Цркви монашка пракса, повезана са све већим упливом Отачника на манастирска богослужења и живот заједнице уопште.

Митрополит Антоније (Блум), говорећи о речи и ћутању у богослужењу, одлично је осетио сву дубину дате проблематике. Сведочећи да ћутање има „огромну улогу“ да бисмо могли да се сретнемо са духовним дубинама, али и молитвом других људи, он каже:

>>> Док се одвија богослужење, чак и ако нисмо глуви и ако га чујемо, постоје периоди када можемо да се искључимо, да сиђемо у дубину, до момента када дођемо до такве дубине да можемо да користимо речи, а да оне при том не разбију ћутање. То је веома важно за свештеника који

служи, за ђакона који изговара јектеније, за чтеца који чита псалме или одломке из Светог Писма, као и за хор. Требало би да сви ми пређемо на речи тек онда кад се удубимо у онакво ћутање из чије дубине може да се уздигне реч, а да се при том не наруши ћутање. Постоји место код једног западног духовног писца, где он каже: ако Христа називамо Речју Божијом, онда је Бог оно бездано ћутање [молчаније] из каквог једино и може да израсте Реч Која га до краја изражава... /.../

Исихазам је духовни ток који је захтевао управо унутрашњу сабраност, утрашњу тишину и оно ћутање у чијој дубини може да се осети присуство Божије, да се постане свесно присуства Божијег. У једном делу француског писца говори се о свештенику који се силно трудио да се на ма који начин пробије до Бога, а онда се на крају, изнемогавши, зауставио. Изненада је приметно да је окружен дубоком тишином ноћи и одмах осетио да у сржи те тишине и ћутања постоји неко Присуство. То се повремено догађа када два човека разговарају, а онда одједном заћуте и почну да опште без речи. Исихасти су тежили управо томе да вербално сведу на минимум, због чега су своју пажњу усредсређивали на Исусову молитву: Господе Исусе Христе, Сине Божији, помилуј ме Грешног.

Свети Амвросије Оптински каже да није чак обавезно да се изговори ни читава ова реченица, а што зависи од унутрашњег стања у којем се налазиш, тако да одабираш ове или оне делове молитве. Можеш да кажеш: Господе Исусе Христе, помилуј ме. Можеш да кажеш: Исусе, Сине Божији, помилуј ме! Можеш да ставиш акценат на реч „грешног“ јер се сада тако осећаш. Старац Амвросије каже да, ако хоћеш да сазнаш какво је духовно стање овог или оног човека, затражиш од њега да изговори те речи. Посредством тога које речи изабере и на шта стави акценат, знаћеш у каквом се духовном стању он налази. Наравно, то се не односи на свакога од нас, зато што ми не поседујемо ону дубину расуђивања какву је поседовао старац Амвросије. Међутим, исихасти су начелно тежили да те речи, које се стално понављају, постепено постану основа ћутања; захваљујући томе што оне не нуде калеидоскоп нових мисли, оне следе једну линију. Када ту линију усвојиш, кад се она понавља у твом уму и срцу, у твојој свести, она помаже да замукне све унутар тебе и да те не развејавају туђе мисли. /.../

Чини ми се да можемо да направимо извесне паузе у богослужењу, а

да га при том не прекинемо. Средишњи тренутак Литургије јесте ћутање после освештавања светих Дарова. После речи, када се хлеб и вино освештавају Светим Духом и постају Тело и Крв Христова, свештеник се поклања до земље и он има право да ћутке остане у том положају, а да се тиме богослужење не прекине. Ако хор ћути, ако народ ћути, онда је то стога што је то такав тренутак у који не би требало уносити никакав звук.

Међутим, извесно ћутање може се обезбедити и у далеко мањим размерама, на пример, ако се одрекнемо своје навике: ђакон изговара јектенију и, пре него што он оконча прозбу, хор прекрива његове речи својим певањем: Господе, помилуј, тако да онима који се моле промакне крај једне прозбе или почетак друге. Када ја служим, допуштам хору да заврши бар две секунде пре него што започнем следећу прозбу. То у великој мери обогашује!...

Мој став према заједничком појању народа је негативан, као што је негативан и у погледу тога да у олтару буду присутни одрасли или деца који још нису сазрели да схвате шта се тамо догађа. Дубоко сам убеђен да можеш да певаш у храму - односно у својству Цркве и у име Цркве - тек онда кад научиш тако дубоко да се молиш да твоје речи излазе из дубине тајанственог ћутања. То је технички неизводљиво у том смислу што ми приступ у хор људима омогућајемо на основу музикалности. Начелно би, међутим, човек имао право да узвиси глас у храму тек онда, када ступи у такву дубину ћутања, да из те дубине може да се отргне реч која је до краја истинита. Чини ми се да би требало да тежимо томе, а не супротном; не томе да сви певају, него томе да сви људи науче да тако дубоко ћуте да могу да запевају из дубине, а не на основу музикалности. /.../

То значи да би и мирјане, и певаче, и чтеце, и свештенослужитеље и прислужнике требало учити да се тако дубоко повуку у себе да речи молитве постану њихова лична молитва, вапај њихове душе, а не само музичка интерпретација. Чини ми се на основу оног искуства које сам стекао да, ако људи једноставно певају у храму, онда их то често износи на површину. Рецимо, у Англиканској цркви и у протестантским црквама често се певају химне које немају никакве везе с унутрашњим стањем певача. То се може догодити не само код англиканаца, него и у нашој Цркви, у сваком храму. Човеку ни на памет не пада да постави питање:

„могу ли ја да изговорим те речи“, да призна: „не, не могу, могу да их изговорим у име Цркве, али не и у своје лично име...“ По томе се разликују свештеник, чтец и делимично хор: они представљају црквени ум и дужни су да стоје у страху и трепету, будући свесни да изговарају оно чему нису сами дорасли. Са таквом свешћу, човек има право да учествује у богослужењу. Међутим, ако човек мисли да је на истом нивоу као и оно што чита, пева или изговаране, извините! /.../

Молитва није реч коју ти изговараш Богу. Наводно, Бог воли Псалме, и ти ћеш Му прочитати неколико псалама; Бог воли Бортњанског, и ти ћеш Му отпевати нешто од Бортњанског. Молитва је тренутак када стојиш пред Богом и требало би почети од тога што ћеш се удубити у ћутање а затим почети да говориш истину - али у оном тренутку када из дубине ћутања осетиш да је Бог ту. Често наводим следећи пример. Парохијски свештеник, који је живео у XIX веку, упитао је француског сељака који је сатима седео у цркви: „Шта ти, дедице, сатима радиш овде? Усне не помераш, твоји прсти не пребирају по бројаницама - шта радиш?“ Старац му је одговорио: „Ја гледам Њега, Он гледа мене... и тако нам је добро кад смо заједно!“ Ето где би требало почети.../.../

Речено је да „усамљени хришћанин - није хришћанин“. Бити хришћанин, значи бити део Тела Христовог, а Тело Христово нисам само ја, него и сви остали верујући. Када дођемо у храм, можемо, не одвлачећи пажњу ни себи ни другима, одмах да осетимо да се налазимо на месту у којем царује божанско присуство и тишина. У том смислу молитва у храму може да буде значајнија него молитва код куће.

Осим тога, у храм одлазимо и због тога да бисмо од других добили молитвену помоћ и да бисмо своју молитвеност поделили са свима осталима. Не у смислу „ја могу да се молим а овај, очигледно, не уме“, него у томе што ћу стати пред Бога, што ћу сићи у своју дубину, што ћу се до краја отворити и што ћу на тој дубини бити једно са свима који се тамо моле - било да се моле дубоко или површно, било да се труде на молитви или да су услед умора или незрелости отпали од ње. У том погледу, Црква представља сложен организам у који сви уносе своје искуство Бога, своје стајање пред Богом, своју молитву Богу, испуњавајући једни друге и помажући једни другима. Због тога је толико

важно да не одвлачимо другог човека од молитве, чак ни због неких наводно побуда типика, да би се он боље „понашао“ у храму. То се може учинити касније и у другом тренутку.

Некад је у истој парохији где и ја живео страствени поштовалац типика. Догађало ми се да (услед незнања, имао сам тада тек 17 година) паднем на колена и поклоним се до земље: истог часа бих осетио Божије присуство, и хтео сам да Му се поклоним, да пред Њим паднем на колена. Тада би ме онај поклоник типика ударио по леђима: „Устај, недељом се не може клечати!“ Ја онда помишљам: „Ах, Бог је задовољан што сам пожелео да се поклоним пред Њим и Он не мари за типик!“ Сећам се и једне жене, мајке двојице чувених професора. Један од њих је, као шестогодишњи дечак, на Пасхалну недељу стао пред иконе и почео да говори: „Христос васкрсе из мртвих, смрћу смрт сатре и онима у гробу живот дарова“, понављајући то једном, два, три, четири, пет пута.. Мајка га је зауставила: „Пећа, не може тако!“ Он ју је погледао и са дубоким разумевањем детета рекао: „Мама, ти ништа не разумеш, Он је тако задовољан!“ Мени се чини да у том смислу треба да постоји слобода. Типик је сличан скели која подржава зграду док се ова уистину не учврсти. /.../“

Дакле, православно молитвено предање не пориче ћутање пред Тајном (из чега и проистиче тихо читање свештеничких молитава, док Црква поје у суштини исто оно што клирик у олтару чита.) Оно нас позива на свештени трепет и скрушеност пред Престолом Бога Живога, Који је Огањ што спаљује недостојне; али, тај трепет може да буде и треперење срца сина пред Оцем, сина који не жели да ни помишљу изневери Очево љубав.

ОТАЦ РАФАИЛ (КАРЕЛИН) О ДЕКЛАМАЦИЈИ НА ЛИТУРГИЈИ И О МОДЕРНИЗМУ

Шта се то дешава са нама, православним Србима? Како се то више не разумемо? Зашто људима није довољан аргумент да треба да служимо

Свету Литургију онако како су то чинили Свети Сава и Свети Василије Острошки?

Кад год ми је тешко да разумем духовне процесе савременог доба, па и у нашој Цркви, Богу благодарим што је и нашој сиротој епохи послао одговорне духовнике који те процесе разумеју, и указују нам на њихово унутрашње значење. И кад пишу о увођењу гласног читања свештеничких молитава, они сагледавају сам корен реформских тежњи у данашњем Православљу. Зато их треба читати, и размишљати. Много размишљати. Познати православни духовник наших дана, архимандрит Рафаил (Карелин) упозорава нас на то да је гласно читање свештеничких молитава бременито још једном опасношћу: она се састоји у замени духовног душевним. То је опасност да се уместо служења Литургије добије „глумљење Литургије“. Такође, хиперемоционалност гаси дух у човеку. Театрализовано служење Службе над службама негда се звало „козогласије“, и било је изричито забрањено. Уосталом, да чујемо оца Рафаила:

>> У Литургији нема места за емоције, које не припадају духовној већ душевној сфери. Зато свештеник својим такозваним изражајним читањем приземљује и профанише службу, он не помаже, већ смета људима да се моле. У Литургији нема јарких уметничких или поетских слика; у њој постоји сложена и дубока симболика, која је упућена дубинама људског духа. Символ је духовна веза, то је специфичан језик Цркве, знаковни систем у који се човек укључује. У Литургији треба да умукне бука наших страсти које узнемиравају душу и у унутрашњој тишини треба да се пробуде духовна осећања. Присутни у цркви могу да доживе ова осећања у различитој мери, у складу са духовним стањем сваког. Овде изражајно читање свештеника које зависи од душевности и од онога што су Оци називали „кретањем крви“ у ствари представља сметњу за Литургију и искушење за оне који се моле. Глумац који игра Христа на сцени мисли да осећа као Христос и преноси ово осећање на људе, али у ствари остаје само мајмун који имитира Бога. Свештеник, који у дубини душе сматра да може да покаже величину Литургије кроз сопствену персону, постаје њен профанатор.

Глас духа је тих; он се чује у тиховању срца; њему није својствен

емоционални, у ствари страсни, крик. Духовна осећања се не могу пренети кроз декламацију. Литургија је тајна, а тајну срце доживљава у унутрашњем тиховању. С тајном човек може да дође у додир уз помоћ симбола; она се не преноси гестикулацијом и патетичним тоном; напротив, то је туђа наслага на Литургији, као рђа на евхаристијској чаши. Емоционалност на богослужењу личи на облак који заклања духовну светлост.

Свештенослужитељ у одређеним моментима на Литургији постаје симбол Христа, управо симбол, знак, а нипошто не реалистичка слика Христа, при чему се уместо слика користе јецаји и вапаји да би се истакла непостојећа сичност. Олтарска преграда која се назива иконостас истиче да је све што се дешава у олтару храма за време Литургије сакрално и не треба да постане општеприступачно и тривијално. Тајне молитве припадају јерархији; ако их свештеник изговара гласно, мирјани се укључују у речи молитве у свом уму и самим тим постају незаконити, ако не савршитељи, оно барем саслужитељи Тајни.

Обновљенаши су тежили десакрализацији службе. Они су износили престо на средину храма наводно да би били ближе народу и обично су читали тајне молитве гласно, да тако кажемо, ради демократизације службе. У цркви се забрањивало читање тајних молитава наглас. Једно време, у доба Јустинијана Великог, кад је откривено да су неки свештеници испуштали тајне молитве, било је прописано да се оне читају наглас, али не за народ, већ да их чују присутни у олтару. Међутим, овај обичај је ускоро нестао тако да читање тајних молитава наглас представља груби прекршај типика. <<

Гласно читање молитава је само један од феномена модернизације богослужења. Сам појам „модерног“ указује, по Карелину, на погрешну концепцију Цркве која треба да еволуира и развија се, за разлику од православног искуства Цркве као пуноте Откроења. Модернисти се, како он каже, врло често позивају на реч Христову из Откривења (21,5): „Ево, све ново творим“, правдајући том речју своју тежњу да Цркву претворе у огледни полигон. Њихове поступке верујући људи доживљавају или као дрскост незналица или као детињарије. „Новина“ из Откривења није никаква новина у секуларном смислу, него обнављање

и препорађање Духом Светим. У том смислу, модернисти насрћу на вековно Предање и симболе, не схватајући их:

>> Модернизму је туђа идеја саборности. Црквени симболи обједињују Хришћане у једном духовном знању, у једном језику Цркве. Модернисти замењују знаковни систем, односио језик Цркве, покушавајући да уведу своје "језике" тј. жаргоне. У овом смислу модернизам доноси поделу и дејствује као центрипетална појава. Модернисти не знају или не схватају да симболе, за разлику од других средстава људског изражајног језика, човек не ствара већ да они постоје као датост у човековом уму, који је микрокосмос у макрокосмосу. Символ је сведочанство да је видљиви свет у односу на невидљиви некакав одраз. Модернисти замењују симболе метафорама, амблемима, поетским алегоријама и тако даље, које су сами сачинили или преузели из душевне области - књижевности, уметности, философије, науке. Они говоре да је древни језик савременицима неразумљив и да треба наћи друга, доступнија средства изражавања. Овде је на делу једна профанација, али тајна ће увек остати несхватљива, ма каквим вербалним интерпретацијама да се подвргава. Тајна се не открива на нивоу речничке семантике, она се открива у сразмери са духовном припремљеношћу човека. Форма је везана за садржај: само Откривење рађа форму; са променом форме мења се и садржај. Рационализам у вери је жеља да се уништи феномен вере као унутрашњих духовних могућности, да се ум замени разумом који жели да узурпира место духа: ограничено жели да одреди безгранично. Овде обично долази до замене вере, као тајанственог општења духа са Божанским, философијом и грубом морализацијом.

Свештенорадње и чиновни Цркве су потпуно прожети симболичким и духовним садржајем; у њих треба да се укључи душа: и тада она добија мистичко знање, које није рационално знање, већ очишћење и духовна снага. Свештенорадње и чиновни због своје дубине не могу бити схваћени и исцрпљени кроз речи. Кад би свештенорадња чак и могла бити анализирана и описана са историјске, лингвистичке и психолошке стране, свеједно би њена суштина голом разуму остала несхватљива. Свештенорадња се може упоредити са речним коритом, а благодат, која се сједињује са душом човека и чини је новом тварју - са током реке.<<

По оцу Рафаилу, веома је важно да Црква не изгуби из вида да „схватљивост“ и „разумљивост“ нису никакви идеали којима треба стремити по сваку цену, па и по цену вулгаризације. (То је био процес који је римокатолике довео до Другог ватиканског концила.) Свештени тајанственост, која надилази време, имају не само догмати, него и обреди Православне Цркве, па ни они нису за олако мењање, а поготову је опасно у тој области преузимати решења инославних, јер православне то може довести до духовног тровања:

>> Модернисти говоре о томе да треба ићи за временом како би то људима било схватљиво. Али, ми знамо куда иде човечанство у наше време. Црква мора да сачува своје вечне вредности од ентропије времена, односно да се уздигне изнад њега. Наивно је мислити да ћемо, ако се тајна претвори у аксиом, а мистика у философију, моћи да начинимо религиозним макар и једног јединог човека. К Хришћанству душу привлачи благодат Божија и душа човекова осећа Хришћанство не као кодекс понашања или систем рационализоване теологије која жели да докаже да је постојање Бога очигледно као што је два пута два четири, већ као тајну коју треба тражити, бранити и чувати.

Постоји још једна врста модерниста, о којима чак не бих желео ни да говорим; то су модернисти-прагматичари; њих занима само број верника који долазе у храм - аритметички број ради којег су они спремни да претворе Цркву у концертну дворану, политичку трибину или спиритистички кружок, односно да раде по свим укусима само да брод буде пун путника, а свеједно им је куда тај брод плови.

Христос је рекао: „И сваки који је од истине слуша глас Мој“ (Јн. 18. 37). У Цркву људе доводи овај глас истине који они чују у свом срцу. Модернизам се обично наоружава појмовима и представама световне културе и цивилизације, односно уподобљава Цркву свету, који, по речима Светог Писма, у злу лежи (1 Јн. 5.19).

У Библији је описан случај из живота пророка Јелисеја. Град Самарија је био окружен сиријском војском, у њему је почела глад. Становници су почели да скупљају траву како би од ње спремили себи храну. Један човек је поред градских зидина видео непознату егзотичну биљку, налик на бршњан, свидело му се како она изгледа, те је ишчупа и заједно са другим

травма баци у котло. Када су се траве скувале они осетише бол: храна се претворила у отров. "Човече Божји, смрт је у котлу", викали су они пророку, преклињући га за помоћ. Једна непозната биљка је отровала сву храну (4. Цар. 4. 40). Неки сматрају да су догмати вечни, али да се обреди могу мењати; међутим, Библија нам говори сасвим супротно. Мојсије на Синају није добио само Откривење у облику закона и догматичке веронауке - њему је било откривено обличје Скиније - старозаветне Цркве, дат му је план Скиније и чак су наведени материјали који треба да се користе за њу, као и сви предмети који се тичу богослужења. Као што је Стари Завет био у потпуности откривен у Новом Завету, тако су симболи старозаветног храма у свом пророчанском значењу мистички откривени и добили су потпуни садржај у новозаветној Цркви.

На извору православног богослужења, такође, стоји Откривење. По предању чин Литургије је Сам Христос дао апостолу Јакову, првом епископу Јерусалимском, а даљи облици Литургије су представљали скраћивање овог чина, такође по откривењу Божијем. Човеково стваралаштво се заснива на његовом емотивном доживљају или снази разумских моделирања, а стварност вере припада другачијем - духовном свету.

Завршавамо оним од чега смо почели: модернисти на основу душевних осећања, понекад поетских и ватрених, али неочишћених од страсности и афективности, желе да процењују свет духовних појава. Ово је исто као кад би човек посредством пипања покушавао да ухвати људску мисао. Уместо духовног света модернисти стварају свој сопствени фантастичан свет, свет илузија, а то значи - свет лажи. Са духовним светом се може доћи у општење само путем покајања и борбе против страсти, путем православне мистике. А онај ко угледа макар и нејасне обресе овог света стоји у запањености пред његовом Лепотом.<<

Али, шта је основа модернизма у савременом Православљу? Зашто је православнима кожа постала тесна, па су се бацили у бездан реформисања како духовног живота, тако и миленијумског богослужбеног предања? На та питања тешко је одговорити; мени, као површном човеку и слабом хришћанину, нарочито. Али, отац Рафаил, искусан у духовном животу, уочава кључни разлог: дошло је до

секуларизације Цркве, пре свега обљутавелости њене „соли“ - монаштва. Монаси, свештеници, народ, више не живе исихастички - и зато не разумеју Предање, па желе да га „обнове“ (необновљени Духом Светим). Ево Карелинових мистичких дијагноза:

>> Људи религиозни, али не и црквени, најчешће су замењивали благодатно духовно искуство богоопштења пантеистичким опитом - демонским опитом самообожења (самообоготворења), где, разуме се, нема никакве благодати, већ само душевних емоција и екстазе. Ако пажњу обратимо и на православни свет, видећемо чудан парадокс: људи који прихватају православно вероучење, у исто време не траже у религији оно најважније - њен темељ, њен живот - благодат. Суштину религије они виде у испуњавању ритуала и чињењу добрих дела, а унутрашњи живот, чување душе од греховних утисака, очишћење ума од помисли и срца од страсти, тежња ка непрестаној молитви, унутрашње безмолвије (молитвено тиховање) - за већину православних као да је све то заборављена страница минуле историје Цркве. Не одбацују они унутрашњи живот, али њихово срце припада спољашњем.

Како стећи благодат - ту ризницу Православне Цркве, које су лишене друге вероисповести? Благодат се задобија кроз смирење, смирење - кроз послушање. Најистинитији и најкраћи пут стицања благодати јесте - бити у послушању код онога који је има. Човека, који је прошао пут стицања благодати, очистио своје срце од греха, колико је то могуће људима, који је истанчао свој ум благодаћу и који је способан да у њеној светлости види душе других људи и да их руководи, називају старцем, то јест оним ко је задобио духовну мудрост, јер је старост символ мудрости. Духовни дарови стараца предају се његовим ученицима кроз послушање, које као да чини наставника и ученике једном душом или једним стаблом са младим накалемљеним гранама. Касније ученици сами постају старци. Старац који нема себи послушне ученике, не може никоме да пренесе своја знања и умире, као усамљен богаташ. А ко не прође степене послушања, не може сам да постане старац.

Неки су у недоумици: зар је у свету немогуће угодити Богу и очистити своје срце од грехова? На то Свети Оци категорички одговарају: "Спасење у свету је могуће. Оно се постиже испуњавањем заповести, али имати

непрестану молитву, дубоко самопознање и проницати у дубине сопствене душе све до њеног дна, могуће је само при одређеним условима: удаљавању од света, безмолвију (молитвеном тиховању) и послушању".

Преподобни Макарије Египатски пише да душа човека, мада је по природи проста, има разне дубине, као да је мноштво обитељи. Понекад се човеку чини да је очистио своју душу, али то је самообмана: испод једног спрата налази се други, и човек не зна какве звери и гује (гмизавци) се крију тамо. Ово лажно бестрашће погубило је многе подвижнике, који су, не познавши скровишта своје сопствене душе, већ само одбивши нешто мало искушења, пре времена славили победу. Ако се може наставити са овим поређењем, онда су људи, закупљени само спољашњим врлинама, презаузети спремањем балкона и предсобља свога дома, а унутрашње собе остају прекривене прашином и прљавштином. Православни подвижници боре се са грехом у дубини свога срца: тамо где се рађа грех, где помисли добијају форме речи и слика. Они отварају двери унутрашњих скровишта, затворене за оне који живе у свету, у незадрживој бујици смешаних утисака. Ти спољашњи утисци непрестано узнемирују нашу свест, побуђују страсти: и наша душа у свету, као узбуркано језеро, не може на својој површини да одрази небо. Човек у безмолвију (молитвеном тиховању) види бездан својих грехова, у свету он обично примећује само поступке, и зато је покајање код оних који живе у свету и у пустињи по својој снази и дубини веома различито.

У свету је могуће спасити се, али се скривена станишта срца не могу очистити од греховних помисли и чулних покрета. Бивају само ретки изузеци, али изузетак је чудо, а не правило.

Ако верујемо у силу благодати, ако сматрамо за велику срећу макар да нас се дотакне, као да смо удахнули њен миомирис, ако верујемо да благодат, која обитава у срцима Светих, освештава и преображава материјални свет, онда подвиг безмолвија и живот монаха треба да се покажу пред нама као највише служење Богу и највише добротинство људима. Није без разлога свети Јован Златоусти сматрао да је преподобни Антоније раван апостолима.

Учење о благодати, која освештава свет, и о молитви као о реалној духовној сили, која може да исцељује болесне, да буди савест грешника, да низводи благослов Божији на земљу, да спаљује, као пламен, грехе људи па чак и да мења ток историје, - то је учење Светих Отаца, то је темељ целокупне православне аскетике.

Свету су потребна спољашња дејства: видљива, опипљива и ефикасна. Његов јунак је човек оптерећен световним (животним) бригама, који живи за људе, али не за њихове душе, већ за њихову земаљску добробит: нешто као религиозни Стаханов. Заборавивши (на) благодат, овај свет не схвата монаштво. Оно му се чини непотребним и давно застарелом институцијом, коју треба, ако не уништити, а оно, барем приземљити и посветовњачити, наметнути монаштву њему несвојствена овосветска дела.

Налазимо се пред реалном опасношћу - модернизацијом монаштва, које шта све неће чинити, само да се не бави тиховањем, ћутањем и молитвом. То неће бити монаштво као скривени, унутрашњи живот, као преносилац (спроводник) благодати, већ монаштво као некаква спољашња форма ради вршења добрих дела. монаштво којим може да манипулише свет, које и само остаје део (овога) света.<< Тако отац Рафаил.

Дакле, ту је узрок.

Без молитве, празни и површни какви смо, надамо се да ћемо Цркву обновити спољашњим методама. Надамо се у компјутерско мисионарство на Интернету, а заборављамо да православни мисионаре делима и животом - али, делима и животом који проистичу из душе преобразене молитвом, а не из палог, макар добрим делима склоног, разума. Да није посветовњачења нашег духа, не би било ни ове књиге. Ништа не би било „нелогично“ у Предању, јер би Логос Очев обитавао у нашим срцима.

А књиге попут ове су, углавном узалудан, покушај да се укаже на то да литургијске реформе нису једнозначне како на први поглед може да се чини, него су повезане са духовном кризом савременог Православља.

ПИСМО ЧИТАОЦУ, ПОСЛЕ СВЕГА

Драги читаоче,
дошла су чудна времена.

Морамо да објашњавамо оно што се до јуче подразумевало и да бранимо оно што је донедавно нас бранило од греховне самовоље и овосветског духа, што нам је постављало границу да би нас упутило ка Безграничном Који обитава у срцу.

Реч је о прекрасном богослужењу, какво немају, нити су га икад имали, ни римокатолици, ни протестанти.

Хоће, рецимо, да нам одузму иконостас, под изговором „литургијске обнове“.

Неће ваљда?

Хоће, хоће, драги читаоче. Из најбољих намера, да бисмо ми видели шта се збива у олтару. Све раде због тебе и мене, Србине брате. Наглас читају свештеничке молитве, за које у Типику пише да се читају тихо. Мењају поредак Свете Литургије, да буде „као некад“. Нуде нам да се, без озбиљне припреме, причестимо на свакој Литургији.

Уверавају нас да је литургијско сабрање и причешће на њему довољно за спасење. Спасени смо зато што смо у заједници. Љубав се пројављује кроз заједницу - и тако се спасавамо.

Ми смо учени да је љубав круна свих подвига, и дар Божанске благодати који се стиче кад човек згази себе. Како? Смирењем. Подвигом поста и молитве, аскезом до умртвљења сваке страсти која нам је постала „друга природа“. Неки, изгледа, мисле да се љубав стиче за „трпезом љубави“.

И све због нас: ми, чланови народа Божјег, лаоса, имамо право на све. Па и да нема иконостаса. Да гледамо отворен олтар, и да свештеник из олтара више не гледа у Исток, одакле нам сија Сунце Правде, Христос Бог наш, него у нас, у литургијско сабрање. Ми смо навикли да се у храму свештеник смањује да би се Христос видео у свој Својој слави и величини: зато свештеник каткад „нестаје“ у олтару, навлачи завесу на Царске двери, упућујући возгласе у дијалогу с народом, који је навикао

да је Литургија славословно појање, а не рецитал. А сад је свештеник у олтару без иконостаса, који наглас чита све „тајне“ молитве, онај који је у жижи (а „обновитељи“ литургијског Предања се, кажу, боре против клерикализације).

Све је због нас, брате мој у Христу. Због нашег добра хоће да нам узму иконостас.

У Крагујевцу су, 2007, одмах после пролећног заседања Светог Архијерејског Сабора СПЦ, имали скуп на коме је један од бораца за твоја и моја права у Цркви, теолог с панагијом на грудима, рекао да је иконостасу место у манастирским трпезаријама, а не у храму.

Ни тебе, ни мене, ни хиљаде србских православних хришћана нико не упита: „Хоћете ли ви, браћо и сестре, те промене? Треба ли вам иконостас?“ Не. Као и сви револуционари, који своју револуцију спроводе „у име народа“ (овог пута, народа Божјег, лаоса), они верују да изражавају народну вољу самим тим што су на местима на којима су. Они су „авангарда“. Ко одбија да са њима скочи из царства нужности (старог литургијског поретка, тобож насталог под латинским утицајем) у царство слободе (они га зову „евхаристијска еклисиологија“), тај је „непријатељ Цркве“, човек „секташког менталитета“, „зилот“ (или „криптозилот“). Фарисеј, дакако. А они су Љубав, Слобода, Личност. Они су Дијалог. Они су наша Будућност, које се у Литургији чак и сећамо (мада Други Христов долазак није никаква „будућност“, него вечност; прошлост, садашњост и будућност су време, а време је твар, док чин Стварања света и Страшни суд не припадају времену, по речи Светог Василија Великог да је „стварање било целовито и безвремено“, јер „почетак времена није време, па чак ни његов најмањи део“.)

Шта се то дешава, брате?

Зашто се више не разумемо?

Зашто они хоће да нам узму иконостас да би нас „усрећили“? Зашто наглас читају свештеничке молитве, а ми то нисмо тражили? Зашто нас неки терају да се на свакој Литургији причестимо, да бисмо тобож били као „први хришћани“?

Не знам зашто.

Верујем: из најбољих намера.

Верујем: због назидања Цркве.

Хоћу да верујем да то није због екуменског зближавања с онима који немају иконостас, свештеничке молитве читају наглас и примају хостију на свакој миси.

Али, брате, ти и ја волимо иконостас. Волимо апофатику (скривање олтара навлачењем завесе) и катафатику (отварање олтара за входе и изношење Путира) нашег богослужења. Волимо појање Литургије, а не рецитоване молитава које треба да нас УБЕДИ да се причестимо...

Зато је и ова књига, Србине брате.

Да ти покаже зашто не желиш да се придружиш покрету за клерикализацију лаиката, јер знаш своје место у Литургији - место у сенци Крста, тог знамена смирења и стега победе.

Да ти објасни да тихо читање свештеничких молитава није ничија самовоља, него Свето Предање.

Да те радосно подсети на твоје „царско свештенство“, које се остварује литургијско-подвижничким животом.

Ако будеш имао користи од ове књижице, помени њеног грешног аутора и реци, скупа с њим: Слава Богу за све!

ЛИТЕРАТУРА

1. Вечно подне, Образ светачки, Београд 2007.
2. Свети Георгије Палама: Господе, просветли таму моју, Образ светачки, Београд 2006.
3. Георгије Флоровски: Црквеа је живот, Образ светачки, Београд 2006.
4. Без Причешћа нема обожења, Образ светачки, Београд 2004.
5. Протојереј Димитрије Станилоје: Духовност и заједница у православној Литургији, Епархиј е источноамеричка и сремска, Београд 1992.
6. Епископ Никодим Милаш: Зборник правила Православне Цркве са тумачењема I-II, Истина, Шибеник 2005.
7. Архимандрит Рафаил (Карелин): С Христом ка висотама обожења, Светигора, Цетиње, 2001.
8. Сергеј Аверницев: Поетика рановизантијске књижевности, СКЗ, Београд 1982.
9. Јован Фундулис: Литургика I, ЕУО Епархије жичке, Краљево 2005.
10. Gregory Wolfenden: Praying the Anaphora: Aloud or in Silence, St. Vladimir's Theological Quarterly 2-3/2007.
11. Ружица Бајић: Богослужбени језик, Манастир Бањска, Институт за српски језик САНУ, Београд 2007.
12. Павле Евдокимов: Жена и спасење света, Светигора, Цетиње 2001.

САДРЖАЈ

Уводна реч	5
ОДРЕЂЕЊА	
Тајна царског свештенства лаика	6
Канонска правила за лаике о учешћу у богослужењу	28
DISCIPLINA ARCANI НЕКАД И САД	
Увод	33
Разлози за читање наглас „тајних“ свештеничких молитава	34
Езотерија у раном хришћанству	36
Disciplina arcani по Св. Василију Великом и данашња пракса Цркве	40
Архиепископ Филарет (Гумиљовски) о тајном читању молитава	48
Протојереј Ливерије Воронов о тајном читању молитава	49
Истраживања Роберта Тафта	52
Истраживања Кирила Квадроне	54
Сведочанства старих рукописа	62
Размишљања Григорија Вулфендона	63
Реформа унијатске Литургије	66
Кољивари, тихо читање свештеничких молитава и литургијска реформа у Грчкој цркви	68
Опомене проте Душана Колунџића	74
О „разумљивости“ богослужења	80
МИСТИКА БОГОСЛУЖБЕНОГ ЋУТАЊА	
Ћутање у православном молитвеном предању	85
Отац Рафаил (Карелин) о декламацији на Литургији и о модернизму	89
ПИСМО ЧИТАОЦУ, ПОСЛЕ СВЕГА	98
ЛИТЕРАТУРА	101

Издавачка кућа "Лио" већ годинама објављује књиге православног публицисте Владимира Димитријевића. Проверите зашто!

1. Оклеветани светац / Владика Николај и србофобија

Ако сте хтели да на једном месту нађете одговор на све клевете на рачун Николаја Велимировића, новог свеца Србске Православне Цркве, ово је књига за Вас. Да ли је Свети Николај Жички био: антиевропејац, антисемита, хитлерофил, пронациста, мрзитељ културе, средњовековни мрачњак, итд, итсл? Читајте одговоре Мирку Ђорђевићу, Јовану Бајфорду, Предрагу Илићу и многим, многим другима. Клеветање Светог Николаја Србског је клеветање Србије. Проверити зашто нападају и Србију и Николаја!

2. Јагње и змија / Православље и неогностичка психологија

Да ли се православно Хришћанство може спојити са:

- Фројдом и психоанализом?
- Јунгом и аналитичком психологијом?
- Софијанством - учењем о "женском начелу" Божанства?
- Масонском верзијом Хришћанства?

Да ли су Православна Црква и римокатолицизам једно? Каква је разлика између православне и римокатоличке светости? Могу ли се свецима подједнако сматрати и Серафим Саровски и Фрања Асишки?

На ова и друга питања, постављена у делу др Владете Јеротића, одговара ова књига.

3. Пут у Нигдину / Рок музика и доба нихилизма

Ово није прича САМО о рок музици. То је прича о добу у коме живимо, добу "атомске технике и прашумске етике" (отац Јустин Поповић), у коме "ако нема Бога, све је дозвољено" (Ф. М. Достојевски). Дакле, то је прича о нихилизму, чијим смо отровом ("нихилином", вели Ниче) сви, више или мање, отровани. Сазнаћете више о: деловању музике на човека, културној револуцији од XVIII века наовамо, претечама рок уметности, "Битлсима" и "Стоунсима" као идеолозима Њу Ејџа, "Дорсима" као психопобуњеницима, опијуму који је религија за народ, сатанизму и музици (од Шандора Ла Веја до Мерилин Менсона), Лујзи Чиконе, антимадони, смрти од рока... Књига за оне који желе да буду различити...

4. Хлеб небески и чаша живота / Владика Николај и Отац Јустин о Светој Литургији и Причешћу

Шта су два највећа србска свеца XX века писала и говорила о Тајни над тајнама? Какви се путеви отварају пред човеком кад почне да живи силом Тела и Крви Христове? Како се припремити за Свето причешће? Шта је отац Јустин говорио о старом и новом календару, посту, реформама богослужења, свештеничкој служби? Књига о србском литургијском Предању!

5. Обнова или обмана? / Литургијска реформа и криза римокатолицизма

Прва књига на србском језику која се бави кризом римокатолицизма насталом после II ватиканског концила, на коме је одлучено да буде спроведена литургијска реформа. Аргументовано и одлучно, књига указује на све опасности које настају кад се традиционално богослужење замени модернистичким. Какве то везе има са нама? Могу ли православни из тога извући поуку? Зашто се не сме журити ако се хоће очување Предања? Зашто је садашњи папа, Бенедикт XVI, дозволио употребу старе, неререформисане мисе?

6. Света Литургија и тајна Очинства / Трпеза Господња кроз векове и данас

Ево књиге која се бави православном Светом Литургијом говорећи о њеним свештенослужитељима и тумачима: Светом Јовану Златоусту, Светом Дионисију Ареопагиту, Светом Сави Србском, Преподобном Никодиму Агиориту и свештенику - писцу Виргилу Георгију. Литургија је Небо на земљи, у којој се под видом хлеба и вина, примају Тело и Крв самога Христа. Основни пут православног хришћанина: очишћење - просветљење - обожење изложен је у овој књизи подрбно и поуздано.

7. Евроунијаћење / Православље и папизам на крају историје

Ко су потписници споразума из Србске Цркве у Равени којим се папи признаје примат и власт над свим црквама? Ко их све у томе подржава из власти, медија, клира, народа, „невладиних организација“? Колико се и да ли се Срби сећају своје историје и прошлости која је крвљу исписана после сваке „љубави“ Ватикана? Став Ватикана и „браће“ Хрвата о Србима и „независном“ Косову... Наш одговор на то!

8. Дођи и види/ Иконостас и светиња олтара у православном Предању

У многим епархијама се уклања Иконостас као „препрека“ да народ учествује и види Свете Тајне. Каква је историја иконостаса, од када је ту где јесте и шта представља. Ко је од хришћана имао иконостас, а ко није? Ко су заговорници уклањања иконостаса из Цркве? Да ли иконостас, као што каже аутор, „скрива откривајући“ и „открива скривајући“ Свете Тајне?

9. Писма о литургијској обнови

На једном месту текстови „литургијских реформатора“ и одговор Владимира Димитријевића на њих. Шта је заиста „старо“ и „ранохришћанско“, а шта је православно и Предањско? Како су Свети Оци служили, и шта су говорили о Светој Литургији. Које одговара уношење тзв. „обнове“ Литургије у Србску Православну Цркву? И хоћемо ли сачувати Литургију коју су служили и Свети Сава и Свети Василије Острошки и Свети Николај Жички...

